

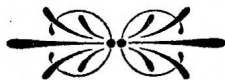
B E T Y Á R O K

TÖRTÉNETEK AZ ALFÖLDI RABLÓVILÁGBÓL GRÓF RÁDAY KORÁBAN

IRTA: RIÓ

Második kiadás tizennegyedik ezer.

S Z E G E D.

GÖNCZI I. JÓZSEF KÖNYVKERESKEDŐ KIADÁSA.

1899.

NYOMATOTT GÓNCZI I, JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

A másli.

Furcsa másli volt az. Laucsik kötötte a szegedi várban. (Ott a hol most a fényes paloták álnak.) Akkor ha istent emlegetett a jámbor utas a futó betyár előtt (a ki véletlenül Rózsa Sándor bandájából való volt), a betyár nevetve fogta rá a puská csővét. Istennel ijesztgetni betyárt! Mikor volt egy másik hátalom, a ki a pusztán jobban imponált, mint az isten. A jámbor utas, ha ezt e nevet emlegette: Laucsik, a betyár, mondják, megremegett.

Laucsik »karpereczéről«-ról, »kisértetéről«, »fürdőcellájáról«-ról krónikáztak már. Hanem sok érdekes dolog van még, a mit elmondani érdemes azokról az emberekről, a kik ott laktak a Széchenyi-téri paloták fundamentumai alatt.

Itt van mindjárt Laucsik »máslija«.

Ott kezdődik a kecskeméti síkság egyik nyárfaerdőjénél, a mikor egy napon, 1850-ben hiábavárta haza szegény Simándiné az urát meg a fiát. Simándi arról volt nevezetes ember a síkságon, hogy a legszebb juhái voltak. Maga volt a saját nyája számoló juhásza. Legény fiát pedig maga mellé vette bojtárnak. Könnyű volt a legszebb nyáját nevelni, mikor Simándi éjjel-nap-

pal maga etette juhait, elbarangoltak a nagy messzeségbe egy kis kövér legelőért.

Egyszer aztán a Simándiék elvesztek, elveszett a legszebb nyáj is. Mintha az a nyárfaerdő nyelte volna őket el, a hol utoljára látták.

A szegény asszony véresre sirta a szemét. úgy járt helységről helységere kutatni az ura meg a fia után és panaszkodni a bíráknak. Hasztalan volt minden. Egy lábnyom sem maradt utánok sehol, semere.

Hát sirt a szerencsétlen Simándiné, sirt, elhagyatva, egyedül, a mikor egyszer azt halja, hogy Szegeden van a »királynak« egy »embere«, a ki mindent tud, a ki mindent lát s igazságot tesz. Hátha tudja a »király embere« azt is, hová lett az ő férje, hová let egyetlen fia? Hátha tudja!

Megjelent az asszony a szegedi vár nagy kapuja előtt. Könyörgött, hogy cresszék be a méltóságos Ráday grófhhoz. A kir. biztos ajtaja nyitva volt minden panaszosnak. Az özvegy asszony is bevánszorgott a nagy ur elé. Csak azt, egyebet nem tudott sirva mondani, hogy elvesztették a haramiák az urát és a fiát.

— Menjen Laucsikhoz! — szolt a kir. biztos.

A siró asszony itt ujra elmondta panaszát. Laucsik csóválta a fejét.

— Hát senkire sincs gyanuja szegén asszony?

— Senkire, nem vétettünk senkinek, ner volt haragosunk.

Laucsik gondolkozott.

— Hát azt megtudná-e mondani, hogy határban valami nehéz életü ember lakik-e

— Nehéz életü? Betyárt tetszik gondolni. Az ott nem lakik, hanem távolabb, de az nagyon messze van tőlünk.

— Ki az?

— Gajdor János.

A vizsgálóbíró csöngetett s kiadta a rendeletet.

— Gajdor Jánost a kecskeméti határban kézre kell három nap alatt keríteni. Hat ember indul utnak hajnalban.

Az első lépést a véletlen is segítette. Ott a kecskeméti síkság nyárfaerdejénél a juhász-kutyák egy homokdomb alól kikaparták a meggyilkolt Simándinak és fiának holttestét. A szegény özvegy ráismert övéire.

Az öreg Simándi nyakán még ott lógott a kötőfék, amivel gyilkosai megfojtották.

Ez a kötőfék Laucsik kezébe került akkorára, a mikor jelentették, hogy Gajdor Jánost beszállították a szegedi várba.

»Nehéz életü!« Ez volt mindössze a

gyanu, a vád, a miért Gajdor Jánost elfogták. Laucsiknak fejtörést okozott, hol kezdje, milyen irányban a vallatást. Semmi alap. A vallatás nagymestere panaszkodott is, hogy itt cserben hagyja találékonyága. Semmi ötlet, semmi fonál, pedig már három hete feküdt Gajdor János odabent a sötét czellájban a subáján.

A város egyik mulatóhelyén együtt ültek a kir. bizottság emberei egy este. Éjfél tájban Laucsik hirtelen föláll helyéről, hogy neki menni kell. (Senki se gondolta, micsoda terv született meg a rettenetes ember agyában.)

Egyenesen a várba ment, ami persze nem volt ott föltűnő, mert Laucsik többnyire éjjel vallatott. Az őt nagyot nézett a parancsokra, amit a nagyságos úr kiadott. Négy szál gyertyát gyújtatott az asztalán, oda tette középre a feszületet és azt a kötőféket, melyet a meggyilkolt öreg Simándi nyakán találtak.

Aztán kiadta a rendeletet, hogy Gajdor Jánost föl kell hozni.

A betyár, egy tagbaszakadt, izmos alak, nagy bajuszsal, megrázkódott a subában a mint belépett. Olyan sok gyertyát a templomban (ha ugyan volt benne valaha), vagy halottas háznál szokott látni.

Laucsik komoran, de nem fenyegető hangon fordult a rabhoz:

— Hát Gajdor János, tudja-e kend, mért hivattam?

— Majd megmondja a nagyságos ur, ha akarja.

— Megmondom én. Hát nem egyébert, János, hogy nagyon rossz álmom volt az éjszaka. Az hajtott ide, hogy kenddel beszéljek.

A betyár megmozdul s babonás félelemmel mereszti ki a szemét.

— Hát hogy mért épen én velem beszéljen a nagyságos ur?

— Már azt én nem tudom, János, azt se tudom, mi köze kendnek a dologhoz, de az a rossz álom csak így parancsolja. Alig aludtam el, valahonnét a sötétségből elém vánszorgott két véres ember, egy öreg meg egy fiatal. Rám szóltak, hogy megálljak. Az öreg olyan hangon, mintha valami homokdomb alól szólt volna . . .

A betyár megrázkódott a subában.

Lausik észrevette a hatást és folytatta:

— Mondom, az öreg mintha valami homokdomb alól szólt volna, elkezdett panaszkodni, hogy űt meg a fiát, a ki mellette állt fehéren, megölte Gajdor János.

A rab fölkiált:

— Az nem igaz! Nem öltem én senkit.

A vallató bíró ügyes fordulattal folytatja:

— Hát én elhiszem, János, nem is mondja azt senki, csak az a roszt álom. Megkérdeztem aztán azt a véres öreget, hogy mi a neve. Simándi Istvánnak hívnak, ez meg a fiam! — szólt, azután ideadta ezt a kötőféket.

Laucsik fölállt s fölvette az asztalról a kötelet. A rab szinte megtántorodott.

— Hát mi közöm énnekem ehhez? — kiáltott föl.

— Én nem tudom, János, de nem is kérdezem. Én csak megakarok szabadulni az olyan éjjeli vendégtől, mint az öreg Simándi. Már pedig azt mondta a véres öreg, hogy eljön hozzám álmomban minden éjjel, ha én ezt a kötelet rá nem kötöm Gajdor János nyakára.

— De mikor én nem vagyok a gyilkos!

— Mondtam már, János, hogy tudom én azt. De látja kend, muszáj ezt a kötelet a nyakára tenni, mert különben nekem gyűlik meg a bajom a véres öreggel.

A betyár irtózva hátrál a kinyújtott kötél elől.

Laucsik csöngetett, két ór lépett elő s kiadta a parancsot.

— Máslit kössetek a nyakára.

És Gajdor Jánosnak a kötőfékből csokoralaku máslit kötöttek a nyakára, a kezeit hátrakötötték, hogy a máslit le ne oldhassa, aztán levezették a legsötétebb börtön fenekére, a me-

lyeknek köveinél a Tisza hullámai morogtak be kísértetiesen.

Hajnal van már. Zörget a rab a börtönajtón, hogy a nagyságos ur elé kívánkozik.

No János, mi baj? — fogadja Laucsik a ki fönt virasztott.

— Tessék levenni a kötelet. Nem érdemlem én ezt, mikor én nem vagyok a gyilkos.

— Hát mi a baja kendnek azzal a kötéllal? Nem szoritja a nyakát, hiszen tágra van hagyva? Jól áll kendnek az a másli.

Aztán az örökhöz fordult:

— Vigyétek vissza.

Másnap éjjel újra zörgetett a rab, hogy vezessék a bíró ur elé. Rettenetesen megviselte azaz egy nap.

Az a másli.

De azért könyörgött most is, hogy vegyék le a nyakáról a kötelet, mert nem ő a gyilkos.

Mikor negyedszer kérezkedett föl, halál-sápadtan, összetörve, már csak alig vánszorgott.

— No mi lesz János?

A rab nagyot nyögött.

Már látom, így is, úgy is meg kell halni. Vegye le a nagyságos ur ezt a kötelet. Én öltem meg a Simándiékát.

Laucsik erre a vallatásra mindig büszke volt. (Ián még most is!)

A töredelmes vallomás után a gyilkos odalépett a bíróhoz.

— Hát ugy-e nagyságos uram, most már engem fölakasztatnak ?

Laucsik fölhasználta a félelemnek ezt a kérdését.

— Már alighanem úgy lesz, János. Hanem attól függ az mégis, mert a törvény úgy rendelí, hogy van-e idebent kendnél nagyobb bűnös ? Ha találkoznék, ha tudna olyat kend hát az kerülne kötélre.

A gyilkos fölkiált :

— Itt bent van-e Muzslai János ?

Muzslai, a híres rablógyilkos, éppen kéznél volt.

— Miért János ?

— Mert ez nagyobb bűnös, mint én. Együtt öltük meg a félegyházi ispánt is . . .

Laucsik szembesítette a két rablógyilkost. s ekkor vitte keresztül azt a mestervallatást, melyről sokat irtak már.

A két gyilkos egymásra licitált Gajdor Muzslaira 14, Muzslai Gajdorra 17 gyilkosságot és rablást vallott ki.

Gajdor erre vadul felkiáltott :

— Csak már mégis Muzslai lett volna a nagyobb bűnös !

Játék a pusztában.

Egy nyárfa vesszővel megfenyítette az egész pusztát, a hol megjelent a »nagy paraszt«. Az alföldön »kegyelmes paraszt«, »nagy paraszt« volt sok helyen a neve Rózsa Sándornak. Hanem hívták őt Sándor bácsinak is.

Annyi mindenféle romantikus bolondságot irtak már össze a rablóvezérről, hogy bizony csak nevetne azon őkelme vastag bajusza alól, ha megjelenhetne még egyszer széttekinteni a puszták csöndje felett.

Odaállították az emberek elé a sötét tekintetű, mindig a föld felé tekintő »kegyelmes paraszt«-ot, mint valami mesebeli nagy jellemű hőst, a ki soha sem ölt. Ha meg tudná ezt az öreg odalént, csont kezét kivetné a behorpadt hant fölé Aztán odaterelné karikás-ostorával azokat a csontvázakat, melyekből az ő véres keze verte ki a lelket. Ez volna ám csak a szép kompánia.

S a temető siri csendjében, az összeverődő, susogó fagalyak zenéje mellett hallani lehetne azt a dörgő diskuruzust, a hogy a vén betyár a bandát ránczba szokta szedni.

— Czigány Marcsi!

Egy rövid dereku csontváz tátogatja az álkapczáját.

— Hier!

— No, Marcsi, miért is fektettelek le hanyatt ebbe a gödörbe, mi?

A csont-legény fölemeli a kezét s oda-tapogat a mély, üres szem üregbe. Az isten-adta a könnyeit keresi.

— Megvesszöztem a lanyán egy uri asszony-szonságot.

A »kegyelmes paraszta haragra lobban.

— Pedig ugy-e bizony megparancsoltam, hogy az asszonyhoz nyulni tilos! Kotródj vissza és aludj, mert végig vágok rajtad.

— Csamangó Peti!

Egy óriási csontváz üti össze a bokáját s a hogy szalutálva megmozdul, nagy ropogás hallatszik.

— Jelön!

— Kend is kutya legény volt. Van-e pihenése kendnek, he?

A csont-óriás vállat von.

— Biz' én, Sándor bátya, csak hánykolódok.

— Emlékszik-e kend a kezemre?

— Érzem most is itt a nyakam körül.

— Már nem csoda, ha az embert ilyen

nagy alvás után elhagyja az emlékező tehetése. Miért is szedtem csak villára kendet?

Az óriási csontváznak lebukik a koponyája.

— Belőttem egy gyerek szívébe.

A haramia-vezér megrázta az öklét.

— Hej, pedig megmondtam kendteknek, a gyerekekhez egy ujjal se nyuljanak. Sipircz vissza a gödörbe!

Ezután tiz, tizenkét csontvázat lódit el maga előtt. Zsandárok, apró betyárok, kik utjában jártak. Megkellett halniok, nehogy veszélyeztessék a vezér szabadságát hitvány apróságaikkal. Meghunyaszkodva surrannak vissza a földbe.

Ujabb csapat bujik elő.

— Megállj! Ki vagy? — kiált a vén betyár, utját álva két egyforma csontalagnak. — Már nem emlékszem rátok.

A két csontváz odaszögeződik a temető-röghöz. Hosszu kezeik össze vannak fogózva, remegve simulnak egymáshoz.

— A Meszes-testvérek felsővárosról.

— Aha, az árulók! No, gyönyörű fiuk, együtt alusztok?

— Együtt ám!

— Menjetek, menjetek, már mos megbo-csájtom, hogy árulkodtatok ellenem.

Katonás lépésekkel közeledik három csontalak. A haramiavezér haltot kiált.

— Hát ti itt egy glédába hárman?

Az első kitáltja álkapczáját.

— Müller zsandár . . . Őrmester vagyok, ezek itt társaim.

A haramia megrendülve hátrál, kiejti kezéből a karikás-ostort, leszegzi a tekintetét a rögökre, nagyot mordul:

— Rátok nem szivesen emlékszem!

Ezután belebukik a gödörbe.

Ilyen kompánia az, melynek hüvelyéből a »kegyelmes paraszt« kiverte a lelkeket . . .

Hát azt akarom én elmondani, a mire a vénbetyár lelke nem szivesen emlékezett vissza.

A puszták »nagy paraszt«-ja játszott a zsandárokkal, a katonákkal, akiből századokat küldtek a nyakára. Ugy játszott velök, mint macska az egérrel.

A rengeteg rónaságon felséges volt egy ilyen játék. Valamikor a gladiátor harcjáték volt ilyen. Tánczó lóhátról, játszva kergették a zsandárokat a — másvilágra.

Mint a Mülleréket. (A mire Rózsa Sándor soha sem emlékezett vissza szivesen.)

Nyár volt, délibáb bujkált a pusztaság rengetegségében, a hol az égbolt leereszkedik. S 1856-ot számláltak.

A haramia-vezér összehuzta szemöldökét s körülötte a banda főbbjei: Fazekas Gábor, Osznovics Pista, Móró és Halász Gazsi aggodalmasan összesugtak, hogy baj van.

— Karikás-ostoromat! — kiált Rózsa Sándor s leomlik barna karjáról a bő ingujj, a mint fölemeli és megrázza öklét. Errei vastagra dagadtak, izmai rángatództak. Így szokott lenni, mikor haragos.

Most pedig szörnyű haragos volt. A Meszesék felsővárosról elárulták. Ezt megtudta s néhány percz mulva lóháton vágatott a négy haramia a puszták »nagy parasztja«-ja után.

Az áruló vadakat hajszolták fel. A két Meszes ott remegett a haramiák tánczó páripái előtt a ronaszagon. Akár csak a mindszei ispán marháit hajtották volna.

Aztán jött az ítélet.

A haramia-biróság lóháton a bekerített s lakatlan Ronay-tanyában tánczolta körül a földre bukott árulókat. A főbiró-haramia kibontott karikását, intett, hogy a biróság álljon félre, mert ő kívánja az ítéletet végrehajtani.

A Meszeséket agyon korbácsolta.

Mielőtt a tekintetes haramia-biróság elvágatott, a főbiró, összehajtva kedves korbácsát, így vett bucsut a halálra vert árulóktól:

— Aztán ha odafönt szalonnát esznek kendtek, megtörüljék ám kendtek a szájukat.

A legszebben színezett a délibáb, déli harangszó bugott át a szomszéd Dorozsmáról a pusztára. A dorosmai járáson az ördög hajtotta tán elő éppen most a czirkáló őrséget. Müller zsandárőrmester, egy zsandár-czimborája és két uhlános katona fölfegyverkezve csörtetnek a szürke por-bundában előre.

Az országuton, az árok bozótjában valami rongy megmozdul.

— Nem rongy az, hé, hanem ember! — rikolt az őrmester.

Egy gyanus vándorló-legény volt. Irása se volt. Egy uhlanus legénynek be kellett kísérni Dorosmára. Az ördög akarta ezt így, hogy az őrség még kisebb legyen.

Közel esett a Lajkó-tanya. Müller őrmester oda vezényelt, hogy a negyedik czimborát ott visszavárják. Leszereltek s épen a tarisznyához ültek, a mikor egy kanászgyerek lohog be nagy lihegéssel.

-- Jaj, jaj, ne bántsanak engem, én nem tehetek róla!

— Miről, te fiu?

— Rózsa Sándorék tiszteltetik magukat és azt üzenik, hogy itt vannak nem messze a kiserdőben.

Mindig így kezdődött a játék. Ez volt a kihívás. Bátor ember volt Müller a betyárok szerették az ilyen embert.

Kint az erdőszélen vad zsivaj támadt, lódobogás zug végig a harasztos földön, a zsandárok győzelmesen üzik a betyár-csapatot, melynek nyomában golyó sivit élesen. Ejj, hát így a csizmaszárba szorult a »nagy paraszt« bátorsága, hogy fut, hátra sem néz, pedig már elérik, mindjárt elérik a dorosmai népes tanyákat, akkor pedig lánczra kerülnek. Ezt hitték már a győzelmes zsandárok.

Hanem nem hallották a betyárok nevetését. Hiszen ez a kezdete a játéknak a pusztában. Ez a csel. Rózsa Sándor a dorosmai határnál megforgatja karikását hirtelen, s megfordult a játék. A zsandárok kilőve minden puskaport, elől, a haramiák játszva utánnok. Két csapatra oszolva, közrekapják a menekülőket, mintha szállnának a paripák, tajtékot verve, de nem közelednek hozzájuk, nem lőnek rájuk, csak — játszanak mint macska az egérrel.

Ebből a játékból azonban nincs egérut. Ha adnak is, csak cselből. Mikor a tüzelő nap alatt a játékot már megunták, a hab kiverte prüszkölő paripákat, vagy tán egyik-másik meg is sántult belé, akkor nyitnak utat a játék végének.

Mikor a zsandárok agyongyötört kis csapata ezen az utolsó uton bemenekült a Miskolczy-tanyába, bezárkóztak az istállóba.

A betyárok nevetve döngették meg az ajtót.

— Hát ilyen gyávák a király legényei? Nem nyitották ki.

Föl akarták gyujtani az istállót, de Miskolczy gazda összetett kezekkel könyörgött:

— Ne tegyék kigyelmetek!

— Hát miért ne? Nem vesz kend belé.

Föl kell gyujtani.

— Ne tegyék kigyelmetek. Édes anyám nagyon beteg!

A betyárok elhalgattak.

Csak három lövés hangzott még el az udvaron. Rózsa Sándor ítélete hajtatótt végre. A zsandárok holttestét kocsira tették, a bakra Miskolczy gazdát fölültették, s a puszták »kegyelmes paraszt«-ja dörgő hangon kiadta neki a parancsot:

— Beviszi kend a holtakat a főkapitánynak és azt mondja kend, tisztelteti Rózsa Sándor, temettesse el őket tisztességgel, mert a kötelességök teljesítésében vesztek el . . .

S amint leborult az este, a haramia-kompanyia ott vacsorázott hangos kedvel Pálffy polgármester tanyáján.

A parasztvezér.

A Rádaiék keresték ezt a nagytekintélyű parasztot sokáig. A legnagyobb macskáját küldte ki Csanádba annak idején Laucsik ezért a veszedelmes és eddig sehol nem talált egérért, de a ravasz macska mindannyiszor az egér nélkül jött vissza.

Pedig ennek a banditának a keze folyton dolgozott. A rablások és fosztogatások, a mik ekkor Csanádban egymást érték, egy és ugyanazon bűnös kéz mesterkedésére vallottak.

Bizonyos rendszer volt e bandita-munkában.

Ez a rendszer a nyomoknak össze-vissza kuszálásában rejlett és mindenütt keresték az ügyes kezű, roppant fortélyos és óvatos rablómestert, csak ott nem, a hol volt, a hol fölemelt fejfel járt-kelt, polgártársainak tiszteletét, becsülését birva és parolázott a téns főszolgabíró urral, mint városatya.

Klemm Jusztin kellett ennek is.

Ráday grófnak és Laucsiknak meg kellett előbb Klemm Jusztint találni, hogy a

Csanádmegyében ördögi ügyességgel és láthatatlansággal garázdálkodó banditát megtalálja.

A fiatal csendbiztos, mikor ennek a láthatatlan és névtelen banditának kézrekerítésére felszólította Laucsik, azt mondta: megpróbálja. Aztán mindjárt ott kezdte, hogy kitanulmányozta a csanádmegyei rablások bűnlajstromát: hogy voltaképen miben dolgozik »legnagyobb« passzióval az ördöggel czimboráló betyár?

A sorjából egymást követő rablásokból főképen az tűnt fel Klemmnek, hogy a rabló nagyon szereti a — szép paripákat.

Hm, ez valamennyire még nyom is lehet. A rendőri bravour-stratégiának a második része ez volt, hogy a fiatal csendbiztos ügyesen, alattomban megismerkedett azoknak a híres, nagy gazdáknak a nevével, a kik Csanádban nagy lócsereberélők, lónevelők, a kik szeretnek adni-venni, szóval a lókupecz természetű gazdákat figyelgette: kinek mije van mije volt? Mert néha ez is nagyon fontos dolog.

Egyszer csak jártában, amint erre-arra is kutatgatott, vizsgálódott a lónyomokon: hát megakad a szeme egy hatalmas termetű »uri« paraszton Makón. Nagy móddal élt, négy lovat is befogott

néha, de milyen négy paripát: szárnyaik voltak, mint a sárkányoknak. Cserepes háza módos ámbitussal, nagy hambárja, földje, tanyája és hat ökre szántotta a réjtjét.

De a világra nem a hat ökörrrel jött, sem ezekkel a szárnyas paripákkal, meg a cserepes házzal; olyan ördögönsséggel összeszerezgette, mintha kincset talált volna.

A fiatal csendbiztos a nyomába nézett. Az emberek, még a téns tanácsbeli urak is nagyokat köszöntek be a kerítésen keresztül annak a cserepes háznak az ámbitusa alá. Ej, tán mégis rossz nyomokon jár. De csak mégis megtudná már: ki legyen hát ez a nagytekin-télyü gazda, ni?

— Az, az — mondták neki, — a Vér Tóni, a parasztvezér, a ki a városi gyűlésbe is elől szónokol a város ügyébe-bajába.

A fiatal csendbiztos leverten távozott. De valami maradt benne, a mi azt mondta neki: Csak ezen a nyomon tovább, ez a parasztvezér rejtélyes egy ember.

Hát ezután is csak a lopott lovak lábnyomát kereste Klemm Jusztin arra a tekintélyes paraszt tanyája, földje, háza felé s egy napon bement Laucsikhoz jelenteni:

— Hát nagyságos uram, ma átmék Makóra azért a nagy — kutyáért.

(Laucsik szokta volt úgy mondani, hogy valami „nagy kutya van ott Csanádban.“)

Levetette a fiatal csendbiztos a sarkantus csizmát, a vitézkötéses dolmányt és felöltözött lókupecz ruhába, hosszú bagaria csizmába, kurta zekébe, bárány-bőrös hajtókával, aztán ott termett még aznap a makói nagy koresházban, könnyű kocsi elé fogott két szép pej lóval.

Különös idők voltak ezek. Néha még a csendbiztos se bizott a másik csendbiztosban. A Korhecz Jancsik, a kik paroláztak és bugyillárist cseréltek a zshiványokkal — akkor nem mentek itt az Alföldön ritkaságszámba.

Ilyen nagytekintélyű „fogás“-sal szemben védekezni kell — gondolta Klemm — és nem a városházán jelezte, hogy ő most megy törbe csalni Vér Tónit, a nagyeszű, gazdag városi képviselőt, hanem fölment egyenesen a főispánhoz jelenteni.

— Méltóságos uram, én a Ráday biztosa vagyok, bejelentem, hogy Vér Antiért jöttem, a kit má elszállítok a szegdi várba.

A főispán nagyot nézett. Alig akarta hinni a füleinek. A város legtekintélyesebb, egyik leggazdagabb polgárát viszik be a szegedi várba : aztán miért ?

Klemm Jusztin hajmeresztő dolgot mon-

dott a méltóságos urnak. Az pedig nem akarta elhinni, lehetetlennek tartotta. Hiszen az az ember mindig itt van a szemeik előtt. Soha gyanuba nemjött, soha senki följelentést nem tett ellene.

— Meg van annak is az oka, méltóságos uram, én tudom, mi.

— Micsoda?

— Az, hogy Vér Tóninak csak egy bűntársa van: a felesége. A többit eltette láb alól. Az a szokása a feleségivel végzi a rablásokat, meg a béreseivel, már két bérese pusztult el.

A főispán rázta a fejét, hogy alig hihető.

— Tegye amit jónak lát, de legyen ova-
tos, mert az állásával játszik, ha alaptalanul meghurczolja a város legtekintélyesebb polgárát.

Klemm Jusztin meghajtotta magát és így szólt:

— Csak két megbízható csendlegényt kérek. De megbízhatót, méltóságos uram.

S miután a főispán e kérelme iránt rendelkezett, a fiatal csendbiztos távozott és a dolog látott. A két csendlegényt, a kik persze nem tudták, kire vezeti rá őket a szegedi vár csendbiztosa, beállította a nagyvendéglő istállójába:

— Itt várjatok fiuk, míg visszajövök, Ott az ágy, heverjetelek le . . . S egy-egy szivarral kínálta meg őket.

Aztán a következő utasítást adta nekik :

— Ha az udvarról behaljátok a hangomat, húzódjatok oda a széna gyűjtő mögé, a honnét csak akkor ugorjatok, ki ha azt kiáltom : «No most»

A csendlegények nagyot néztek. Ilyen csendbiztonsuk se volt még, a ki «helybe hozza» nekik a zsványt.

Klemm Jusztin ezután revolverét hátra lőve a zeke alá, elsietett. Egyenesen a vásárba és ott szép pej lovakat keresett. Egy kesejlábulnak kellene különösen méltó párja.

— Kinek vannak itt Makón szép lovai ? — kérdezősködött a vásárba.

— Kinek ? Hát azt se tudja. A Vér Tóninak

— Hát melyik az ?

— Ahun van ni !

Klemm Jusztin egyenesen odament Vér Antalhoz, a ki egy saroglya mellett állott Nyiltan, barátságosan köszöntötte és aztán csakhamar belemelegedtek a beszédbe.

— Hát épen lesz az istállómban ahhoz a kesejlábu pejhez való. Gyűjjön, nézze meg.

Elmentek Vér Antal portájára. Klemm Jusztin benne volt a farkasveremben. Bevezette Vér Antal az istállójába és megmutatta szép paripáit, Klemm Jusztin kiválasztott egyet,

hogy ez lesz jó az ő keselylábujához, de annak a csikónak 1000 firt az ára.

— Bánja az ördög, — felelt a csendbiztos — csak méltó legyen az enyémhez.

Ezzel fel volt keltve Vér Antal érdeklődése a csendőrbiztos híres peje iránt.

— Hát csakugyan olyan szép állat az? No már arra kíváncsi vagyok, — szolt az erős hatalmas téstű paraszt, gunyosan rázva meg a vállát, mint a ki hihetetlenkedik.

Aztán odakérte a biztos kezét, hogy áll az alku.

Klemm belecsapott a tenyerébe. Mintha érezte volna a bandita, hogy az erejét jó lesz mutogatni, mint a vasfogak, kapaszkodtak az ujjai a csendbiztos kezefejéhez. Klemm aztán visszafogta, mire a testes paraszt felemelte az egyik lábát és elkáromkodta magát kedélyesen.

Ez volt az első mérkőzés.

Aztán a farkasveremből elindultak együtt a kelepczébe. Az uton még jobban felfokozta Klemm a lovak nagy barátjának érdeklődését, olyan izgatóan tudott beszélni a paripákról. Senki se sejtette az utcán, a merre őket elhataladni látták, hogy most indul Vér Antal, a nagytekintélyű paraszt, a szegedi várba.

A nagyvendéglő udvarán Klemm Jusztin

oldalt kapta a rovolverét és észrevétlenül felgombolta a táskáját. Aztán elkiáltotta magát :

— Hej, te legény ! . . .

Mintha éppen a kocsisát hívná. Odabent az istállóban megértették, hogy jön a csendbisztos ur a betyárral. A két legény a szénagyűjtő mögé húzódott.

Aztán Vér Antal elől, Klemm Jusztin utánna — beléptek az istállóba, melynek ajtaját a csendbisztos maga után hirtelen berántotta és a mit sem sejtő bandita háta mögé ugorva, elkiáltotta magát :

—No most.

Vér Antal hatalmas, vállas alakja megrázkódott a mint Klemm Jusztin elkapta hátulról a kétkarját. Szörnyű, vad, kegyetlen harc következett : a két ember élet-halál küzdelme, kar-kar ellen.

A csendbisztos kiáltására nem moczczant buvó helyéről a két csendlegény. Mikor meglátták a nagytekintélyű parasztot, a csendbiztost azonnal a sorsára bízták. Egy darabig nézték a szénagyűjtőből nesztelenül, mintha ott se lennének, a halálos küzdelmet.

A hatalmas erejű paraszt elordította magát a kelepczében és a kezei megfogva lévén emerül, a lábával küzködött.

Add meg magad ! — kiáltotta a fülébe

Klemm Jusztin, mire a bandita még jobban felbőszülve, a falhoz vágódott, úgy, hogy Klemm hátul szorulván, csakhamar kidolgozta magát a biztos karjaiból. De csak akkor kezdődött az igazi küzdelem. Hol derékon kapták egymást, hol karon kapaszkodtak, hol az egyik vérzett a harapástól, hol a másik . . . a rabló sűrűn levágta a fejét, hogy azzal zuzza össze a biztos arcát, de ez ilyenkor felszabadítva egyik kezét, a torkához kapott a banditának.

A szörnyű küzdelem közepette az elszánt rabló megkerítette a revolvért Klemm oldaláról, de ez a revolvért tartó keze e pillanatban vaspántok közé szorult: Klemm ujjai fogták körül a kezefejét.

A viaskodás közben Vér Antal ordított, mint a megsebzett vadállat, Klemm is egyre szóllitgatta a legényeket, de ezek már a szénapadláson át kimenekültek.

A bezárt ajtó mögül tompán verődtek ki a küzdelem hangjai. A viaskodók őrületes elszántsággal kapaszkodtak egymásba és a revolverbe, a mivel nem tehettek egymástól egyebet, minthogy, hol az egyik verte be a fegyver agyát a másik fejébe, arcához, hol a másik verte hozzá a csővét az egyik fejéhez, arcához. A fejük, azaz arcuk és a kezők elborult vérrel.

- Meghalsz kutya.
- Szétszedlek gazember.

Kiabáltak egymásra a borzasztó küzködés közt, egy pillanatra sem engedve el egymást. Bizonyos volt a halál: de melyiket éri? Tán mind a kettőt. Egyszerre fojtják meg egymást, Vér és verejtlék cseppek hullottak az ellenfelek arczáról, egymásba akadoztak lábaik is, de az istálló földjén egyik sem hevert még, pedig 15 percz óta tartott már a halálküzdelem.

S ahogy ott öldöklődtek, emésztették egymás erejét és kiharapták egymás arczát, karját, fülét, ajkát, a revolverért folytatva különösen ádáz harczot, egyszerre Klemm Jusztinnak sikerült a jászol felé fordítani a haramiát, úgy, hogy egy erőteljes taszitással lebukott a két ló közé . . . Lebukott, de Klemmet a közösen tartott revolvernél fogva megával rántotta. Lent a lovak közt a végső, elszánt tusakodás folyt le. A haramia leszorította az állát, mintha aczélból lett volna, hogy Klemm a torkához ne férjen, de a revolvert se adta. Ököllet zúzták egymás arczát, a bandita veszettül ordított és tigris dühvel és erővel vetette fel magán a csendbiztost, aki bár letépette ellenfelét, de rajta erőt venni nem tudott. Csak a revolvert kaparíthatná egy pillanatra a kezébe. Oly gyönyörűen belelőhetne most a mellén feküdve. De ebbe kapaszkodtak mind a ketten.

Azért nem tudták egymást megölni.

De látszott, hogy az lesz az áldozat, a ki előbb elfárad. Már a haramia feltör és meghempergett 3—4-szer a csendbiztossal a lovak lába alatt. Most aztán hol egyik volt alól, hol a másik üvöltés volt az már, a milyen hangokban kitérték . . . S Klemm Jusztin vérző fejével érezni kezdte, hogy elhagyja ereje . . . akkor pedig veszve van. A hatalmas termetű haramia kitartóbb volt, valahányszor lerázta magáról a csendbiztos, örületes hörgésszerű üvöltésben tört ki a dühtől. De csak akkor tudott erőt venni Klemmen, mikor enne a sebéből kiömlő vér előntötte a szemét. Behunyt szemmel védekezett most Klemm Jusztin a fölülkerült haramia csapásai ellen. A revolvert pedig fogta görcsösen, mintha oda lett volna nőve hozzá a kezefeje, De a vért nem tudta letörölni a szeméről, már azt hitte, vesznie kell, midőn egyet rázkódott a zsvány alatt és magával hengergette az ajtóig.

Rémítő perczek voltak ezek. Az utolsó erőkifejtés a halálos küzdelemben. Vér Antal átfogta ellenfelét, hátracsavarván ennek a balkezét, melylyel a „közös“ revolvert tarotta, de ezalatt kiszabadult Klemm jobb keze, úgy, hogy hirtelen elkaphatta a földön nyutózkodva az istállóajtó sarkát és egy erős rántással kilökvén, elordította magát:

— Emberek, tűz van ! . . .

A haramia ekkor mást gondolt, felugrott, hogy meneküljön, de a revolvernél fogva ott maradt mégis, mert ezt még se volt tanácsos visszahagyni a csendbiztosnál.

Ekkor újra lezuhant nagy, erős teste Klemm Jusztinra, a ki már-már elvesztette erejét és egyre kiabált:

— Emberek.

S a legváltóságosabb pillanatban, a mikor a haramia jobb keze Klemm torkán volt, beugrott az ajtón egy ember, majd három csendlegény a makói biztossal, a ki megtudta az elmenekült legényektől, mi történik az istállóban. (Jártak már azóta tán a főispánnál is.)

Aztán a megkinzott nagytekintélyű parasztot közre kapták. Klemm Jusztin elcsigázva, összetörve roskadt le a padra és parancsolta, hogy kössék meg Vér Antalt.

Roppant izgalmat keltett az eset a városban. A halálküzdelemről beszélt mindenki s mikor Klemm Jusztin bevitte Laucsik elé a makói kutyát, azt mondta:

— Nagyságos uram, elhoztam a kutyát, de nagyon erős foga van.

S megmutogatta a vakmerőségének és bátorságának nagyszerű harcában kapott plezurokat.

Mekkorát nőtt aztán megint Klemm Jusztin feje, mikor kiderült, hogy a makói virilista, az általánosan tisztelt nagytekintélyű paraszt, Vér Antal a legveszedelmesebb haramiák egyike volt és a feleségével lóháton kalandozták be éjjelenként a csanádmegyei határokat. Raboltak, gyilkoltak. A kiben legjobban bizott, az beszélte el a vizsgálóbírónak kettőjük rémtörténeteit.

Itt van egy.

A béres legény befogta a lovakat, mikor az esthajnal-csillag feljött. Az asszony ott állt a gazdával.

— Hova mész Tóni, hogy engem el nem viszel.

— Itthon lesz dolgod asszony — felelte Vér Tóni.

Az asszony körülbelül tudta, hogy mi.

Mielőtt Vér Antal a lovak közé csapott volna, hátraszólt suttogva az asszonynak:

— Mire hazagyüvök, *nem akarom ezt látni.*

Az az „ezt“, a béres legény ott állt a kocsiszin előtt és nézett a gazdája után. Később lefeküdt az istállóban.

Éjjel kilopózott az asszony, odafeküdt a kocsis mellé, megcsókolta és a következő pillanatban — *agyonlőtte.* Feltérdelve épen eltalálta a szivét a kezében volt revoíverrel.

Aztán szépen el is takarította a kertben egy nagy fa alá.

Reggelre semmit se talált belőle, egy csöpp vért se a „nagyeszü“ paraszt.

Ilyen történetkéek voltak ezek. A virilista haramia és az asszonya börtönben haltak meg. Vér Tóni üveggel fölmetszette az ereit. Ez nem használt. Aztán felakasztotta magát a szegedi börtön-ablakára.

A zsineget az ingéből, gatyájából fonogatta. Az asszony pedig Mária-Nostrán halt meg s azt mondják, imádságosabb rab nem volt nálánál.

Ilyen szolgálatokat tett akkor Klemm Jusztin a közbiztonságnak és a szegedi vár urának.

A kitől a „nagy paraszt“ félt.

Olyan ember is akadt. Nem talán a börtön-vár vaskezű inkvizitora, Laucsik, se nem a kemény Szremácz főkapitány (a ki Nömő Nagy Pali lába elé kötélgubanczot vetett zsandár se (ha mindjárt egy század is), senki a »szögedi torony« alól, de maga betyárok »minisztere«, Rádai gróf se volt, kitől Rózsa Sándor félt.

A bandához se tartozott. Fegyelmet tudott ott tartani mindig a »nagy paraszt« kedves karikásával és szemöldökével. A kinek ez a kettő nem tudott parancsolni, az a vezérpuskacsőve előtt bukott a sirba.

A félegyházi határban az öreg juhász, ha beteret, subáján elnyújtózkodva ma is kedvesen mesél a »vas-ököl« virtusairól. Ez a »vas-ököl« egy csapásra bezúzta a Kónyi-tanya égett vályuból vert falát. Ez a »vas-ököl«, ha tréfálni volt kedve, az országut-szélén egymásután szaggatta ki tövestől a 2—3 csztendőss fákat. Vagy ha a csárdában a verekedő legesség fölé emelkedett, összeszorulva (ha mind-

járt százan voltak innen is, túl is) olyan csend lett, mint a temetőben.

Ettől a »vas-ököl«-től félt a »nagy paraszt«.

Ez az ököl pedig Rádi Imre félegyházi gulyásé volt.

A haramia vezér nyughatatlan volt mindig, mikor a nagyfejű félegyházi paraszt-Herkulesről hallott. Pedig az nem ált az utjába, be sem lépett a bandába. De tán éppen ez boszantotta Rózsa Sándort. Tudta felőle hogy hajladozik a betyár-életre, ez költötte föl benne a félelmet. Vagy nem is félelem volt az, hanem inkább féltékenység, melytől rozszak voltak a haramia-vezér álmái.

Egyszer a csupaszképű Gajdos-gyerek (a banda legfiatalabb tagja, a ki országot lesőnek volt jó) szörnyen fölingerelte a vezért. Nem tudta a tejfel száju betyár-fiu, hogy Sándor bácsi nem szereti Rádi Imrét. Nagy csodálattal kezdte neki beszélni, hogy milyen erős ember Rádi.

— Tudja, Sándor bácsi, akár egy három esztendő's fa gyökere, olyan pufok eres a karja; az országot kavicsát is öszezuzza az öklével, ha akarja.

Sándor bácsi karikása után nyult s megkorbácsolta a Gajdos gyereket, a ki előtte így mert beszélni Rádi Imréről.

Azután ha végig vágatott a rónaságon s eszébe jutott Rádi Imrere gondolni, megállt, megfordult a félegyházi határ felé s öklével belefenezetődött a semmiségbe. Rádi Imrének szólt a fenyegetés.

A bandában csak néhányan tudtak a vezér titkolt gyűlöletéről. Sokszor lépet vetettek a félegyházi paraszt-Herkules útjára, hogy úgy többedmaguk elkaphassák azt a vasöklöt.

Rádi Imre mit sem tudott erről. Járt-kelt a határba gulyája mögött s ha eljött a sötét éjszaka, bebujt az erdőbe. Azt mondják, ott egy kis kunyhóban lakott egy 16 esztendőös halovány arcú leány. A paraszt Herkulesen csak ennek a gyöngé virágszálnak volt hatalma.

Szörnyű haragra ébredt az 50-es év egy nyári napján Rózsa Sándor. (Azt mondják, dühében az öklébe harapott.) Azt hallotta, besugták neki, hogy a bandában elégedetlenségnek vannak, akik az éjjel Rádi Imrét emlegették. De hogy mivégből, nem tudni. A haramia-vezér behuzódott Katona Pál tanyájába, magához hívatta Veszélka Imrét, legmeghittebb cimboráját. (A ki már visszakerült Illaváról.)

— Imre! — kiált Rózsa Sándor estére nyergelünk.

— Hova. Sándor.

— Látogatóba.

— Kihez ?

— Rádi Imréhez.

A betyár nagyot néz erre, de nem szól. Ha Sándor azt mondja, nyergelünk, akkor kint lesz a pitarban sötét este a két paripa föl-szerszámolva; ha azt mondja, látogatóba mennek Rádi Imréhez, azt is el kell hinni. Mert ő mondja.

Este bevágtattak a sötét éjszakába s harmadnap ott mulattak együtt a félegyház-határi csárda ivójában: Rózsa Sándor, Veszélka Imre és Rádi Imre.

A félegyházi paraszt Herkules örült a »magas« vendégeknek, a kik egyenesen őt látogatták meg. Így üdvözölte legalább a haramia-vezér.

Bő, csipkés ingujját felgyűrte, úgy könyökölt neki az X-lábu asztalnak Rádi Imre. Mintha dagadó izmaival, a mint meg-megrándítja, ingerelni akarná Rózsa Sándort. Persze, a vendégség korán elkotródott a szép kompánia elől. Csak a csárdás és a csárdásné voltak még jelen. (Mert a cigányok nem mentek emberszámba.)

Rózsa Sándort soha se látták még olyan vad kedvében. A czimbalomra ráhajlott s úgy énekelt:

Korcsmárosné, néköm halat süssék kend,
 A mellé mög citronyos bort adjék kend,
 Szógállóját istrázsára 'lija ke',
 Ila zsandár jön, hiradással legyék ke'.

A gémnnyaku üvegek szaporodtak az asztalon, a kompánia szilajkodott már.

Egyszerre kiveti a mellét Veszelka Imre s elkiáltja magát :

— Száz itcze bort annak, a ki kinyitja az öklöm !

Rádi Imre nagyot nevetett. S két ujjával szétroppantja a betyár öklét, hogy szinte feljajdult belé.

— De nem kell a száz itcze bor ! — tréfálkozik aztán.

Most közbeszóll a haramia-vezér, villogó szemekkel, rángatózó szemöldökkel.

— No, hát nem bánom, játszunk ! Játsszok én is. Elő czimbora, (s meglóditja Veszelkát) ujjat huzzunk !

Rózsa Sándor és Veszelka Imre összeakasztanak. Ropognak az ujjak. Rózsa Sándor Veszelkát a falhoz pöndöríti.

— No, most te, Imre !

S öszeakaszt ezután Rádi Imrével. A haramia-vezér sohase pirosodott el szégyenletében, csak most az egyszer. Jajt kiáltott, amint Rádi Imre megfogta a kezét.

S tovább folyik a játék, a mit a haramia-vezér tervezett az ellenség elvesztésére.

Veszélka Imre végig vág az asztalon.

— Csapláros, három darab kötőféket hozzon kend elő. Majd itt tűnik ki, ki a legerősebb ?

Az is erőjáték : kötőféktépés. A mit a betyárok sokszor produkáltak.

Rádi Imre nevetve fogadta az indítványt. A »nagy paraszt« is felkiáltott :

— Hármat téptem szét a minap egyfolytában a Károlyi-pusztán, a »kutyanyakie« csárdában.

A paraszt- Herkules kétkedően rázta meg a vállát.

— Nem hiszi kend ?

— Hát majd meglátjuk mindjárt !

A csapláros előhossa a három kötőféket. Mind a hárman vesznek egyet a kezökbe.

Elsőnek Veszélka Imre áll ki az ivó közepére. Két kezefejére csavarja a kötőfék innes-ső s tulsó végét, megveti a lábát, nagyot lélegzik s megrándítja teljes erejéből a kötelet. Az bizony épen maradt.

— Kend mán odébb álhat ! — nevetnek a többiek.

Következik Rózsa Sándor.

Nem szakadt el a kötőfék a kezében.

A haramia-vezér ekkor leharapott egy darab hust a szája széléből, a markába kapta és odavágta a tamburás arcához.

Ezalatt pedig Rádi Imre jóízűt nevetett s elfoglalta a helyét az ivó közepén.

A haramia-vezér és czimborája összenéztek.

Rádi Imre tréfálkozva csavarja jobb keze-fejére a kötelet, azután a másik végét kezdi odafűzni balkezére, miközben megreng a padló szétvetett lábainak dobbanásától. Még két karikát vet a kezefejére s mikor így jól megkö-tözi magát, nevetve szivja teli arasztnyira emelkedő mellét s nagyot kiált :

— No most, — egy, kettő !

Ez volt a jel.

A haramiák szeme felvillan, elkapják a tehetetlen Rádi Imre két karját. Mint egy meg-támadott oroszlán ordít fel a paraszt-Herkules. Ez az utolsó hangja volt.

Rózsa Sándor belelőtt a szívébe.

Rádi Imre lebukott a padlóra. Elhullott, mint egy nemes vad s a nem méltó ellenfél, a »nagy paraszt«, a halálban vonaglótól így vett bucsut :

— Senkitől se akar félni Rózsa Sándor, vidd meg föl ezt, komám !

S a hajnali szél s csárda kutágasán hin-bálta, ringatta a paraszt-Herkules véres tetemét.

A „nagy paraszt” lakása.

— Nyárban. —

Mikor Rózsa Sándor után utóljára becsapták a szegedi vár kapuját, haramiavezér földhöz vágta a báránybőr süvegét s vadul az égre kiáltott :

— . . . Száz zsandár-golyó ért volna inkább kint a pusztán !

A bíró előtt is háborgott még s kitört a haragja :

— Tessék azt is a tekintetes bíró urnak bemondatolni abba az irásba, hogy én mondom : gyáva ellensége volt Rózsa Sándornak a nemes város minden zsandárja.

A bíró csendre intelte a dühöngő haramiát s tovább diktálta a jegyzőkönyvbe azt a fondorlatos rendőri taktikát, a mivel Rózsa Sándort becsalták a várba. (Tudvalevőleg »kedves puskájá«-t ígérték neki vissza, melyért gyakran jelentkezett a főkapitánynál s mely a várban őriztetett.) Ott, a hol Somogyi (akkor rendőrbiztos volt) csalogatja, újra kitör a haramia :

— Csak azt is írják oda, mert oda illik, hogy nem érdemelte ezt Rózsa Sándor.

Aztán oda lépett a bíróhoz s fölemelt fővel kiáltott :

—Vagy bujkálóztam én valaha ?

Verte a mellét, vér futotta be a két szemét, kidagadt az ér a nyakán, valahányszor a bíró előtt, a börtön-ajtón keresztül, a munka-házban rabtársai előtt ezt hangoztatta :

— Én nem bujkáltam soha !

A »nagy paraszt«-nak ezt a dicsekedését el is lehetett hinni (ha nem is egészen). Mert hiszen épen a vakmerőség volt taktikája. Ezzel kötözgette be sokáig a rendőrség s a várbeli hatalmasság szemét.

Csak egy eset a sok közül.

A haramia-vezér bandájának viselt dolgai-ból kimagaslik az az eset, a mikor Szeged alatt a vonatot megállították és kirabolták.

A városba még nem érkezett be a vonat-megállítás híre, a haramia-vezér hajnalban már itt volt s reggel audienciázott a főkapitánynál azzal az alázatos instancziájával, hogy »adják már vissza kedves puskáját«.

Ki álmodta volna ekkor, hogy néhány órával előbb vezényelte bandáját a vonatrablásra ? Persze, azt se gondolhatta senki se, hogy a »nagy paraszt« két legjobb paripáját

áldozta föl (mind a kettő kidőlt alóla), hogy beérkezessen a rendőrség félrevezetésére...

Egy napon beköszönti a »nagy paraszt« a jóreggelt a főkapitány tanyájába. A család épen kint nyaralt. Képzelmű a rémületet.

— Ej, hát olyan ijesztő vagyok én! mordul rá a haramia a szepegő gyerekekre s az urnőre.

— Dehogy, dehogy. Üljön le, Sándor bácsi! — figyelmeskedik az urnő remegő kézzel.

— Már az este be akartam köszönteni, hanem mondok, ismerem az asszonynépet, hogy milyen galamb a szive. Hát itt kint hál-tam a kukoriczakazal oldalában.

— Ez szép volt magától, Sándor. Hát egy kis reggelivel szolgálhatok-e?

— Azért néztem be, eszem a szentjít.

Mikor itt mutatta magát a vén haramia, akkor éjjel is dolgozott a bandával.

Hanem ha ellepte a felső határt két század ulánus, 10—12 zsandárcsapat, a »nagy parasztot« mintha elnyelte volna a föld. Ilyenkor lakásába huzódott vissza.

Katona Pál tanyájának volt egy kis része, mely benyult a tanyaudvar elejére. Ez a kis darab terület, mely inkább kertnek látszott, minden esztendőben be volt vetve búzával. Jobb fajta búzával, melynek szárai magasan kihajtanak a föld fölé.

Ez a himbálózó kalász-lugas volt Rózsa Sándor nyári lakása, szür volt a derekalja, ott feküdt mellette fegyvere, karikása, kulacsa, tarisznyája, mik hogy mindig teli legyenek, Katona Pál gondoskodott arról. Mig ki nem tisztult a határ, mig lövések zúgtak át az erdőn, mig megriadt madárcsapatok csaptak át a magasban a haramia-vezér feje fölött, addig nem mozdult innét. A forró napnak hátát fordította, az éjszakának arcát, takarózott a csillagos éggel s elaltatta magát a susogó kalászszal.

Senki, Katona Pálon kívül senki nem tudta, még a banda se, a vezérnek ezt a nyári a lakását.

Hanem egyszer nagy veszedelem fenyegette meg ezen a lakásán. Ekkor is vakmerőségével vezette félre a katonákat.

Zsandárok, ulánusok fegyverezték, bujták át a vidéket, a vetéseket, erdőket. Ki volt adva a rendelet: letiporni minden vetést, meg kell tisztítani a határt.

Katona Pál tanyája körül jártak a katonák. Átbujták már a kukoriczavetést s a luczer-nában térdig járva, közeledtek beljebb-beljebb.

Rózsa Sándor megrendült a kalászok között. Fölkapta fegyverét, gondolkozott, s

ügyes taktikája nem hagyta cserbe. Néhány lépésre voltak már a katonák. Egyszerre térdre áll, kiveti a fejét a kalászközül, a puskáját ráfogja a közeledő ulánusokra s vadul káromkodva odakiált:

— Hát már a becsületes gazda vetését se hagyják békében, letapossák virágjában?!

— Igaza van neki, szegény ember. — mormogtak az ulánusok s másfelé vették utjokat.

A haramia-vezér pedig lebukott a göröngyökre s telenevette a kalász-lugast.

A tizezer forintos fej.

A szegedi várnak még nem volt se grófja, se Laucsikja.

A „nagy paraszt“ pedig már magasra kiemelkedett a puszták fölé. Ott suhogtatta karikását, karabélycső villogott barna kezében. A szegénylegények hűségesen forgatták rá szemeket, parancsára várva.

Azt mondják, soha azelőtt, se azután nem nevetett Rózsa Sándor akkorát, mint mikor meghallotta, hogy tizezer forint van kitűzve a fejére.

Odakiáltott a Katona Pál komájának tanyaudvarán az asszonyhoz:

— Komámasszony, már csak hozza ki a legfényesebbik tükrét a házból. Nem szoktam belőle fésülni, de most megnézem ezt a tizezer pengőforintos fejemet.

Meg is nézte magát a tükörbe, mert hizelt neki ez a dolog nagyon, aztán elkiáltotta magát:

— Hát majd odatartom a nyakamat, hogy meg szolgáljon érte, a ki a tiz darab ezrest a tarisznyába teszi!

Másnap éjszaka megállította a félegyházi vonatot nyolczadmagával, odanyargalt a vonatvezetőhöz s a következő üzenetet küldte be a szegedi torony alá:

— Azt üzeni Rózsa Sándor, hogy itt vár a tizezer pengőforintos feje a hármashatárnál.

Persze, senkinek se jutott eszébe elmenni azért a várakozó fejért.

Utálta ezt a csendességet a „nagy paraszt“. Kíált a puszta közepébe s százszor is bekiáltott a torony alá dühében:

— Gyáva!

S mivelhogy nem volt ellenség, a kire rálőjjön, célbavette a toronygombot, mely a napfényben messze beragyogott a délibábos rónaságba.

Ebbe is beleunt, kihívására nem hangzott válasz semerről, csend volt. És akárki mit mond, ez a csendesség volt a legjobb fegyver a „nagy paraszt“ ellen. A vezéri talentum toporzékolt a nagy csendességben. Ellenség kellett neki. Az pedig, mint mondják, mindig olyan stratégiai tervet csinált, hogy a tizezer forintos fejjel sohse találkozzék. Hát ez türhetetlen volt már, a haramia-vezér meggyülölte a nagy csendet s a Károlyi-puszta „kutyanyaki csárdájában“, mikor busan leborult az asztalra, belemordult a czimbalom szavába:

— Hátha még én becsületes ember is lehetnék!

Rózsa Sándor becsületes ember! Nem mese, kérem, ez a gondolat belekapaszzkodott a haramia agyába s tán a szívébe is. Történet van erről, beigazolt történet.

Az új koronás királyt várták Szegeden 1857-ben. Idebent ez volt a nagy esemény, odakinn a tanyákon pedig az, hogy Rózsa Sándor megunta a betyár életet.

Rózsa Sándor becsületes ember!

Gunyosan nevetett az erdő, melynek visszhangja szajkó módra betanulta a nevét, a madár, mely megriadva száll, ha hallja lova dobozását, a susogó bokor, melynek gyökerei pirosak a vértől.

Nem törődött a nevetéssel. A tizezer forintos fej a buzakalászok között elringatta magát az első szelid gondolat bölcsőjében s a hajnalcsillag még fönt ragyogott, mikor kész volt a tervvel, mely a becsület útjára vezet.

Rózsa Sándor azt gondolta ki, hogy oda járul a koronás királyhoz kegyelemért. De miképen juson a fölséges ur elé? Audenciát bajos volna kérni. Hát majd audenciázik ő maga a módja szerint. Lóháton.

Kiválasztja a legszebb csikót az alföldön. S

azt egy sötét éjjel a szabadkai Vojnics-tanyán találta meg.

Az aranyszörű, hosszú sörényű, vékony lábu, karcsu csikót a hogy meglátta, rátette a kezét.

— Ez alám való!

Aztán odafordult a nagyságos gazdához:

— Ellisz-e az ur, hogy becsületes dologban járok? Hát elvihetném ezt a jószágot tudom, utánam se lőne. De meg akarok fizetni érte. Mi az ára?

Hétszáz forintban megalkudtak. Rózsa Sándornál nem volt pénz, a földesur hitelbe is odakinálta a csikót, de nem fegadta el.

— Majd eljövök érte a hétszáz forinttal.

A haramia-vezérnek legmeghittebb embere Katona Pál komája volt. Ennél tette le a pénzét s most is háromezer forint volt nála. Katona Pál visszahőkölt, a mikor Rózsa Sándor előrukkolt neki a tervével.

— Adja kend ide a pénzemet, megveszem azt az aranyszörű csikót, aztán ha majd végighintózik ő félsége a szegedi utcán, oda-repülök mellé, ezt az irást pedig a lábához vetem.

A kegyelem-kérvényt kivette a szüre ujjából. (Egy álmoskönyvben volt elrejtve.)

Katona Pál estére ígérte a pénzt a ko-

mának, estig pedig a feleségével együtt kitervezte, hogy elvágja Rózsa Sándor elől a becsületesség utját. Elárulják. Megmarad nekik a háromezer forint, ezenfelül a fejéért kapnak tizezret.

Alkonyatkor előbujt Rózsa Sándor a boglya szobából. Subája nyakába volt akasztva s jó estét dörmögött az asszonynak.

— Hol van a koma?

A menyecske megrendült.

— Odakint a marhaakolba. Azt mondta, ha keresi kend, oda küldjem.

A nagy paraszta megrázva subáját, kifordult a konyhaajtón s mit sem sejtve, bekulog a marhaakolba.

Katona Pál óriás alakú, izmos ember volt. Hangos köszönéssel, fogdaja komáját.

— Hát azért a kis pénzért jöttem, Pali! — szól Rózsa Sándor.

— Mindjárt komám, mindjárt! — felel Katona Pál s amint fordul, hátul a kezében tartott vaspántos lőcs megsuhan zugva a levegőben.

Mint egy sebzett oroszlan, úgy ordított föl Rózsa Sándor, kit a lőcs főben talált. Nem volt elég erős neki még se ez a csapás. Csak a subája ne volna a nyakába kötve, hogy a karabélyhoz érhetne a keze. Miután ez nem sikerült a két vasember bírokra kell.

Küzködés közben, a mint a földre terütek eldőrdült Rózsa Sándor karabélyá s a golyó Katona Pál karjába furódott. A haramia-vezér vak dühvel kel térdre, hogy legalább még vagy tizet lőjjön bele a komájába, de a mikor a fegyver után nyult, az akolajtóból lesuhan a tizezer forintos fejére egy éles balta.

Katona Pálné tartotta a kezében.

A »nagy paraszt« vérében feküdt. Egy asszony tette először tehetetlené. (A ki az urát elvesztette, de a tizezer forintot megkapta.)

Éjszakának idején összeszalad egész Csorva, az eszméletlen állapotban lévő haramia-vezért beszállították a tanyaházba, ott körül-vették fegyveres emberek az ágyát. Még halva sem biztak benne. De nem is volt halva.

Éjfélkor megrándul a tizezer forintos fej az ágyon, fölveti a szempilláját s amint meglátja a fegyveres embereket, fölordit:

— Ha kiszabadulok, akkor Csorva menjen az égbe lakni . . .

A budai várban halálra ítélték. Mégis elérte a célját a »nagy paraszt« ha nem is úgy, ahogy tervezte.

Kufsteini börtöne ajtaját a királyi kegyelem nyitotta meg az első királykisasszony születésekor.

Itthon aztán ő játszotta a királyt. Nagylelkű ítéletet mondott Csorva fölött:

— Pardont adok most az egyszer én is egész Csorvának!

A betyár menyecske.

A határ csöndes volt, a legelső gémes kutján delett a dombi bojtár nyája, maga pedig ráült lóbáznai a lábát a kut szélére. míg a jószágok tikkadtan dugdosták a fejeiket a kicsurránó hosszú, barna vályuba, melyben a víz, mint hosszú, széles ezüst szalag szaladt alá.

Odafönt a csárda nádfödele felett éhes zérce bolondozott a pitvar galambjaival, melyek aresz alá, az ambitus párkányán, a konyha rácsos ajtajára menektek . . .

Bent az ivóban pedig a menyecske bolondozott egy fekete haju legényel, a ki ide menekült azt mondja, a hol épen — a veszedelem van.

Hát az, egy szép veszedelem ez az asszony, a ki a „lebukiban“ mérte a lángszinű romokita szegény legénynek, utasnak, megszálló vásárosoknak, mindenkinek, a kiknek kedvök volt, meg bátorságuk a határon áthuzodni a madárral, és betérni a „lebuki“-ba. Ez a csárda ott ül valahol a majsai határon, mint egy vén banya, a kopott főkötőjével — a nádfedéllel és apró, pislogó szemével, melyek gyakran önyeznek; hajnalokig villogó kicsi ablakaival,

melyeken kiver a pára gyöngyökben s hol a Láng pirosnak, a „rivó erdő“ néha való csősznek az özvegye szokott danolni a szegény legényekkel, ha jó kedvre száll.

Egy szegény legény, göndörhaju, erős fiu ott maradt, el se akart, el se tudott menni harmadnapig, negyednapig és csak azt énekelte keservében, Láng Pirosért epekedve, hogy : „bárcsak ez az éjszaka, tizenhánrom napig tartana . . .“

Odabizta a szegény legény akár az egész lelkét, ha kérte Láng Piros. Ismerte is a „lebuki“ szépasszonya a határ minden betyárgyerekének, árokbuvó, kéményleső vén gazemberének a — mesterségét, szűre ujját, hogy mi van benne,

Hanem ezt a szép szállíut, göndörhaju barna gyereket soha se látta. Ugy jött ide, mint a hajnali szél, csak egyszer negyed magával megzörgette az ablakát. A többiek kibujtak aztán másnap virradásra az utszélre, mert épen »vásárosok ideje« volt.

Ezzel az egygyel, Vihar Andrással, a asszony se birt, a kinek a göndörfürtös fiu olyan szépeket mondott, hogy a madár se da lol szebben, ki a párját csábitja.

Elkapta a kezét szilaj tobzódás közben
— Ehol van ni, most találom meg, hon

nét veszi az uristen az esthajnali csillagot.

— Aztán honnét? huzódott vissza Piros asszony félig lecsukva a szemét, melynek csillag fényébe a szegény legény lelke beleveszett.

— Hát te adod neki, mikor lefekszel, hogy tegye ki az égre szépségnek, eszem az istenedet - . . . Hát áldjon meg szépen, ne add oda neki erre az éjszakára. meglesz még egy hajnalon a te csilgod nélkül is . . .

— Én bizony nem adom neki, ha csak el nem veszi, nevetett az asszony kirázva a szép kövér ujjait a legény kezéből.

— De elveszi ám babám, el, mikor észre se veszed, felnyitja azt a selyem szempilládat a mivel letakarod és ellopja . . . épen csak úgy, mint a hogy én is csak akkor veszem észre, hogy nincsen a helyén a szívem, mikor már elloptad . . .

Kipirult a szép asszony orczája és egyet fordult dévajkodva:

— De hallja, nálam bizony haszontalan is keresné.

— Akkor meg inkább soha meg se találjam.

És aztán a szegény legény fényes fekete szemébe csak bele nevetett, csak bele nézett egykor is, máskor is a »lebuki« szép asszonya olyankor, ha Balázs János nem volt »otthon.»

Balázs János voltaképpen bent lakott Majsán, négy lovon járt, ha kedve tartotta nappal, éjjel csak lóháton, gyanus ember volt mindig, sohse fogott rajta a zsandár keze, se a biró esze. Nem birtak vele, mert mindig eltévesztették a csapásokat, a miken Balázs János járt. Senki se tudta: mért nő úgy magától az a kis porta, mintha minden szem buza két szekérre valót teremne, minden birka minden héten négy-ötöt ellene, a Balázs János bugyellárisát pedig éjjelenként a tűnbérek tömnék meg osztrák-magyar értékű bankóval.

Ő maga pedig a messze határon sok helyütt volt »otthon«: minden zsvány-bujtónál, laposokor gubbasztó csőszkunyhóban pásztor viskókban a tanui, a kik alibijét mindig tudták igazolni, szintén ezekből valók voltak.

De a legédesebb otthona Balázs Jánosnak a »lebuki« volt, a hova gyakran látták a két pejjel befordulni, de soha se látták még az ivóban. Hát hova megy akkor? Néha ott veszett öt-hat napig. Hol pihen, hol buvik akkor?

A szél is arról dumált, az asszonyok is, hogy Láng Piros vetegeti az ágyát a gazdag parasztnak . . .

A legények a határról bomlottak az asszony után, de az nem adta oda Balázs gazda egy szavát semmiért, senkiért: úgy rejtette, úgy féltette, mintha csakugyan a szíve szakadozna érte.

Egyszer-máskor rémitgették:

— Majd megköti egyszer a selyemkendőt kötélnek . . .

— Ugy elveszni is csak szebb lesz, mint kenddel élni . . . — mondta Piros anak, a ki incselkedett vele.

A Vihar András jobban tudott vele beszélni. Sok szomorú nótát énekelt neki, mert hej, úgy van, hogy a szép asszony szereti a nótát, mint a madár az erdőt és hogy az asszony odaült mellé, elmondta neki, hogy miért bujdosik?

— Hát bujdosik az istenadta?

— Az ám, mert, hogy nem jelentem meg a katona-soron.

— Na itt akár eltemetve, úgy ellehet baj nélkül, simogatta az asszony szép vigasztalással.

— El is vagyok én már temetve a te szemedbe, édes angyalom — sóhajtotta Vihar András . . .

És aztán ez így ment egy darabig. Egyszer ezt kérdezte a csaplárosné a legénytől:

— Hát mire végzi András evvel a sorával? Örökké csak nem bujdosik. Segíteni se lehet már?

— Dehogyan nem lehet.

Mohón kérdezte a szép asszony:

— Aztán mivel?

— Ki lehetne váltani a büntetést, Két százas elég volna, vagy három a kiváltásomra, de nem visz az Isten rá, hogy kiálljak az országútra. Nem nékem való, mert hátha — ölni kék érte . . .

Harmadnap éjjel Balázs János feje alá nyult a Láng Piros patyolat keze, a mikor a haramia aludt s úgy tett mintha átölelné.

A bugyelárisát ölelte ki a párna alól és kilopott belőle 300 forintot. A bankókon vérfoltok voltak. Hajnalban lóháton volt Balázs János és elvágtatott, nem vette, vagy nem akarta észrevenni, hogy drágán kapta az éjszaka a Láng Piros esőkját.

Aztán Vihar András dolga mindjobban ment a »lebukik«-ban: Láng Piros kinyitotta neki azt a hátsó kis szobát, a melynek a falba elvesző nyílásán szokott be- és kijárni — Balázs János.

Az első éjjel, a mit itt töltöttek, a szerelmes asszony a 300 forintot, a mit Balázs János

búgyellárisából kiölelt, beleölelte Vihar András mándlija zsebébe.

— Magamnak akarlak kiváltani, András...
— sóhajtott a szerelmes asszony.

Aztán a legény már szépen elbánt vele. Megmutogatta Láng Piros, mi van a láda fenekén: a Lévi zsidó selyme, bársonya a tóbágyi uraság aranyai, ezüstjei.

Ugy hordja neki Balázs János — a csókjáért.

Világos, szerelmes éjszakákon a katonaszökevény vállára borulva suttogetta:

— De gazdagok lehetnénk, hé András, ha én akarnám, ha te akarnád.

— Hát akarjuk.

— De megölnek Balázsék.

— Elviszlek én, rád sohse találhatnak.

Láng Piros elkezdett beszélni:

— A »fehér kereszt«-nél, a kettős dombi határ alatt, ismered azt a nagy nyárfát? Mikor a déli harangszó hallatszik Majsáról, ez a nyárfa az árnyékának a csucsát egy köre veti, ettől a haszontalan kődarabtól 2 lépésre az árnyékon . . . ha . . .

— Ha — biztatta András édes öleléssel.

— Ha . . .

Lódobogás hallatszott. Utasok érkeztek.

A szép asszony kibontakozott Vihar András karjából.

Reszketett, félt, kiszaladt az ivóba. Emberek tértek be oda köztük egy koldus, a ki, míg a többi az asztalhoz telepedett, odasántikált a söntésbe az asszonyhoz és a fülébe sugta :

— Itt van-e Vihar András ? Üzenetet hoztam neki.

Bizalmatlankodva nézte végig Láng Piros a koldust.

— Kéménylesőknek nincs itt helyök, keresse kend másutt.

— No, no, nem kéményleső az, szentöm, jó lösz neki tudni, hogy bent van a katonai komissió Zomborba, ha szabad akar lenni, most váltsa ki magát, azt izeni a szüléje.

Láng Piros látta most már, hogy a koldus az ő emberük, beeresztette Andrishoz. Később maga is visszatért a hátsó szobába, de a koldus már nem volt sehol.

Vihar Andris ölbe kapta a menyecskét és ezt mondta neki :

— Nem kell a szabadság te nélkülöd. Nem mék.

— Eredj, kérte az asszony. Aztán majd . . . Gyere velem, Piros, elviszlek, sose látnak.

többet. Azt is hagyjuk ott, amit a dombi határ nagy nyárfája őriz.

— De biz az kár volna . . . de gazdagok lennénk, másra sose szorulnánk.

— Hát pénz van ottan ?

— Pszt . . . a szájára tette Piros a kezét.

— S addig hívta, csalogatta szerelmes szóval, szép jövővel a szerelmes legény Láng Pirost, a míg az felült a kocsira, felrakták a tulipántos ládákat hajnalhasadtával és vitte a két pej Andrist és kedvesét, vitte, vitte, meg sem áltak, míg egy sárga házra nem találtak.

Ott egy nagy szobába elrejtette Andris a szeretőjét.

— Várj itt rózsám, míg visszajövök a szabadságlevéllel. Aztán délre visszamegyünk a dombi határ nyárfája alá, kimérjük azt a két lépést, amelyekkel a boldogságunk útján elindulunk.

Láng Piros várt, várt és egyszer csak kinyílt az ajtó és belépett rajta egy — csendőr-főhadnagy.

Ugyanekkor a másik ajtón beugrott egy fiatal daliás csendőrőrsparancsnok és katonásan megállt a főhadnagy előtt.

A »lebukik« csárda szép asszonya úgy megingott, mintha elszédült volna, amikor a csendőr szavát hallotta.

— Jelentem, főhadnagy nr, elhoztam a
— szeretőmet.

Láng Piros leesett a padlóra és sivalkodott, mint egy vérese:

— Jaj, megvagyok csalva.

Szépen felölelte Vihar Andris a szeretőjét a padlóról és maga mellé ültette. A főhadnagy úr se volt rest, melléjük szegődött: ketten szépen csititgatták, bátorították. Asztalt terítették és vidám lakomát csaptak a lebuki csárda szép asszonyának a tiszteletére. A lakomán a »lebuki koldus« tálalt fel, egy jóképű csendőrlegény.

Ezen a lakomán, a míg Vihar Andris a szeretőjét ölelve tartotta, a főhadnagy ur 3 rablógyilkosság, 7 rablás és több-néhány rémes büneset titkát szedte le a vallatás művészetével a szép csaplárné piros szájáról . . . S ezen a szép s vig éjszakán kilencz betyárnak legkivált Balázs Jánosnak fonták meg koczin-gatás közben a legpompásabb hurkot, melynek szárait Klemm főhadnagy erősen a kezében tartotta.

Kibontották a tulipántos ládákat, kirakta Láng Piros az ezüstöket, a selymeket a »szere-tője« elébe.

— Ez a Fürtös zsidójé volt, ez a Rabos

korcsmárosé . . . Az a vég selyem a Kohn Éliás boltjából való . . .

A lebuki csárda szép asszonya egy kicsit remegett, de hogy már itt volt a »zsandár urak« kezében, hát hol sirva, hol nevetve mondta el a szörnyű dolgokat, csak azt kérte: ki ne ereszszék, mert szétszedik a betyárok a mint ígérték, szívét veszik, haját szétszórják ujjait levágják, fára fölakasztják . . .

S másnap délben ott a dombi határ nagy nyárfájának az árnyékában az ő kicsi lábával mérette ki a főhadnagy azt akét lépést, a hol eltemetve volt a tóbágyi uraság kincse és a koponyája.

Ekkor azután Klemm főhanadgy erősen megfogta a kezébe kapott szálakat, melyeknek végén kilencz hurok volt megkötve, egyet-egyet rántott nagyot és kétszer huszonnégy óra alatt a határ rémeit a huroknál fogva berántotta a zombori nagy sárga házba.

Az érdekkeresztes kanász.

Nem utolsó ez sem azokból a furcsa történetekből.

A »nagy paraszt«-nak eredeti ötletei voltak. Benne volt mindegyikben az izmos fufangja. Hiu is volt az eszére, mint a gyermek a játékára. Kedve volt az urakkal incselkedni. Az volt az igazi mulatsága, ha félrevezette a kaputos embert. Becsufolódott a határból a várba is. Több jót nem tudott az urakról mondani, mint hogy a könyvből szedik a tudományt és tükörből fésülködnek. Ebben fejezte ki kicsinylését, gunyját s fölillant a szeme, ha dicsekedve emlegette:

— Én meg itt tanultam csak a buzakalászkok közt, meg az erdőben.

Ezért kereste az alkalmat mindig, hogy az a két tudomány összemérkőzzék. Abban volt aztán a győzelme, ha az urakat félrevezette. A mí sokszor megesett. A karikás és a karabély mellett ez volt még az, a mivel a haramia-vezér a banda fölött uralkodott. Elismerték ebben is a fölényét. Ha engedetlenség támadt néha, azzal altatták el a szenvedélyeket:

— Sándor tud mégis csak egyedül az urakkal bánni.

Legnevezetesebbek voltak a »nagy paraszt« temetései. Az urak számára rendezte ezeket is, ha széles kedve támadt.

A legbüszkébb arra a temetésre volt a melylyel egy csapásra félrevezette a várost, a megyefőnököt és a miniszteriumot.

Ezt a híres temetést pedig rendezte a »nagy paraszt« a szokomi réten.

Az országuton megsaporodtak a zsandárok. Beszédesebb lett a föld a kukoriczában, kalászosokban bujkáló haramiákkal. Ha a füleiket ráfektették a rögökre: zsandárlovak dobogását adta vissza. A »nagy paraszt« dühöngött, hogy az apró legények ismét utjába hajtják a zsandárokat. Magához hívatta Veszelkát s kurtán beszélt:

— A bandákat meg kell tizedelni.

A hűséges czimbora gondoskodott arról, hogy a haramia-vezért veszélyeztető apró bandák fejei kéz alá jussanak.

Megvitte Halász Gazsi, Zöldág Marcsi és Harangozó Jóska haramiáknak hirül, hogy Sándor szeretne velök mulatni. A betyárok lelkesedve vették az izenetet s harmadnap ott mulattak együtt a szokomi réten egy kunyhóban.

A fegyvereket odatámasztották a kunyhó

oldalába. A »nagy paraszt« ölelkezett a czimborákkal az asztal körül. A fejek lebuktak, a térdek inogtak s a három rabló üveggel a kezében rákoczinott a haramia-vezérre. Az pedig tust adott a felköszöntésre.

Hármat lőtt a három haramia szívébe.

— No most legalább nyugton lesznek kendtek!

Ez volt a circum dederum. Azután pedig a haramia-vezér kiállt a kunyhó elé s nagyot füttyentett.

Egy kóczos, barna kanászgyerek lohogott elő a kukoriczából. Rongyos szűrt huzott maga után.

— Mi a, Sándor bácsi?

— Temetünk, Marcsi! Dereglyét elő, két rosz lovat.

Becsei Marcsi — így hívták a kanászt — engedelmeskedett.

Elővonszolta két rosz gebe a ravatalt. Rátették a holttesteket s azután a »nagy paraszt« maga elé állította a banda kanászt.

— Ide legyen az eszed, kölyök, a mit mondok. Itt nyújtózkodnak istenben boldogult Halász Gazsi, Zöldág Marcsi, meg Harangozó Jóska czimboráink. Hát beszállítod őket a városba, érted-e, aztán azt adod hirül az uraknak, hogy te lőtted agyon ezt a három hara-

miát. Ezt mond kölyök mert melléjük fektettek.

A kanász megrémült.

— Hát miért mondjam én azt, he?

— Urat csinálnak belőled, meglásd . . .

A haramia-vezér majd halálra nevette magát, mikor hirül vette a temetés eredményét.

Az urak csakugyan urat csináltak a bamba kanászból. Hogyne, nagy érdeme volt. Három rablógyilkos fejét hozta be az igazságszolgáltatás elé. Összeültek a zöldasztalnál, tanácskozándó a hős kanász sorsáról.

Ezer forint jutalmat kapott. De még ez semmi. A megyefőnök ajánlta a bamba suhanczot a miniszteriumnak. Fölvitték Budapestre. Ott bemutatták a nagy uraknak, mint valami csodát.

S érdemkeresztet tűztek a szűrére . . .

Mikor aztán vissza került az érdemkeresztes kanász a határba, a »nagy paraszt« úgy megnevetett újra az urakon :

— Könyvből szedik a tudományt, tükörből fésülködnek!

Hanem az érdemkeresztes kanásznak megtetszett ez a dolog nagyon. Kedve szotytyant még egy keresztre.

Három hétre ezután karabélyt szerzett s
Hudola Jóskát a pannaháti réten agyonlőtte.
Meg is szerezte hát a másik keresztet.
Az akasztófa keresztjére került.

A talyigás szenátor pipája.

— Öreg sarzsitól. —

A történeti hűség kedvéért mindenekelőtt legyünk tisztában azzal, hogy voltaképen a társadalomnak miféle kimagasló egyénisége lehetett az, a kit a nép egészséges észjárása a „talyigás szenátor“ elnevezéssel különböztetett meg a többi földi halandótól.

Biz ez gunyoros titulus volt, a melylyel a hatvanas évek legelején egy ma is élő városi hivatalnokot csufoltak meg. Ez a jeles férfiú a mondott időben még mint külterületi tanyai kézbesítő fogyasztotta a város kenyerét: szerény javadalmazásához mértén talyigán hordta szét az intő és egyéb czédelákat a kapitányságokban. A nyikorgó talyiga, meg abba fogott gebe képezte összes vagyonát. De azért büszke volt a czimére, a mit ő kigyelme valami jól megérdemelt kitüntetésnek tartott.

A mai nemzedék fiatalabbjai is jól tudják (hagyományként szállt rájuk), hogy Szeged város történetének az ötvenes évek végén s a hatvanas évek elejét föltüntető lapjai szomorúak, sötétek, feketék. Rablóvilág volt akkor a szép alföldön s különösen Szeged óriási kiterjedésű határa a futóbetyárok állandó fészke, búvóhelye volt. A hatóság ébersége, minden erőlködése, a zsandárok ügyessége nem volt képes az alapján megrendült közbiztonságot helyreállítani.

Rózsa Sándor garázdálkodása is erre az időre esik.

De a vezér rettegett híréen kívül a kegyetlenebb futóbetyárok neveit is országsherte ismerték már. És ezeket a szomorú neveket a legvakmerőbb gaztettek egész serege övezte körül.

A híres Huboda, a legvérengzőbb betyárok egyike, az akkor még vízzel körülvevett szokomi réten élte gyöngynapjait. A rét közepén süfű nádassal betakart magaslaton állt a Becsei uram tanyája. A hozzáférhetlen tanya volt a főhadiszállás, a lová ladikon minden harmadnap benézett Krémikker Nagy Tóni, Huboda hűséges czímborája, meg a szegény Zöldág Gyurka, a ki fiatal, deli legény létére a Huboda rábeszélése folytán hagyta el szép

selymes nyáját, a félegyházi hármashatár ölen kinálkozó szabad pásztoréletet.

Harangozó Ábel a majsai határból került a szegedi földre. Jómódu szülők gyermeke volt, de őt is mint mást, futóbetyárrá tett a czimboraság, de leginkább a katona-sorozástól való félelem. Gyönyörű termetű, nyulánk legény volt, kitűnő lovas s a mellett szelid természetű. Irtózott a vértől, hanem gulyát elhajtani vagy ménest szétugrasztani, párját ritkította. Mint Hubodának, úgy az ő fejére is nagyobb díj volt kitűzve.

A ragyás képű Osztovíts Pista a dorosmai határban bolyongott. Korán kivált a bandából, a maga kezére dolgozott. Mint később kitűnt, a péteri csárda volt a buvó helye, ahol meleg étel, vetett ágy, ölelő kar várta. A csárdásné szenvedélyesen megszerette ezt a romlott lelkű embert, kitűnő buvóhelyet készített a számára. A csárda udvarán ugyanis egy nagy kup kukoricaszár volt összerakva; a leleményes asszony kunyhó alaku üreget vájt annak belsejében s a bejáróul szolgáló nyílást egy nagyobb kévével takarta el.

Fazekas Dávid a csongrádi határban garázdálkodott; a hetyke Csányi Bandi pedig a gyeveket rémitgette. Gacsi Jóska a kisteleki bandának volt a főnöke. Juhász Peti meg Tömörkény körül fosztogatott. Veszélka Imre,

a »legszebb paraszt« Rózsa Sándor leghübb czimborája, a felsőtanyákon, a dorosmai járászélen tette refttegetté a nevét. Ráday alatt életfogytiglan lett elítélve, királyi kegyelemből azonban föltételesen visszanyerte szabadságát. Most teljesen megöszülve, de azért életerős öreg ember s künn a Veszelka-tanyán csöndesen szántogat és becsületes munkával keresi kenyerét. Olvan jóságos az arcza, szelid a nézése. Ki ismerhetné föl benne a hatvanas évek híres zsványát, a kinek köny és átok hullt a nyomába . . .

Csányi Bandinak nyoma veszett, legalább kevés életjelt adott magáról ; de annál jobban emlegették Kecskés Istenes Gergelyt, a ki Kátai Balog András czimborájával a csójasi határesőszet családostól legyilkolta.

Ilyen állapotok mellett csoda-e, ha a Szegedről kiinduló vagy ide iparkodó vásárosok a legnagyobb aggodalommal indultak utnak. A fölforgatott társadalmi rend nyomasztó hatását megérezte a környék ipara, kereskedelme. Magában a városban napirenden voltak a rablótámadások ; egy éj nem mult el egész sereg házásás és lakásfeltörés nélkül. Ahhoz pedig valóságos elszántság kellett, hogy valaki a külterületen a tanyák közt bolyongjon, hivatalosan vagy a saját érdekében.

A mi talyigás szenátorunkat megáldotta a jó ég több jeles tulajdonsággal, deli alakkal, ékes hanggal : csak a bátorságból csepegtetett szörnyen keveset a szívébe. — Az év bármely szakában napfölkelte előtt sohasem indult ki az éjjeli szállásról s újabb nyugvóhelyet keresett, mielőtt ráesteledett volna. Pedig a talyiga saroglyájában folyton egy fölfegyverkezett pusztázó kuczorgott, de drága életének, meg lovának a megvédésére ezt a fődözetet kevésnek találta.

Egy ködös novemberi délután a nevezetes talyiga a megszokott kettős teherrel nyirkorgott a csengelei úton előre. A fegyveres pusztázó — Dávidnak hívták — válogatott édes szavakkal biztatta a kifáradt gebét, mint-hogy a szenátor ur dühös gyepplőrángatása az ügétés elérésére vékony eszköznek bizonyult.

— Siessünk uram ! — szólt komoran a pusztázó. — A Kordás malma még messze, a félegyházi határon van. Öreg este lesz, mire oda érünk.

Hasztalan volt minden földi erőlködés, nógatás, gyepplőrángatás, a szegény párát ki nem lehetett hozni a flegmájából. Csöndesen baktatott előre.

Igy történt aztán, hogy mire a talyiga a csengelei erdőhöz ért, sötétség borult a földre.

Hideg szél tört keresztül a pusztán, belekapaszkodott az erdő ritka üstökébe, zugva meg rázta kegyetlenül. A kezdetben permeteg, de később sűrűvé vált ölmos eső sikamlóssá tette az utat. A talyiga kétségbeejtő lassúsággal haladt előre. A szenátor urat szinte kirázta a hideg a félelemtől.

Mintegy óráig tarthatott a rémes utazás. A két bátor férfiú szólni sem mert egymáshoz. Bizonyára attól remegtek, hogy a beszélgetés közben ólalkodó rablót, zsványt hoz a nyakukra.

Egyszer csak a malomhoz értek. Hoszu, nádfödeles épület, a melynek két szobája abban az időben korcsnahelyiségül szolgált. A malomnak még tavasszal megszökött a molnárja.

A korcsmárosné, egy éltes, alacsony aszszony, szívesen látta a két váratlan vendéget. A szenátor valami tanácsi végzést hozott a számára, csak hogy erről ráér holnap is beszélni. Vacsora, meleg szoba, puha ágy az ő kívánsága. Fáradt, el van esigázva az uttól, az átélt félelemtől.

A korcsmárosné félreintette Dávidot, a derék pusztázót.

— A lovat ne az istállóba, hanem a szinbe kösse be. A szerszámot meg vigye föl a padlásra.

— Ugyan miért? — kérdezte szorongva a tanyai rend eme kiváló őre.

— Éjfélkor vendégek jönnek. A fajta szegénylegények: Gazsi Józska negyedmagával. Az istálló kell a lovaiknak. Gondolom, kegyelmed sem óhajtja a velök való találkozást. A padlás tele van rakva szénával.

Dávid elérté a szerény célzást. Egyszerre elfelejtett mindent: hideget, éhséget, talyigás szenátort. Összenyalábolta a szerszámot s fűrgén fölmászott a padlásra. Elbujt a széna közé.

A korcsmárosné, hihetőleg ismerte a másik vendég bátor természetét, egy árva szóval sem említette előtte az éj lovagjainak bekövetkező látogatását. Főzött neki krumplis-tarhonyát avas szalonnával, a mi jól esett a szenátor ur elkényeztetett gyomrának. Vetett neki ágyat a kályha mellett s midőn a pusztázó felől megnyugtatta, lefeküdt a szegény, jó helyre jutott.

A korcsmárosné csöndes jó éjszakát kívánt vendégének s kitipegett a konyhába. A szenátor ur pedig titkos gyönyörűséggel nyujtózkodott végig puha fekvő helyén s igazi megelégedéssel konstataálta, hogy nagyon jól érzi magát; de szent igaz az is: hogy mióta kézbesítő, a maihoz hasonló veszedelem nem fenyegette még soha. Csakhamar elszenderült.

A félénk embernek mindig éber az álma. A szenátor ur egyszerre csak fölriad: valaki megbökte a vállát. Fölpislantott; a korcsmárosnét égő mécsessel a kezében látta az ágya előtt.

— Keljen föl a ténsur szaporán — szólt csöndesen. — Egy kis baj van.

A »baj« szó megtette a hatását. A talyiga boldog tulajdonosa úgy kiugrott az ágyból, mintha vízzel öntötték volna nyakon.

— Talán rablók, zsványok törnek ránk — hebegte magánkívül.

— Csak látogatóba jöttek Gacsi Jóska, Harangozó Ábel meg négy czimbora.

— Mit akarnak velem, szegény tanyai kézbesítővel? — nyögte amaz remegve.

— Roszszat aligha. Megakarják ismerni. A talyiga elárulta, hogy rajtuk kívül más vendége is van a korcsmának. Hiába, a szegény legénynek óvatosnak kell lenni. Hát csak öltözzék föl az ur.

Már ennek aztán fele sem volt tréfa.

— Hová visznek? . . . kifosztanak, megölnék.

— Szó sincs róla, — kedélyeskedett a korcsmárosné. Nem olyan közönséges kapcزابetyárok ezek. Vacsorát készítettem a számukra. A kisházban (a szoba tanyai elnevezése) ott

ülnek már az asztalnál. Tíz iteze bort tettem elébük. Csak az urat várják.

A szenátor ur az öltözködéshez látott. A széken hevert a ruhája, hanem azért semmit sem talált, a mire hirtelenében szüksége lett volna. Fölhuzta a csizmáit és csak akkor vette észre, hogy a nadrágot fordítva vette magára. Magyaros lajblíját meg épen a kabát fölé akarta erőszakolni. Minden izében reszketett.

A korcsmárosné szánakozó mosolygással nézte ezt a gyerkőcz-viselkedést. Jó tanácsot osztogatott neki.

— Majd az urat közējök ültetik az asztalhoz. De ne kérdezzen semmit tőlük. Azt tegye amit parancsolnak. Akkor jót állok érte, nem lesz semmi bántódása.

(Hát te érted ki áll jót, te vén égetni való? — gondolta a szenátor ur elkeseredve. Csak gondolta, de nem merte mondani.)

— Most már mehetünk, — sürgette a korcsmárosné, nehogy értünk jőjjenek. Tartson utánam. Ne féljen semmitől.

A mécs halvány világa mellett keresztül haladtak a konyhán. Egy alacsony ajtóhoz jutottak. Az asszony nagyot rántott a fakilincs madzagán s a másik pillanatban föltárult előttük a szoba belseje.

A mint a fagygyu-gyertya fényénél kivehető volt, hat szürös alak ült az asztal mellett. Az ajtónyílás zajára egy visszatekintett közülök s vontatott hangon megszólalt.

— Kerüljön beljebb az ur. Épen megtér köztünk! Tecza néni, hozza be a paprikást. Korog a gyomrunk.

A szenátor ur egyre-másra kívánta a „szerencsés jó estét mind közönségesen“, de biz erre egy hang választ sem kapott. A barátságatlan fogadtatás végkép elcsüggeszté; szentül meg volt győződve, hogy ezek a vad emberek csupa kedvtelésből szijat hasitanak kövér hátából.

Az, a ki előbb beszélt, maga a híres Gacsi Jóska, egy vad kinézésű vállas betyár, a fal mellett a padon helyet mutatott a vendégnek, a ki előtt összefolyt a világ s hideg verejték lepte el a homlokát.

Olyan nyomasztó volt a csönd a szobában. Azok a kérges szívű emberek némán maguk elé bámultak s még annyi fáradságot sem vett magának valamelyikük, hogy a gyertya meggyult hamvát leütötte volna. Sötét, durva arcukat szinte ijesztővé tette a félhomály; de vad tűz lobogott a szemekben.

A korcsmárosné nem sokáig váratott magára. Pár percz alatt a bográcsos hus ott

párolgott az asztal közepén. A jeles kompánia mohón hozzá látott az evéshez, de a szenátor ur sem várt többet egyszeri kínálásnál. Folyton fülébe zugott az asszony tanácsa. És csaknem kifordult szájából a paprikás falat.

Elfogyott az eledel, kiürültek az itczés palaczkok, a korcsmárosné szó nélkül megtöltötte valamennyit. Jól ismerhette a vendégei szokását, gusztusát.

Eddig Gacsi Jóska beszélt, de most megszólalt Harangozó Ábel is sokkal szelidebb hangon.

— Tán rá is gyujthatnánk. Van-e az urnak pipája, dohányja?

— De még milyen! — pattant föl a szenátor önfeledten, a dohányos ember lelkesült-ségével. — Majd mindjárt behozom.

— Maradjon a helyén! — szólt rá a betyár parancsolólag. — Az a gazdasszony dolga lesz.

A korcsmárosné kísietett s csakhamar egy szépen szivott, hatalmas tajtpipával, meg egy öblös dohányzacskóval tért vissza.

A szennyes szűr belsejéből előkerültek a mocskos cseréppipák, mialatt a dohányzacskó kézről-kézre járt.

Harangozó Ábel szintén megtömte a pipáját, de nem gyujtott rá, hanem e helyett kiürítette az itczés palaczk piros tartalmát.

Gacsi Jóska egyre feszelgett a helyén, mialatt sóvár pillantással nézegette a szép sárgára szivott tajt-szerszámot, a melynek szakavatott megtömését a nekibátorodott szenátor épen befejezte. Élvezettel rágyujtott. De alig szippantott egy-kettőt: az értékes szerzőszám szopókája kirepült a foga közül nagy hirtelenséggel.

— De szép pipája van az urnak! — kiáltott föl Gacsi Jóska gunyosan. — Jó lesz ez nekem: emlékül vagy ajándékba. Jobban is illik az én számba . . : nézze csak!

Es hátradőlve olyan hatalmas füstfelhőket fujt a gyertya felé, mint valami elhizott török basa.

A bortól fölhevült czimborák nagyot röhögtek, hanem a deli Harangozó Ábel mint a vadállat ugrott föl helyéből.

— Teszed le azt a szerzőszámot mindjárt! — förmedt Gacsira dühösen. — Kapczabetyár volt minden nemzetséged, az vagy magad is!

A vén betyár ijesztő pofája most torzult el igazán. Kidülledt szemei a Harangozó Ábel daczos arcához tapadtak. Aztán engedelmesen letette a pipát a tulajdonosa elé — egy hang vagy megjegyzés nélkül.

Hanem rá nyomban széles kedve támadt. Mintha misem történt volna, füttyürészett, nyel-

vével, ujjaival csettentett. Barátságosan közel simult a szenátorhoz, akit a hideg borzongatás fogott el ettől a vonzalomtól.

— Igyunk tovább ténsur! — kiáltott harsányan. — Ha mindjárt kepezabetyár vagyok is, megkivánom a barátságot. Tud-e dalolni? Ért-e a nótázáshoz. Hát hoggyne értene, a képeről látom.

A szenátor urban másféle emberi gyöngegség éledezett. Nagyon hizelgett neki a betyár előleges bízalma. A bor gőze a fejébe szállt már, nem is unja a czimboraságot.

Megköszörülle a torkát s egy régi betyár nótára gyujtott.

Megátkozott engem az édes anyám,
Hogy ne legyen se országom, se hazám.
Csipkebokor legyen az én szállásom,
Ott se legyen soha megnyugovásom.

Az érczes erős hang, a meglehető's előadás vegyes hatást tett a társadalom eme üldözött vadjaira!

Gacsi Jóska tüzesen verdeste az asztalt, a czimborák szájtátva halgatták a nótát, a melynek minden szava rájuk illet, mintha rájuk csinálták volna. Harangozó Ábel könyökére támasztotta a fejét s elmerengeni látszott a dal értelmén.

— Még egyet, másikat, — ujjongott Gacsi Jóska. — Megaranyoztatom a torkát. Csak minél busabbat, siralmasabbat.

Harangozó Ábel fölkapá a fejét.

— Czimborák, elég volt a jóból. Indulunk, messze a csengelei puszta.

A szenátor urnak torkán akadt az újból megkezdett nóta és erős sohajtás alakjában röppent ki belőle. A kompánia föltápászkodott. De Gacsi Jóskának elsötétült a tekintete.

— Isten áldja meg az urat, — köszöntött lassan a szenátor ur felé; majd hirtelen a füléhez hajolt és sugva mondá:

— Ilyen drága tajtékpipája nem volt, de nem is lesz az urnak soha.

Aztán bevágódtak az ajtók, csakhamar erős lódobogás hallatszott. A banda nekivágatott a sötét éjszakának.

* * *

A mi jeles talyigás szentárunkat az átélt kaland után annyira elnyomta a buzgóság, hogy Dávid, a padlás szénájából előkerült pusztázó, még délfelé is alig tudott bele lelket verni. A mint aztán kibujt a vaczkából, a korecsmárosné után kiáltozott.

Nagy sokára került elő az asszony, vala-

honnét az udvarról. Alakja megvult görnyedve s kötényével törülgette a szemeit.

— Szegény Ábel! — zokogta panaszosan.
— Az én jótevőm, oltalmazóm!

— Mi történt vele? — kérdezték mindketten egyszerre.

— Ma reggel halva találták a csengelei itatókútban. Saját czimborái földelték el. Egy hét óta ő volt a banda feje, de a Gacsi Jóska azóta irigységből mindig ellene tört.

A bátor szenátor ur agyán hirtelen átczikkáztak annak az elvetemült rablónak akkor még alig érthető szavai:

— Ilyen drága taltékpipája nem volt, de nem is lesz többé az urnak.

Gacsi Jóska kegyetlen boszut állt a kapucyabatyár szóért. Idegen előtt lett így megcsufolva, megszégyenítve. Nemsokára őtet is elérte a sorsa.

A reményteljes Bogár-gyerekek bandájába került. Czimborái egy vilás osztozkodás alkalmával botokkal agyonverték.

A tisztt.

A sötét idők romantikájának egyik legérdekesebb fejezete ez. Klemm Jusztin rendőri talentumával brillirozott ebben az esetben, mely párját ritkítja. Izgatóbb, zajosabb scénákat csinálhattak a „nagy paraszték“, de ilyen érdekfeszítő, regényes stratégiával megjelentezett gazságot messze a rónákon nem produkáltak.

Sőt a szenzációs bűnügyi regények gyártói se találhatnának ki érdekfeszítőbb mesét, mint amilyen ez a valóság volt. Ekkor tűnt ki először imponálón Klemm Jusztin rendőrzsenialitása, a ki a híres történet idejében kisteleki csendbiztos volt. A fiatal csendbiztos a pusztai „vadhajtásban“ már ekkor kivált, az erdőben, a merre az ő lovának a patkói hagytak nyomot a homokban, nyugtalanul fészkelődtek a zshiványok, az ő karikásának már ekkor hatalmas volt és a daliás fiatal

csendbiztos kedvelt „szállítója“ a szegedi vár akkori urának, Ráday grófnak.

Majdnem úgy hangzik a rablási történet az alakjával, mintha mese volna, csupamerő romantikának látszik, de ennek a „mesének“ ma is élnek a szemtanúi, tán épen a két hős hiányzik: a rabló dragonyos tisztt és a mi vitézünk, a ki a tisztt urnak olyan zseniálisan a nyakára hágott.

A szemtanúk és az irások egyhangzón így beszélnek a romantikus postarablásról . . .

A tabáni erdőt kései őszi szél zörgette, nehéz felhők csüngtek az égen a rónak fölött, a kórókat, az elhullott kukoricza-levelnek esőverte barnasárga leveleit cibálta ide-oda az erős szél az avaron, a varju már ott uszott a felhők alatt, a feketedő fák koronáján, messze a határon gunnyasztó csárdák ablakai becsukták fényes szemeiket; hajualodott.

A tabáni ut alatt valaki nagyokat kiáltott. S ugyanezen irányból egy lovas ember ugratott elő s vágatott szilajan a kömpöczi erdőnek, mely Majsa felé sötétlett. Bőszáju ingujja, fehér gatyájának fodra lobogott a hajnali szélben és pörge magyar kalapja mellett darutoll lengett. Vissza-vissza nézett, mint akit üldöznek és ilyenkor oldalba verte nagy, erős lovát.

E pillanatokban verte meg a cigány kocsis Kömpöczön a gazdája, Mészáros Lajos tanyájának az ablakát. Beordított a kocsis az ablakon:

— Kirabolták a kisteleki postát.

Házigazda és vendégei talpra ugrottak és felöltözve kimentek a határra. A Czigány kocsiszt pedig a puszlában vágató lovasbetyár után uszították, a kinek alakja még tisztán kivehető volt.

A hajnal áttetsző szürkességében három lovas alakja uszott a messze pusztán. Elől a betyár, utána a cigány vágatott vakmerően, Kisteleknek pedig a harmadik száguldott Klemm Jusztinhoz.

Még látszott a távolból, a hogy a betyár sötét arcza vissza-vissza fordult és fölemeli kezét az üldözője felé. Nedves volt a föld, meg-meg feneklett a ló patája. A Czigány kocsis, a ki mint a tenyerét úgy ismerte ezt a nagy darab határt, megkerülte a vágató betyárt. Csakhamar észrevette, hogy a tájékozatlan lovas rabló a vadvizeknek vág s ezzel időt veszítve, nyomába jut. Ugy is volt. Egyszer csak ott termett a háta mögött a vakmerő ficzkó.

De a rabló hirtelen megállt és egy hatalmas pisztolyt szegezett vissza reá:

— Halt! kiáltással.

Szinte elrémült a legény a betyár ijesztő arczától, koromfekete volt és vadul villogtak a szemei.

Azután micsoda idegen szóval riogatja folyton: Halt! Micsoda szegény legény az?

A kömpöczi- és Mészáros erdőn átjutva, a fenyegető pisztoly elől tanácsosnak látta a Czigány kocsis lőtávolságon túl maradni s így követte nyomon a fekete rablót, a ki Majsa felé vágatott.

Aztán huszonöt percz se telt bele: előszáguldott a szép tarka lábu paripán a Mészáros tanyához a kisteleki daliás csendbiztos, Klemm Jusztin. Felizgatva, harcra készen, mint az igazi nemes fajú kopó, mely vadat szimatol.

Előhajtotta a halálra rémült postás legénykét és először ezt kikérdezte.

— Ugy volt — hebegte az akkori két-lábu m. kir. posta, hogy a tabáni ut alatt elébem vágott a kormos pofájú lovas, engem lelűkött a talyigáru, egy nagy pisztolyt mutogatott a csőves felirűl, de olyan nyelvön szót, a mit én nem értök, osztán a postát szétzödte, az egyik zsákot elvitte magával.

Klemm Jusztin megsarkantyuzta a lovát és neki vágott annak az utnak, a merre a

a rabló és az üldözője eltűntek. Szállt alatta az a karsu paripa. A Mészáros tanyából csudáját nézték, csakhamar oly távolságban volt, hogy akkorának látszott csak paripájával, mint egy, a levegőben uszó barna sólyom.

A majsai temető felé hurrát kiáltott a Czigány lovasra, a ki ott vesztette el a postarabló nyomát.

Sebtiben elmondta aztán a Czigány kocsis a csendbiztosnak, hogy az üldözött rabló berugtatott a temetőbe és a sirok sűrű fái között eltűnve, nyoma veszett. Hanem a zsákot, azt utközben elhajította. Tán azért, mert megtudta, hogy rosszul választotta ki a posta csomagok közül, vagy hogy az üldözöttől utat nyerjen.

Klemm tisztában volt azzal rögtön, hogy a rabló a Majsán állomásozó dragonyos század nagy summában havonkint rendes napon érkezni szokott zsold pénzére pályázott, melynek érkezési napja éppen ez a nap volt.

A fiatal csendbiztosnak hirtelen átvillan az agyán egy gondolat. Ott hagyja a temetőt, az utat, bevágtat Majsára, fölveri a falut, a bírót is, megkéri a dragonyos század kapitányát, hogy rendelje ki a századot a rabló után.

Tudni való, hogy ebben az időben, 1874-ben még meg volt rakva a Rádayék birodalma

a dragonyos csapatokkal, melyek a zsivány üldözési hadjáratban részt vettek.

A kapitány alarmot fuvatott. Katonák, a falu talpra álltak.

A trombita harsogása még tartott, a miodőn egy felnyergelt ló szaladt gazda nélkül végig a község határán. A temető irányából vágatott, nagy, erős állat volt, katona-nyereggel. Az okos állat nagyon jól ismerte az utat, a trombita-harsogás felizgatta egy kissé és kényeskedve futott be a faluba . . . egyenesen a katona-lovak istállójába, a hol el nem tudták képzelni, micsoda kalandos kirándulásból tért haza a derék állat.

A század sorfalban állt, a kapitány széttekintett. Senki sem hiányzott . . . Csak egy tisztt, egy hadnagy.

Erre odalépett a fiatal csendbiztos a kapitányhoz és így szólt:

— Százados ur, csak egy-két megbízható legényt kérek a sorból.

A kapitány kérdő tekintetere hozzátette erős hangsúlylyal:

— Ezt a rablást katona követte el.

A százados idegesen rázta meg a fejét. Azt morogta, hogy ez vakmerőség.

— Akkor jőjjön százados ur is velem, szólt kevélyen Klemm Jusztin.

— A százados is így akarta. Hát együtt mentek nyomozni.

Három dragonyos legény volt velök. Alig indultak el, a falu végén, egy nyitott könyvvel a kezében, szemben jött velök egy fiatal dragonyos hadnagy. Ugy lépdélt, mint a ki sétauton van.

A kapitány kérdőre vonta, hol jár korán reggel, nem hallotta az alarmot?

A tisztt nyugodt volt. A föllebbvalóval szemben dukáló, de szinte kevély hangon felelt:

— Szokásos reggeli sétámat tettem, az alarmot nem hallottam.

E közben a Klemm által lesben fölállított Czigány kocsis odasugta a csendbiztosnak, hogy a hadnagy a temetőből jött ki. Az a könyv volt a kezében és elmerülve olvasott.

A fiatal hadnagy csatlakozott a rablónyomozó csapathoz. Klemm Jusztin a temető előtt hirtelen megállt és a kapitányhoz szólt:

— Kapitány ur; a sírok közé tessék velem tartani.

Bementek a temetőbe, hosszan bujkáltak a sűrű bokrok, fák és sirdombok között. Klemm kereste a nedves földben a friss csapást, a lehajlitott, megtapósott galyak között. A legfürgébben nyomozott a hadnagy.

De Klemm rendesen más irányban kutatott s egyszerre felkiáltott:

— Ehol ni, itt meg egy halott a sir szélén felejtette a gunyáját.

Egy rozszant fakereszt mögöl, sürü, száraz bozót aljából huzogatott elő: egy böszájú inget, egy gatyát és egy pitykés lajbit.

Az ing csupa merő kormos volt. Mintha kéményhez dörzsölték volna.

Erre meg a Czigány kiáltott fel:

— A rabló is kormos volt.

— Világos, hogy a rabló toillettirozott itt — jegyezte meg Klemm Jusztin — a mit mindannyian helyben hagytak, még a hadnagy is.

Klemm gyanúja mind erősebb lett. Na, még a fegyvernek is meg kell kerülni!

Másfél óráig tartott a sürü bozót és sirok közt a kutatás.

Egy beszakadt sir gödrében, melyet mint a pókháló beszóttek a futó galyak, találtak egy karbélyhoz hasonló nagy pisztolyt.

De már ekkor sem a kapitány, sem a tisztt nem voltak jelen. Megunták a dicsőséget.

— Ah, bah, pattant fel németül a dragonyos lajdinant, csak nem fogjuk a rabló pipáját is keresgélgni.

Klemm Jusztin a tarisznyájába rejtette el a leleteket és bevágtatott a faluba. Rögtö-

nősen és nagy titokban egy kis »tetemre hívást« rendezett a temetői leletekből. S különösen pedig meginvitálta az érdekes rablótóllet kiállításra azokat a legényeket és gazdákat, a kik őtt valahol a kora reggeli sétán kapott fiatal vasas-német tiszt lakása körül laktak.

Egy óra multán a fiatal csendbiztos ismét a dragonyos kapitány előtt állott:

— Engedelmet ístálok, kapitány ur, a fejem rajta, de ki kell mondanom a szörnyű gyanut. Méltóztassék engem a hadnagy ur lakására követni.

A századost megdöbbsentette a határozott föllépés. Az első pillanatban haragosan tiltakozott, majd beleegyezett:

— Hát menjünk — mondá — de vigyázzon, ha alaptalanul gyanusít, a feje csakugyan az ördögé.

A szokatlan vizit alig látszott kihozni sodrából a fiatal dragonyos hadnagyot. Ott heverészett a pamlagon cigarettázva, mikor a kapitánya belépett a csendbiztossal.

— Pardon, meine Herren — mentegette pongyoláját gavallérosan és eldobván cigarettáját, meghajtá magát fölebbvalója előtt. A lehető legszeretetreméltóbban mosolygott és a bajszát pödörte.

A csendbiztos a lehető higgadtságot erőltetve magára, így kezdte :

— Hadnagy ur, a törvény nevében . . . meg fogja engedni . . .

A hadnagy hátralépett, kevélyen fölvetve a fejét. Arczán halotthalványság ömlött el.

A kapitány közbevágott :

— Hadnagy ur, önnek meg kell engednie, hogy a csendbiztos ur itt házkutatást tartson.

Erre a hadnagy visszanyerte higgadtságát, leült és a kezével a levegőbe csapva, mosolyogva felelt :

— Tessék !

Klemm Jusztin körülnézett a szobában. Mély csend volt.

A hadnagy csak biztatta :

— Kérem, csak forgasson fel mindent bátran.

— Nem azt — felelt a csendbiztos — hanem legyen szives hadnagy ur néhány kérdésemre válaszolni. Ön ma kora reggel a temetőben sétált.

— Igen — felelt a hadnagy, hátradőlve egykedvűen a székén.

— Ez körülbelül ugyanakkor volt, a mikor a rabló oda bemenekült. Nem méltóztatott a rablót észrevenni, a ki lovát ott csapta el ?

— Nem vettem észre.

— Erre Klemm a tarisznyából kivette a kormos inget, a gatyát és a mellényt.

— Nézze, hadnagy ur, az a legény a ki itt lakik ebben a házban, az ön házigazdájának a fia, azt állítja, hogy ezek a toilette-czikkék az ő tulajdonai . . .

A vasasnémet tiszt nyurga, magas alakja hirtelen fölegyenesedett és ráordított a csend-biztosra:

— Mit tartozik ez én reám? Ön engem vallat, én önt összevágom . . .

— Nono, csendesedjék, hadnagy ur, mindjárt a végén leszünk — szólt a csend-biztos, összemérve daliás alakját és lesújtó tekintetét a vasas tiszttel.

S a kérdések újabb keresztüzébe vette a hadnagyot, a ki dühének fékét veszelve, kardját fölkapta a sarokból és sujtani akart.

Klemm egy tekintetet vetett e pillanatban az íróasztalra és a kard elé állva, e szavakkal állította meg:

— Hadnagy ur, ön a postarabló.

A kapitány is felugrott erre és a kardjához kapott.

A vasasnémet tiszt őrvöngve káromkodott és forgatta kardját a levegőben.

— Csak lassan, uraim, rögtön kész leszünk. Itt van még valami.

Kivette a zsákból a postarabló pisztolyát és odanyújtotta a kapitánynak.

Ez a póstarabló pisztolya, melyet a temetőben eldobott.

— Hm — nézegette a kapitány az erős, nagy szerszámot — ez katonapisztoly, a lovagló-istállóban sütögetik el, hogy a lovak megszokják a lövést.

A vasasnémet tiszt odaugrott és felszólitotta a kapitányát, hogy engedjen neki szabad védekezést e vakmerő gyanúsítással szemben. E közben pedig megforgatta a kardját.

— Ez még nem teljes bizonyíték, ezt el is lophatták — szólt a kapitány és intett a hadnagynak, hogy legyen még türelemmel.

Klemm Jusztin is elővette erre a másik hangját. Megcsendítette az érczét, férfiasan odaszólván a vérre szomjazó tiszthez:

— Tegye le azt a szerszámot, mert megvágja magát.

Aztán a századoshoz fordult:

— Még van valami, százados ur, még ez az egy.

Felkapta a katonapisztolyt, kihuzta abból a fojtást s míg azt egyik kezében tartotta, hirtelen az íróasztalhoz ugrott és rátette a kezét egy tépett német újságlapra.

— Hadnagy ur, nézzen ide! — kiáltott és ezzel a fojtást képező ujságpapíros darabot sebesen kigöngyölítve, szépen odaillesztette az asztalon fekvő ujság tépett széléhez. — Az utolsó betűig vág . . . az a-nak fele itt, a másik fele ott, a »wegen« szónak a fele itt, s fele ott . . . »we« és »gen« . . . tetszik látni és így tovább, kérem csak, ez itt »leben« . . . »le« itt az ujságlapon, »ben« itt a fojtáson, világos . . .

Beszélhetett már, a vasasnémet tiszt ezt nem hallotta, odadőlt az ágy végéhez és különös dolgokat beszélgetett . . .

Nem értették, se a csendbiztos, se a kapitánya, csupa ostobaság volt, hol egy szép lányról, hol a toronygombról, meg hogy ő maholnap szép szerével, egy kardcsapás nélkül beveszi a világot és anektálja . . . ő felségének a lába elé teszi, hogy ime; felség, vitéz katonád mit tud . . . de még valami szörnyeket is kergetett, a kik be akarják kapni.

A gazember örültnek tetette magát.

A százados elvette a kardját, őrizet alá vétette, elvitette és aztán nyoma veszett . . .

A vasasnémet tiszték összedugták a fejüket és megkönnyebbülve konstatálták, minő szerenese, hogy örült volt, ah, hiszen el sem képzelhető másképen.

Hová lett? Nem lehetetlen, hogy most is él. Nem kérdezte senki.

De Klemm Jusztin megnőtt ezután egy fejjel a határon.

A Pest-tanya.

— Öreg sarzsítól. —

Az 1852. év őszének egyik napján tizen-nyolcz sátoros-kocsiból álló karaván húzódott a martonosi rél felé a szegedi országot irányában.

A kocsikon szegedi iparosok ültek, a kik a kanizsai vásárból iparkodtak haza tömött erszénnyel s az el nem kelt árúk csekély maradványával s tagadhatlanul jó kedvvel, a mely a vásár kedvező eredménye által okozott örömtől mindinkább fokozódott.

A réti utak manapság is mindenütt rosszak különösen őszkor, a midőn a beállott esőzés a szurokfekete földből tapadó kovászt csinál, a melyben agyig lesülyeda kerék s tengelyt ér a vastagadó habarcs. A karaván tehát csak lassan haladhatott előre, beállott az alkony s, de még nem érte el a szegedi tűrhető s eléggé gondozott, széles országutat.

A martonosi rét keskeny útja mindenütt a Tisza mellett haladt. Balról akkoriban fűzfás erdő terült el, jobbról pedig a folyó meredek partja szabott irányt az utnak, a mely ekként mintegy szorost képezett a kitérés vagy visszafordulás lehetősége nélkül.

Az első kocsikban kaczabáj-áruló asszonyok ültek, a többiekben pedig magyar-szűcsök és csizmadiák foglaltak helyet. A karaván népessége a kocsisokon kívül néhány férfiből s egész sereg félénk asszonyból állott, a kiknek — mint minden vásárosnak — legerősebb fegyverét a nyelv képezi.

A hosszú kocsisor a már említett keskeny utra tért. Az alkony erős homályt borított már akkor a tájra. Az utasok legbátrabbjai is könnyen érthető félelembe, rettegésbe estek. A betyárvilág aranynapját érte: a legsiralmasabb lábon állt az alföld közbiztonsága.

A mint az ut az erdőbe hajlott, hirtelen, mintha a földből termett volna elő, egy sereg lovas fogta körül a három első kocsit. A homály daczára tisztán kivehető volt a lovon ülők alakja. A rövid suba, a kézben tartott fegyver, a gombokkal pitykézett nadrág: a futóbetyárok ismertető jelei. Durva káromkodással vegyült lármával tánczoltatták tüzes lovaikat, a míg a kocsiülőket félholtá tette a rémület.

Egy szálás, fekete alak — úgy látszott, a vezér — leugrott a lováról s kétesővü pistolyát a kocsis mellének szögezve, harsányan fölkiáltott:

— Megállj! A kocsik egy sorban maradjanak. Senki le ne lépjen, ha kedves az élete.

A vad fenyegetést tompán visszahangozta az erdő. Nyomban rá siri csend következett.

A rabló ezután kezében a pistolyt folyton előre tartva, a czinkosok fődözete alatt megkezdte a fosztogatást. Kocsiról-kocsira járt, pénzt követelve. Nem talált ellenszegülésre. A szegény iparosok, a holtra rémült asszonyok az árúkért kapott tetemes összeget az utolsó krajczárig odaadták. Egyik lovas czinkos abrakos-tarísznyába gyömöszölte be a tömérdek bankót s folytonos morgásával talán azt akarta kifejezni, hogy nincs megalégedve a zsiros eredménnyel.

Mikor aztán úgy félóra multán véget ért a sikeres művelet, a fosztogató is fölpattant lovára kevélyen, paraszt gunyolódással még ennyit mondott:

— Hát köszönöm a jóakaratiukat. Nem hiába fáradtunk. Mondják meg a szegedi agaraknak (a zsandár csufneve volt), hogy Fazekas Daninak, a fenyekungyerekeknek hívják azt, a ki a kanizsai vásárból ilyen keményen kivette a maga részét.

A kipurított karaván késő éjjel ért be Szegedre. Hozzávetőleges számítás szerint mintegy 15 ezer forintra rugott az elrablott összeg, a mi bizony óriási pénz volt abban az időben. A vett följelentés folytán a zsandárparancsnokság négy zsandárt s három, a szolgálatra beosztott uhlánust küldött ki a nyomozás és a rablók üldözésére bizonyos Pfafsitz nevű csendőrkáplár vezetése alatt.

A káplár a szegedi tágas határ minden buvóhelyét s orgazdaféskét ismerte. Hajnalban a dorosmai határcsőszöktől azt az értesítést nyerte, hogy a Fazekas Dani bandája még az éjjel, a mint feljött a hold, elhagyta a határt s a szatymazi szőlők felé vette az útját. A banda innét a kisteleki földekre húzódott, de az ügyes zsandár folyton a nyomukban volt. A mostani gallyasi csárdában — akkor még városi csőszháznál — megpihentek, a hol a csősz kivallotta, hogy a rablók alig félórával ezelőtt vágattak el onnét, miután megébedeltek s a fáradt lovaikat abrakkal ellátták.

Itt azonban a zsandárok elvesztették a nyomot. Hasztalan volt a kérdezősködés, kutatás: Fazekas Danit és társait mintha a föld nyelte volna el. A tizedes nem gondolhatott mást, mint hogy a betyárcsapat elhagyta a szegedi földeket.

A zsandárok csüggedten s a kudarcz miatt kedvetlenül jöttek vissza a macskási szőlők felé, mindenütt az uradalmi földeken. Reájuk esteledett. A tizedes a Győri-szék sarkán levő régi Pesti-féle tanyát hozta éjjeli szállásul javaslatba. Bárkányi Bózsó János abban a gazda, régi ismerőse, de különben is akkor minden bezárt ajtó fölnyílt a zsandár előtt; minden tanyán szívesen látták a törvény eme teljhatalmu, de sokszor basáskodó emberét.

Gyanútlanul belovagoltak a tanya mögötti szérüskertbe, a mely szénaboglyákkal volt megrakva. A tizedesnek föltűnt, hogy az elmaradhatlan kutyaugatást nem hallja és hogy a tanyaépületnek kivilágolt két apró ablaka egyszerre elsötétül. Csak a konyhaajtóból szűrődött ki halvány világosság. Mécs, vagy talán a tüzhely fénye volt az.

A zsandárok tétovázva vesztegeltek földött helyükön néhány perczig, midőn az egyik boglya mellől egy zömök emberi alak lépett elő. A tizedes éles szeme a gazdát ismerte föl.

Bárkányi uram egész a vezető lovához lépett.

— A Fazekas Daniék voltak most a tanyában. Itt osztottak meg a kanizsai vásáron elrablott pénzen. Tyűh! annyi tenger pénzt

sohasem láttam ; tele volt bankóval az abrosz. Hanem az a baj, hogy észrevették a jöttüket és most a tanya mellett lesben állanak. Emberhalál lesz itt ma.

A tizedes meglehetősen értett magyarul, habár cseh létére törte a nyelvet.

Annyit kivett a gazda beszédéből, hogy, eltekintve a számbeli csekélységüktől, nem a legkedvezőbb helyzetbe jutottak.

Most egy erőteljes, harsány hang törte át az éj csendjét.

— Mit csináltok, agaraim, ott a boglya mögött? Gyertek ide, várunk rátok!

A tizedes nyugodtan ült a nyereghen. Ugy látszott, tervezget, fontolgat, töpreng valami fölött.

Az előbbi gunyos hang még harsányabban ismétlődött.

— Vagy takán félték a sötétségtől? A leshelyből nem tudtok bennünket ezélba venni. Majd lesz nappali világosság mindjárt. Legalább fényesen mehettek a másvilágra.

Senki nem akarja megérteni az elbizakodott betyár gunyolódását

De Bárkányi uram türelmetlenül tipegtopog a helyén.

— Csináljanak a zsandár urak valamit — dörmögte türelmetlenül — mert még fölgyújtják a tanyámat.

Az öregot nem csalta meg a sejtelme. Erős láng csapódott föl s csakhamar nappali világosság támadt. A tanya száraz nádfödele kigyuladt s boglyás fölületén vigan rohant tova tömör füst kíséretében a láng.

— Fölgyujtották a tanyámat! — kiáltott rémülten a gazda. — Koldusbotra jutok és ezt csak a zsandár uraknak köszönhetem.

Futott a tanya felé. Éktelen lármával költögette a béreseket, a eselédjeit.

A zsandárokat pedig, mintha lenyüggözte volna a nagyszerű látvány, a melyet a tető lángtere elébük tárt. A vezető néma, csöndes maradt.

Hanem annál vakmerőbbek lettek a szégyenlegények. A zsandárok a folyton erősbuló fényben jól láthatták, mint ülnek lovaikra egyenkint s aztán őrrült gyorsassággal körül-futtatják a tanyát rendetlen összevisszaságban, vad kurjongatás között forgatják fegyvereiket a fejük fölött. Fantasztikus lovagjáték, kísérteties világítás mellett, mintha a monda éjféli szellemei volnának.

Minden egyes betyár kitűnő célpont. A zsandárok téflensége nem félelemnek vagy megjuhászodásnak, de határozott gyávaságnak tűnik föl.

Egy sortüz nagy pusztítást vihetne végbe

közöttük. Akkor kezdetét venné egy kétségbeesett küzdelem, a mely a rablókra, mint támadókra, végzetessé válhatna.

Ismét hallatszott az előbbi gunyolódo hang, hanem most már sokkal erősebben.

— A Fazekas Dani maga akar megmérkőzni a város félénk agaraival. Czimboráit elküldi, ő meg itt vár rájuk az égő tanya udvarában, egyedül, segítség nélkül. Jertek no! Kell egy kis kóstoló? Netek hát.

Kettős pisztolylovás dördült el. A tizedes ott a boglya mögött, a földött helyen tapasztalhatta, hogy a betyárvilágos helyről a sötétre kitünően tud célózni. Mind a két golyó alig egy lábnyira oldalt sivitott el mellette, előbb a boglya széléből lecsapott egy tömöttebb szalmaköteget.

A czimborák, ugy látszott, ellovagoltak. Egyedül hagyták a vezért, a ki a tanna előtt bősziült vadként futkosott föl s alá s válogatott gunyolódással ingerelte a lesben s biztos földőzet alatt álló ellenséget.

De ezt a csufságot még a négy szál pupák uhlánus sem tudta agyonhallgatni békeséges türéssel. Megszállta őket a harzi kedv. Cselekvésre nógatták vezelőjüket.

Pfafsitz leszállt a lováról s villámgyorsan kiugrott a boglya elébe. Idegenszerű kiejtéssel,

de eléggé érthetően és tisztán átkiáltott a rablóhoz:

— No csak várj be mindjárt előtted leszek! Azt hiszed, hogy csak a betyárba szorult a bátorság? Majd megmutatom én is, hogy mit tudok.

Futott az égő tanya felé, ravasz, jobbra-balra csellenéssel, a homály leple alatt. Természetes, hogy a világosság által elvakított szem nem lát olyan tisztán, mintha a homályból néz a fénybe. Fazekas Dani egyszerre csak azt vette észre, hogy a természetes zsandár mintegy husz lépés távolságra van tőle, sebes léptekkel feléje közeledik.

Főlegtelte a pisztolyát s figyelmesen czélozott. A zsandárt azonban egy csöppet sem hozta ki a sodrából az életét fenyegető eme veszedelem, sőt annyi fáradságot sem vett magának, hogy a kardját kihuzza hüvelyéből. Pusztá kézzel ment neki a biztos halálnak.

A boglya mögül kikandikáló társak az elfogultsággal vegyes bámulattal nézték vakmerő társukat.

Azután olyan jelenetnek voltak a szemtanúi, a melynek magyarázatához elméjük egy árva gondolatot sem talált.

A vérengző betyárnak lehangyatlott a karja. Eddig még érthető. Fegyvertelen embert

megtámadni nem valami nagy dicsőség! Hanem az már különös, hogy a tizedes egészen a rabló elé lép, beszélgetésbe ered vele a a várt dulakodás vagy egymás fölapritása helyett. Nem halálos ellenség, de két jóbarát jött most össze. A látszat legalább ezt mutatja.

Néhány percz mulva a híres rabló eltűnt a folyton égő tanya udvarában. A tizedes visszasetett a társaihoz. Ezek azonban, különösen az uhlánusok, morogva, hangos békétlenséggel fogadták. Most már könnyeben fitogtathatták a bátorságukat.

— Elcsiphettük volna az egész bandát — mondogatták nevetséges pöfföszkedéssel. — Náluk volt a pénz is! A tizedes az oka, hogy elrepült a szép zsákmány.

Az ekként sértegetett följebbvaló hang nélkül türte a csipős megjegyzéseket. Elfoglalta helyét a nyeregben s végre ő is szóhoz juthatott.

— Igazatok van. Csunyán viseltük magunkat. Engem méltán okolhattok mindenért, nem is mentegetem magamat. Hanem némi magyarázattal mégis tartozom.

Szeliden beszélt, csöndesen, észrevehető elfogultsággal.

— Ezelőtt félesztendővel a kisteleki határban üztük a Fazekas Dani bandáját. Tömör-

kény környékén kiálltak a lovaink ; az én pej csikóm hozzá meg is sántult, a társaimtól tehát meglehetősen elmaradtam. A pusztabíró-közeli tanyáján akartam megpihenni, gondoltam, ott bevárom a társaimat. A tanyán csak a cselédek voltak otthon, a kik közeledtemre, mint a csirkék, szétfutottak. Én mivel sem törődve, kinyitottam az istálló ajtaját, hogy a szegény párát bevezessem, a mikor hirtelen három subás atyafi közrefogott s mielőtt a védelemre gondoltam volna, földre tepertek, kezem-lábam összepányvázták. Aztán földobtak egy kocsira, mint valami lisztes zsákot s hosszú kocsikázás után egy előttem teljesen ismeretlen tanyára vittek.

Az uhlánus czimboráknak aligha nem borsózott a háta ettől a kedves utazástól.

— Leszámoltam az étellel. Zsandár ki nem szabadul élve a betyár kezei közül. Még az uton kiértettem a beszédükből, hogy válogatott kinzással pusztitanak el a föld színéről. A szégyen tépte a lelkemet, átkoztam könnyelmű vigyázatlanságomat, a mely ilyen veszedelembe döntött. A tanya szobájában a gazemberek formális törvényszéket tartottak fölöttem. Egy marczona képü, ragyás betyár volt az elnök, az mondta ki rám a szörnyü ítéletet. Minden gazember levág a testemből

egy darabot a baltájával. Ekkor lépett a szobába Fazekas Dani, a ki azon a héten lett vezérük. Ő volt azon ember, a kit az előbb ott az égő tanyaépület előtt láttatok, a kit pusztá kézzel föl mertem keresni. Kérdezte, mi a vétkem? Mikor meghallotta, hogy orvul kerültem a hatalmukba, védtelen helyzetben, haragosan összeránczolta szemöldökét s dühösen így szólt: »Bocsássátok szabadon; menjen isten hírével! Ne mondhassa senki, hogy Fazekas Daninak vérszomjas gazemberekből áll a bandája! Menjen innét, aztán mondja meg a társainak, hogy mi is tudjuk, mi az emberség. A betyárnak is volna még egy maroknyi becsülete, ha nem több, mint az üldözőinek!« A mint látjátok, a hajam szála sem görbült meg, ép bőrrel megszabadultam tőlük. Hanem ekkor megesküdtem hitemre, élő istenemre, hogy Fazekas Dani iránt hálás leszek. Ha önként adja magát a kezembe, vagy a mainál százszorfa kedvezőbb alkalom nyílják a kézrekerítésére, én őt nem üldözöm, sem el nem fogom. Azért mentem hozzá nem mint ellenség, de mint barátja, jóakarója, hogy arra kérjem, meneküljön, vagy ha tetszik, lőjjön keresztül, én föl nem emelem ellene a karomat.

A társak úgy a hogy, meg voltak elé-

gedve a magyarázattal. Hosszas fontolgatás után belátták, hogy az egész esetet el kell titkolniok, különben a legkeményebb büntetésben fognak részesülni. A szolgálathoz semmi köze a szívnek, jóindulatnak. Itt a kötelesség parancsol, a ki azt megszegi, vétkezik, megbocsáthatlan bünt követ el.

Az ám, de a gazda, a ki tanyája fölgyújtása miatt el van keseredve, figyelemmel kísérhette a dolgok lefolyását. Minden szava égő vád a kötelességét mulasztó csendőr ellen. Egyedüli menekvés, ha följelentik idejekorán, hogy Bárkányi uram a tanyáján betyároknak ad hajlékot, orgazdájuk s velük ezümborál. A kire ez rábizonyul, könnyen a bitóra jut.

Csakhogy Bárkányi uramnak is volt annyi sütnivalója, hogy a saját bőre megmentését legelső dolgának tekintse. Be sem várta a tanyája elhamvadását, hanem lóra kapott s kora reggel bekopogtatott a zsandár-parancsnokság ajtaján.

Ez volt a szerencséje.

Fél óra múlva megérkezett a tizedes isvitéz társaival, hanem akkor már a porkoláb várt rájuk. Bárkányi vallomása alapján indult meg ellenük a vizsgálat, a melynek eredménye felől csekély hír szivárgott ki a közönség körébe.

Annyi tény, hogy az uhlánusokat megbotozták s mint gyávákat, visszaküldték az ezredhez további büntetés végett. Pfafsitz várfogságot kapott. Esküjének, hitére tett fogadásának lett az áldozata.

Fazekas Daninak ez volt az utolsó egérutja. A rá következő év tavaszán a kecskeméti pusztákon üldözés közben egy zsandár golyója ölte meg.

A fehér zsandár.

Az abszolutizmus szülte zsandárvilág, a mely a megrendült közbiztonság helyreállításának ürügye alatt az Alföld valódi nyüge, békója volt, gazdag a tanulságos eseményekben. A zsandár (mintegy különleges hivatásból) nemcsak a futóbetyárnak volt réme, ellensége, de a békés foglalkozásához visszaszállingózott s nagyon csöndessé vált népnek is, a melyben folyton egy rebellis csordát látott, ekként ítélte, olyan veszedelmes elemnek tartott, a mely csak a kedvező alkalmat várja, hogy újra föllázadjon s föltámassza a forradalom véres napjait.

Ilyen állapot, balfölfogás mellett lehetett-e a bel- és külterület lakossága csak egy perczre is nyugodt? Nem tudta, melyik pillanatban tör rá a hatalom e vak eszköze, hogy pusztá mendemondára, vagy fölületes gyanuból odaállítsa a bíróság elé, a mely tiz-husz évi vár-

fogságnál enyhébb ítéletet nem is igen szabott. Az orgazdaságot pláne halállal büntették.

Persze az a szegény tanyai gazda, a ki kényszerűség vagy a bosszútól való félelem miatt a szegény legénynek éjjeli szállást, buvóhelyet adott, a bíróság előtt elítélendő orgazdaként szerepelt. Ha bezárta az ajtaját, bizony számíthatott rá, hogy reggelre fölpörkölik a tanyáját, takarmányát, vagyonilag tönkre teszik, sőt élete is a legkomolyabb veszedelemben forog. Ha pedig a társadalom ezen üldözött vadjainak csak némikép is segínyt nyújtott, a fölfedezéstől és annak nehéz következményeitől kellett rettegnie.

Vétenénk azonban az igazság ellen, ha el nem ismernők, hogy a zsandárhad között néhány tiszta gondolkozásu, jóindulatu, szelid természetű egyén találkozott, a kikben az erély nem a durvasággal, bántó modorral, de szelidséggel párosult. Ezekre aztán terített asztal várt mindenütt, — mert a mi népünk megtudja becsülni az ő jóakaróit. E kevesek közül leginkább kivált Cseke Vincze, akkori felsőtanyai (szatymazi) parancsnok, a kit aránylag rövid idő leforgása alatt a fehér zsandár néven emlegettek a futóbetyárok veszedelmes fészkében, a szegedi és kecskeméti határ széles területén.

Cseke világosszürke, csillogó szőrű paripájától nyerte ezt az elnevezést. Karcos, sovány állat volt, de aczélizmaiban hihetetlen erő rejtett. Mint a szél száguldott át a pusztán terhével, deli gazdjával, egyforma kitartással vágatott a homokban vagy a ruganyos gyepen. A betyárok üldözése közben a nemesvérű paripa folyton a csoport előtt járt, sokszor egész hujántásra megelőzve a legénység fürge hatásait. Méltó akarva lenni a gazdjához, a kiszámítalanszor kitűnt rettenthetlen bátorsága, a nyomozás, de különösen az üldözés közben tanusított vakmerősége által.

A fehér zsandár hírét a szóbeszéd ölelte magához.

A merész cselekedetek egész serege fűződött a személyéhez. Mint üldözte egymaga a Hudoba bandáját két mértföld távolságra, a csengelei erdőig, a hol a rablók három crős sortűzzel fogadták s mindössze csak sapkáját lőtték keresztül. A híres kishácsi János (a kit később Dabason akasztottak föl) meg se mert előtte állni, sőt Rózsa Sándor egyik fehértői tanya istállójában a jászol alá bujt el előle.

Persze éjnek idején, ágyból ugratta ki a vezért, a kit a leleményessége mentett meg ekkor az elfogatástól. De magában az a körülmény, hogy az ilyen — a vezérre mégis szé-

gyenletes — dolog (elbujni egy zsandár elől) került szájra: a Cseke Vinczé hírét, népszerűségét eléggé emelte.

A régi igaz közmondás: hogy »bátrakhoz szegődik a szerencse«, a fehér zsandáron valóban beteljesült.

A betyárok golyói sokszor a feje körül sivitgattak, a nélkül, hogy benne vagy pompás jószágában valaha kárt tettek volna. Olyan kicsinyes dolog, hogy ellőtték a kengyelvaszíjját, vagy hogy a golyó elcsapta a köpeny ujját: sokszor megtörtént vele, a míg a golyó-sívitást olybá vette, akár a szunyog döngését.

A derék zsandárnak Hudobára, e vérszomjas gajgonyai zsványra fájt legjobban a foga. Élve kézrekeríteni: ez képezte legnagyobb ambícióját. Bármint el volt törődve: ha a Hudoba felől hirt hallott, vagy a tartózkodása felől följelentést nyert, rögtön fölnyergelte a hiresszürkét s a félelmes gazember keresésére indult. Sarkalta tán az önérdek is, a mennyiben a betyár kézrekerítése esetén, számára a hatóság szép jutalmat helyezett kilátásba.

Egy délután hírül hozták, hogy Hudoba két társával a gajgonyai csárdában mulat. Czifra ruhájáról, ragyás pofájáról ismertek rá a pásztorok. Lovát valamely uradalomból

szerezte: délezzeg tartásán, járásán meglátszik a faj nemessége, — az uri nevelés. Most már csakugyan fittyet hány a megye minden fogdmegének.

Cseke két megbízható emberével lóra kapott s rövid óra mulva a gajgonyai csárda nádasa mögött foglalt figyelő állást, azt hívén, hogy a nádas bolyhos felülete elég magas a ló elfödésére, szükség esetén pedig a lovast is elfödi a szem elől.

Csakhogy a csárdában észrevették a közelgő veszedelmet.

A czimborák kevésbé kitarító lovaikon megugrottak: csak a Hudoba maradt hátra. Tüntető kevélységgel körüllovagolta a csárdát, aztán pisztolyából taláalomra két lövést tett a nádas felé.

Cseke leoldta a fegyverét a válláról, hogy a barátságtalan üdvözletre megadja a választ. A nyeregbe térdelt föl, nem törődve azzal, hogy a felső testrésze a rabló célpontjául szolgálhat: úgy viszonzta a lövést.

Golyója közel járhatott a hetvenkedő betyárhoz, mert hirtelen megfordította a lova fejét. Aztán neki vágatott a csárda mögött terpeszkedő délibábos pusztának.

A fehér zsandárnak fölragyogtak a szemei. Hév szállta meg bátor szívét s kipirult attól az arcza.

— Kezembe kerültél! — kiáltott kevély bizalommal. — Rajta, édes szürkém: vágass a rabló nyomába.

A serény állat megértette a gazdája biztatását; a nádas zombékjaiból kijutva, a mint pázsitot értek a patái, őrült rohanással szinte röpült előre.

Hudoba meglehetősen egérutat nyert már. Mozgó, sötét pontként tűnt föl a délibáb ölén, majd pedig fényözön nyelte el. De később sűrűbben feltűnedezett ez a pont, szemlátomást nagyobbodva, kerek alakká fejlődött. A zsandár ebből észrevette, hogy a távolság folyton kevesbül, a menekülő lovának az ereje lankad s homályos körvonalakban bár, de tisztán kivehető a betyár meggörnyedt alakja.

Fogyott a távolság, de úgy látszott, a pusztának is mindjárt vége. Már a tanyák is integetnek; tömött fasorok kékes sávja övezi a szemhatárt. Cseke belátta, hogy a siker attól függ, vajjon a tanyáig beérheti-e a betyárt, mert az ott elágazó utak megnehezítik az üldözést, minden tanyakörnyék egy-egy buvóhelyet kínál a menekülőnek.

Hudobának szintén kitűnő futó lova volt, de még sem versenyezhetett a szürke kitartó erejével. A távolság most már rohanosan fogyott s az első tanyánál alig kétszáz lépésre olvadt le.

— Megfoglak, Hudoba! — kiáltott a fehér zsandár diadalmasan. — Nem menekülsz meg tőlem.

A betyár visszafordult s puskáját találmra elsütötte. Azután a fegyver tusával nőgatta gyorsabb futásra a tajtékzó, agyonizzadt paripát.

Hudoba az első tanya udvarára merészen bevágatott, így akarván üldözőjét kijátszani. A házbeliéket fenyegetőleg arra ösztökölte, hogy csukják be a kaputa zsandár előtt. Nem fogadott szót neki senki.

Az udvar után szántás következett, rajta tul a városi kis akáczos-erdő látszott. A zsandár harsány kiabálása ordítássá fajult.

— Mindjárt beérlek! A lovad hátán apritalak össze a kardommal.

Hudoba éktelen káromkodással mordult vissza, fegyverével a lova oldalát kegyetlenül verdeste.

A szántásból kiérve, a szürke még inkább neki iramodott s néhány hatalmas szökkenéssel alig két ölre beérte a versenytársát. A zsandár egész nyakáig előrohajolt, hogy éles kardjával elérje a megszorított betyárt. Egy hatalmas vágást sikerült is neki karjára mérni.

A tanyaiak elképedve bámulták ezt az örült hajszát, a kétségbeesett küzdelmet. A

zsandár vágására Hudobából nem is emberi hang tört elő. Még egyet rántott a lova zablyáján, aztán visszafordult s fegyverével a folyton előre nyomuló szürkét orrban vágta.

A serény állat meghökként s oldalt félre ugrott. Kevésbe mult, hogy a lovasát ki nem vetette a nyeregből. Hudoba a pillanatnyi zavart fölhasználva, leugrott a lováról, neki-szaladt az ákáczosnak s eltűnt a sűrű hajtások között.

A betyár szerencséjére épen akkor ütötte meg a szürkét, a mikor a zsandár fölemelte karját a halálos csapásra. Mert azzá vált volna, ha az éles penge a fejet vagy a vállat éri.

Hudoba megmenekült, de csak később derült ki, hogy a zsandár milyen mély sebet ejtett rajta. Egyik gajgonyai tanyán feküdt bele két hétig. Mint mondják a szeretője ápolta.

A banda sokáig nem adott életjelt magáról. Cseke nem is bánta nagyon, elment a kedve a további virtuskodástól. A parancsnokság ugyanis a helyett, hogy önfeláldozó működéséért megdicsérte volna, még megleczkéztette, a miért Hudobát nem sikerült kézrekerítenie.

Hanem azért a banda egyes tagjai olykor czifra üzenetet küldözgettek a fehér zsandárnak.

— Vigyázzon magára, nehogy a kezükbe kerüljön, mert elevenen fogják megnyuzni. A hány csepp vér kihullott a Hudoba karjából, annyi zsandárt földelnek el érte. (Ohó!) Szóval, egymást érte a fenyegetés.

Két hó mulva az éppen czirkáló Csekének megsugták, hogy Hudoba kiheverte a baját, egészségesebb, mint valaha s négy társával a forrózombói csárda körül csatangol. Egy hét alatt három rablást követett el, sőt a gyilkosságtól sem riad vissza, mert a határőrsz fiát, a ki utánuk árulkodott, csakis ő verhette agyon.

A fehér zsandárban fölbuzdult a vér. Három társával indult ellenük. A mint elhagyták a szatymazi szőlőket, a tisztáson szemükbe tűnt az egész banda és mintha valakire vártak volna, észre sem látszottak venni a zsandárokat, a kik erős ügetéssel feléjük közeledtek.

A szokásos hajsza vette kezdetét. A rablók néhány lövést tettek, a zsandárok viszonozták, nagy hévvel vesztegették a drága lőszert. Utoljára is elfogyott a töltényük a nélkül, hogy ellenségükben a legkisebb kárt tettek volna.

Most a menekülésük is olyan különösnek látszott. Máskor egyenes irányban iparkodtak

eltűnni az üldözők szemei elől, most keresztül-kasul járták a dorosmai pusztát, nagy kerülőt tesznek hiába, majd visszafordulnak, mintha a zsandárokkal inceselkednének. Az eredménytelen hajszának az lett a vége, hogy a zsandárok lovai teljesen kifáradtak. Cseke kiadta a parancsot a visszafordulásra.

A banda tagjai csak ezt yárták. Először néhány golyót küldtek a retirálók után, aztán támadókként léptek föl. Szerepet cseréltek.

A zsandárok belátták, hogy a tulnyomó erővel meg nem küzdhetnek s hogy mindenáron menekülniök kell. Vágtattak vissza Szatymaz felé, a rablók mindenütt a nyomukban voltak.

A helyzet kétségbeejtővé vált. A fehér zsandár bizott a lovában, de hát mi lesz a társaiból. Egyik-másik ló már dülőfélben volt.

A zsandárok egy közeli tanyába menekültek s Cseke vágtatott vissza Szatymazra, hogy segílyt hozva, társait megszabadítsa. Azt tanácsolta nekik, hogy zárkózzanak be a tanyaházba, védelmezzék magukat kitarfó bátorsággal, mert nem fog soká késni a segílyyel. A zsandárok szót fogadtak. Ez volt a vesztük. A rablók az ablakon át egyenként lőtték le szegényeket. A Hudoba boszuja volt ez.

A fehér zsandár elkésett a segílyssel. És ezt nagyon a szívére vette. Talán a lelki-

ismeret bántotta, vagy félt a ráháramló felelősség következményeitől, szó nélkül elhagyta az állomását s nem is tért többé vissza. Mi lett belőle, azt a tanyaiak soha sem tudták meg.

Hanem azért a hagyomány föntartá a hírét, nóta termelt a vitézségéről, bátorságáról és sok ideig közmondásként emlegették:

Szaladj, szaladj szegény betyár: —
Nyomodban a fehér zsandár!

A csárdásné huga.

A szegény Zöldág Gyurka a katonaságtól, vagyis a besorozástól való félelem miatt lett szegénylegénynyé. Rossz ösvényre térítette, csalogatta a czimboraság. Pásztor társai régen czimeres gazemberek voltak már, a mikor ő rászánta fejét erre a szomorú életre.

Kerek képű, pirosposzsgás legényke volt, inkább nőies arczczal, szelid szemekkel, mintha a bölcsője nem is pázsit, a kemény, hideg föld lett volna. Pusztán nevelkedett, akár a vad eserje; nem volt oktatója. A természet azonban érzékeny szívet plántált belé. A czimborák bizony nem sok hasznát vették.

Mikor a páratlan vakmerőséggel elkövetett Zemberi-féle rablásnak híre jutott (Zemberi Ádám péteri juhászgazdát fényes nappal egész sereg cseléd szemeláltára fosztották meg a nyájától, több ezer forint készpénztől), a följelentésben egy fiatal parasztleányról volt

említés téve, a ki a rablás előtt néhány órával beállított a Zsembéri-tanyára s cselédnek ajánlkozott. A gazdának pillanatra föltűnt a nem épen lányos tartású fehércseléd, mert fejkendője csaknem az orráig le volt huzva s a szobában mintegy kémelve, sűrűn körültekintgetett. Mint később kiderült, ezt a leányt csakugyan a rablók küldték előre kémkedni: milyen a tanya belső berendezése s a szobának melyik sarkában áll a tulipános láda, a melyben Zsembéri a pénzét tartja. Az eként megszerzett helyismeret tette lehetővé, hogy a gazemberek a műtétet oly gyorsan elvégezték. A péteri tágas határból ezután sűrűbben érkeztek a rablások hírei. Az a fiatal parasztleány — a följelentések szerint — mindenütt ott szerepelt mint bűntárs, vezető vagy épen utmutató. Hangját senki sem hallotta, mert a czimborákkal csak suttogva beszélt. A nép körében egész monda keringett róla. Sőt a törvény emberei is azt hitték, hogy valamely tekintélyesebb gazdának elbolondított lánya: beleszeretett a banda egyik tagjába s kíséri hűségesen, érdek nélkül, bűnös szenvedélyből.

Akadnak pásztorok, a kik lóháton is látták; férfimódra nyergelte a paripát s a legnagyobb kitartással folyton a czimborák közt tartott, soha el nem maradt tőlük. Csakis

férfilehet az — asszony ruhában. Mások határozottan kinevették az ilyen furá beszédet. Lány biz az, még pedig a javából, csakhogy férfi-, sőt szegény legény-természet szorult belé s nem bír ellentállni a hajlamának.

Egy délután a zsandárok biztos hírét vették, hogy a banda a péteri csárdában dellet; velük tartott a rejtélyes leány is, a mi azt jelenti, hogy újabb rablás van készülóban. A zsandárok, hasznát akarván venni a fölfedésnek, vágatva iparkodtak a péteri csárdához, a sáros ut azonban kifárasztotta a lovakat s csak este értek a célhoz.

A csárdának nem volt vendége. Mély esend fogadta az üldözőket. A korcsmaszoba ajtaja nyitva volt s a rozoga asztalon egy olajos mécs pislogott. Élőlény nem volt látható.

Hosszas láрма, dörömbölés után előkerült a csárdásné, egy gömbölyü tagu, vidor menyecske. Szívesen látta a nem várt vendégeket, a kik először is vacsorát kértek tőle.

— Nincs a háznál egy betevő falat sem — mondta sajnálkozással. — A betyárok itt voltak délben s a mi elrágni való volt, mind fölették. Hanem bor (bicskanyító löve) még akad. Igérte, hogy mindjárt hoz egy öblös kancsóval . . .

A vezető praktikus zsandár lévén, két társát a menyecske mellé állította. Ugy gondolkozott, hogy ha a csárdában gyanus ember van elrejtve, ne adhasson neki jelt, ne figyelmeztethesse a veszélyre.

A menyecske vállvonogatva, kihívó vigyorgással fogadta ezt a gyanakodó rendelkezést.

— Öriztet, hogy el ne szökjem — szólt ingerülten. — Az igaz — folytatta gunyosan — hogy a maguk ábrázatában nem sok gyönyörűséget talál az ember.

A fanyar ital sehogy sem izlett a csárda vendégeinek. Ha üres a gyomor: a nektárnak sincs varázsa. A menyecske a mellett maradt, hogy még levest sem készíthet, ám kutassák át a csárda minden zugát s verjék agyon, ha a legcsekélyebb élelemre találnak.

A zsandárcsapat vezetője aztán a betyárok kiléte felől tudakozódott; de olyan választ nyert feleletül, amin emberi bölcsesség el nem igazodhat.

— Nyolczan voltak avval a híres lánnyal együtt. Milyen a kinézésük? Mint a szegénylegényeké szokott lenni. Mit beszéltek? Hallgatott valamennyi. Volt-e sok fegyverük? Egész kocsiderékkel. Merre mentek? Azt ugyan senkinek sem kötik az orrára.

A vezető ravaszul hunyorgott apró szürke szemekkel. Kitekerte a nyakát a magyar szavaknak úgy, hogy külön tanulmány kellett hozzá megérteni.

Azt kérdezte a menyecskétől, hogy egyedül van?

— Dehogya, kérem! Nálam van most a hugom is, szegény beteg leány. Kilelte a hideg. Nincs senkije, én ápolom, Ott fekszik a másik szobában.

A menyecske némi zavarodással mondta ezt, a mi nem került ki az ügyes zsandár figyelmét. Hol fekszik, meg akarja nézni.

A csárdásné nem tett semmi ellenvetést. A benyilóból fagygyugyertyát vett elő. Meggyújtotta s előtte világított.

Keresztül mentek a szurtos konyhán s egy alacsony szobába léptek. Mindjárt föltűnt a vetett ágy, a melyben csakugyan egy leány feküdt. Fejkendője eltakarta a homlokát, de a kipirult lázas arcz látható volt tisztán. A menyecske a gyertyát egészen a fejéhez tartotta a betegnek, a ki látszólag mélyen aludt.

A zsandár szemei szinte rátapadtak a mozdulatlan alakra, majd pedig mjntegy ösztönszerűleg az ágy sarkára pillantott. Megrázódott, mint a kinek fejébe fut a vér.

Az ágytakaró félre volt csuszvas a zsandár két sáros csizmafejet és sarkat pillantott meg.

Lélekjelenléte nem hagyta el: megőrizte a hidegvérüségét. Mint a kit a látvány teljesen kielégített, megfordult s kisietett a szobából.

A menyecske gyanutlan, megkönyebbült sóhajjal követte.

A zsandár németül beszélt a társaival csendesen, heveskedés nélkül.

(Ahán! gondolta a menyecske, azt mondja nekim, hogy innét tovább mehetnek! Milyen bolondok, egy asszony is tul jár az eszükön!)

A vezető pedig épen azt rendelte el, hogy rögtön állják körül a csárdát s a ki a falon vagy az ajtón menenülni akar, irgalom nélkül löjjék le. Nyolczan vannak, minden sarokra kettesével jutnak.

Minden a parancs szerint történt.

A vezető egyedül maradt a menyecskevel. Hirtelen előrántotta a pisztolyát s a csárdásné mellének szegezte.

— Az a te hugod? — suttogta. — Rabló, zsvány a te szeretőd! Eredj, mond neki, adja meg magát, mert innét meg nem szabadulhat.

A menyecske kétségbeesett sikojtással rohant át a szobába. A zsandár csak az ajtóig

követte s azon keresztül kezdett alkudozni a leánynak öltözött rablóval.

Beszélhetett, lármázott, feleletre sem méltatták. Csak olykor-olykor a menyecske fuldokló zokogása hallatszott.

A zsandár öklével verte az ajtót, a melyet óvatosságból nem mert fölyitni. Közben éktelenül káromkodott, lármázott; mindhiába, odabent nem akarták meghallani, megérteni.

Egyszerre aztán egész más hangon megszólalt a menyecske:

— Mit ordítózik odakünn! Jöjjön be és nézze meg, hogy rajtam kívül nincs egy lélek sem. A kit maga keres, régen a harmadik határban jár már.

És hogy a szavainak az igazságát bebizonyítsa, hirtelen föltárta az ajtót s a gyertyával az ágyra világított. Üres volt, eltűnt belőle a beteg leány.

A zsandár böszülten ugrott a szobába. Kezébe kapva a gyertyát, lázasan kutatott; megnézte az ágy alját, a kuczkó mélyét, az almárjom belsejét. Nincs sehol, eltűnt és pedig — mint rögtön észrevehető volt — az udvarra nyíló ablakon szökhetett ki, a menyecske segedelmével.

Kirohant az udvarra s összecsesdítette a társait. Nem engedtek-e ki valakit a csárdá-

ból? Esküdöztek, hogy élő lény az ő tudtukkal nem távozhatott onnét.

Most aztán a zsandár két társával megkezdte a kutatást. Fölhányták a padlást, a pinczét, a kamrát, az ólat, megvizsgálták a vertfal-kerítés minden részét, -- a csárdásné hugának nincs semmi nyoma. Eltűnt, elpárolgott.

A zsandár a haját tépte dühében. Ordított, aztán odaszaladt az udvar közepén álló nagy szénaboglyához, óvatosan körüljárta, de gyanus jelre vagy nyomra nem bírt akadni.

Végső dühében egy eszme által megkapva, kirántotta társa kezéből a szuronyos puskáját s úgy találomra teljes erővel beleiszurt a boglya oldalába.

Tompa hörgés hallatszott, mintha a föld alól jött volna a hang. A boglyából kirántott szurony tövig véres volt . . .

Az első szurást még több követte s egy-egy élesebb jajhangot mélyebb hörgés követett. Míg végre elcsendesült minden. A hullát aztán kihúzták a boglyából. Nem volt már rajta az asszonyi ruha. Azt még a szökés idején levetette magáról. Zömök, fiatal legény volt, csakhogy nőies arczának nem volt már életszine.

A zsandárok a szegény Zöldág Gyurkát ismerték föl benne.

És azután senki sem látott többé a pusz-
tán átvágató betyár-bandát, a melynek egyik
tagja fiatal leány lett volna: férfi módra ülve
a paripán, baboskendővel a fején s karikás-
ostorral a kezében . . .

Egy harapás.

— Öreg sarzsitól. —

Annak a Szeged város külső határát képező huszonnégyszögletes területnek, a mely ma is felső és alsótanya elnevezés alatt ismeretes, a betyárvilágban sem volt több nyolcz száz rendőrénel, egy pusztai kapitány vezetése, parancsnoklása alatt. Természetes, hogy ez a lovasított nyolcz ember (köznyelven pusztázó) mit sem tehetett a megingatott közrend helyreállítása érdekében, s inkább a zsandárok utmutatói, kalauzai, mint futóbetyárok üldözői voltak.

Egy azonban mégis kivált közülök a nyomozásban kifejtett ügyessége, határozott föllépése és bátorsága által. Seffer Albertnek hívták. S minthogy pedig akkor (még az ötvenes évek elején) a külterületen nem volt rendőrlaktanya, a Mórahalom egyik csőszhá-

zában lakott Erzsi leányával, egy parázsszemű, darázsdereku, viruló szép hajadonnal.

Ismerte a tanyak fegfélreesőbb zugait, a veszedelmesebb lókötőket és szegénylegényeket, azoknak orgazdáit s valamely nagyobb bűntény elkövetése után sokszor helyes nyomra vezette az üldöző zsandárokat. E miatt persze hogy szálla volt a gazemberek szemében.

A pásztoroktól, juhászoktól sokszor megüzenték neki: vigyázzon magára s csak ezen az uton járjon, ha annyira megunta az életét.

A szép Erzsi mindig szívszorongva, esdeklessel bocsájtotta el édes apját reggelenként hazulról.

— Ugy-e kerül a veszedelmes helyeket? .. Ugy-e, vigyáz az életére? Mi lesz belőlem, ha baj éri, ha elföldelik? Ki fogad magához, hol hajtom le árva fejemet nyugalomra?

Az erősfájú pusztázó soha sem komolyodott el erre a siránkozó szavakra. Meg tudta vigasztalni aggódó leányát.

— Kardom éles, akár a beretva. Karabélyom ficzkóval van töltve. Tündér lovam az egész alsótanyán a legfürgébb lábu paripa. Félnék tőlem, nem mernek bántani.

Ilyen elbizakodottsággal indult Seffer Albert egy hideg februári reggelén a pusztai kapitány közel fekvő tanyájára. Ott ki sem pi-

henhette magát, a kapitány egy lepccsételt hivatalos jelentést nyomott a markába, a melynek délre a városi tanács zöld asztalán kell lenni. Seffer szó nélkül fölnyergelt s a rókusi sorompóhoz ért, mire a városház tornyában delet harangoztak.

Az edzett, vasidegzetű embert nem törte meg a hosszú lovaglás. A jelentés kézbesítése után nyomban vissza ákart fordulni, de a lovának pihenésre volt szüksége. Abrakot nem hozott magával, éhes volt ő is, kénytelen volt tehát valami korcsmát keresni.

Véletlenül a rókusi kapunál levő, akkoriban híres Bláskovács-féle vendégfogadóra esett a választás.

Éppen akkor a vendégfogadó tágas ivójának lármás mulató vendégei voltak.

Városi módos polgárok nyalka gyerekei aprózták a szegedi lassut sikító dudaszó mellett. A rozoga asztal szinte rogyadozott a pintes üvegek terhétől. A kurjongatással párosult duhajkodás akkor érte el tetőpontját, a mikor a pusztázó a szobába lépett s egy félreeső asztal mellett helyet foglalt.

Nem sokáig maradhatott békességben. A vig gyerekek közül egy deli természetű vállas legény néhány ügyes fordulattal oda tánczolt elébe s harsány hangon rákiáltott.

— Hát kend alól még semrántották ki a gyékényt? Azt gondoltam, hogy már legalább egy korbácsra való szijat hasítottak a hátából.

A pusztázó érdes ábrázata hirtelen elkomolyodott. Villogó szemeivel nézegette végig az előtte toporzékoló legényt.

— Azért, hogy megtagadta kend tőlem a lánya kezét, maga látja, nemi verem véresre a fejemet. Azért Bláskovács Pista maradok. Ifja, tanyai lány csak szeretőnek, nem feleségnek való.

A pusztázó sebzett vadként pattant föl a helyéből. Elkapta a legény karját, hogy a csontjai ropogtak.

— Így mersz beszélni, te hetyke paraszt? — sziszegte. — Én tagadtam meg tőled a lányom kezét? Te hagytad el hamis ürügy alatt, mikor láttad, hogy szeretődde nem teheted. Megtépted a lelkét, oda dobtad a gyötremnek . . .

A büszke Bláskovács fiuban fölfortyant a harag. Fejébe szállt a bor gőze, meggondolatlanul imigy fenyegetődzött:

— Majd eljön a visszafizetés órája . . . nem is sokára.

A korcsmáros meghallva a feleselést, szeliden átkarolta a mámoros legényt s a mulató társai közé terelgette vissza csittító szavakkal.

Az apai büszkeségében megsértett pusztázó kirohant az ivóból. Egy perczig sincs itt maradása. Feje zug, láb fogta el egész valóját. Azt bántották meg, a ki neki a világon a legdrágább, legkedvesebb.

Már maga az a körülmény, hogy a véletlen azt a legényt elébe hozta, fölkorbácsolta a véréit. És egy nem is régi, de annál szomorubb emlék nehezedett egész terhével a lelkére.

Hogy is történt csak? A Bláskovács fiu a Lengyel-kápolnánál tartani szokott bucsun ismerte meg Seffer Erzsit, a szegény pusztázó leányát. Az ismeretségből barátság, majd mélyebb viszony fejlődött. A legény, noha a városban lakott, heteket a tanyákon töltött, a pusztázó lakása közelében levő szőlőjében; és a becsületes, romlatlan szívű leány, a fölgyladt szerelem lángja mellett, oly szépnek, oly verőfényesnek látta a jövőt.

Mit is gondolhatott volna egyebet, mint hogy az a legény, a kit lelke egész hevével megszeretett, feleségül fogja venni.

Hanem az apai szem sokkal élesebb volt ám. Fölsimerte a legény aljas szándékát. Most aztán a gyermek helyett az apa beszélt szigorú, kérlelhetlen hangon.

— Az én leányomnak nincs egyebe a jónevénél, becsületénél. Ha azt elvesztette, mindene elveszett. Ha ő gyenge e kincsnek a megőrzésére: itt vagyok én.

Biz ez elég világosan, magyarul volt megmondva. A elbizakodott Bláskovács fiu értett belőle. Ott lézengett néhány napig a csőszház körül, aztán végkép elmaradt. Erzsinek hullhatott a sűrű könye utána

És a míg a kifáradt paripa végső erőmegfeszítéssel ügetett a homokos ut fagyos kergén a mórahalmai csőszház felé, a szegény ember átkozta sorsát, mely őt a gyülölt legénynyel összehozta és a míg a lányára gondolt, megvizesedtek a szemei.

Nem, nem a bánat, a hideg szél sajtolta szemébe a könnyeket.

A hideg téli napra zuzmarás est következett. Az ég alján leselkedett már a vastag sötétség, mire a pusztázó földel alá, otthonába ért. Leánya tárt karokkal, meleg vacsorával fogadta.

Seffer Albert komoran, szótlanul ült az asztal mellé. Nem volt étvágya, kifordult szájából a legizletesebb falat. A leánya biztatására, édesgetésére sem tudott fölvidulni. Komoran maga elé bámult.

— Fáradt az édes apám? — kérdezte Erzsi végtelen gyöngédséggel. — Párnával béllelem

ki kemény derékalját, két tömött vánkost teszek a feje alá.

A pusztazónak még erre sem volt semmi felelete. Izgatottan kisietett az udvarra, a honnét azonban csakhamar visszajött

— Megnéztem a Tündért, kell-e még abrak a szegény párának! Rázártam az istálló ajtaját, a mi konyhaajtónkat is jól bereteszeltem.

Erzsit elfogta a félelem. Apja ilyeneket soha sem szokott előtte emlegetni.

— Baj, veszedelem fenyeget bennünket, édes jó apám?

— Hová gondolsz? . . . de nem árt az óvatosság. Tegnap a csengelei juhászok adták át Fazekas Dávid üzenetét, hogy megforgatja kését a mellemben . . . Ma megint a Bláskovács gyerek fenyegetett meg a koresmáros füle hallatára.

Merészen fölkapta a fejét.

— Nem félek senkitől . . . Ha óvatos vagyok, csak teérted teszem. Érted, az én mindenemért.

Eloltotta a gyertyát, leült a patkára s hátát a langymeleg bubos kemenczéhez támasztotta. Erzsí odatelepedett mellé s fejét az apja vállára hajtotta.

Künn az éj sötét leplét ráborította a fagyos földre. A metsző szél meg-megrázta az

ablakot. Kutyacsaholás sem hallatszik. Bizonyára pogápy idő szórja a haragját, a mely elől a hű házórző is fődél alá menekül.

A pusztázó erős fölháborodással beszélt el leányának a vele történeteket. Minden szava megsemmisítő hatást tett az Erzsi bánatos lelkére.

— Azt mondta, csak szeretőnek való vagyok! Ugy áldja meg az Isten, a mint fohászokodik. De én gyűlölöm, mint a bűnt. Majd megbosszul engem is valaki még, ha nem más — a jó Isten!

A pusztázó nemsokára elszenderült, de nem akart ágyba feküdni. Az Erzsi fejének is nagyon jó helye volt az apja vállán, gömbölyü karjai pedig a nyakát kulcsolták.

Lágy szendergés között gyorsan telik az idő. Egyszerre hatalmas ropogás, majd valami nehéz tárgy tompa zuhanása hallatszott a konyhabejárat felől.

A pusztázó talpon termett s az asztalhoz szaladt, hogy a gyertyát meggyújtja. Csakhogy hirtelenében a gyufát sem találta meg.

— Betörték a konyhaajtót! — riadt föl a lány sikongva. — Mindjárt ránk rohannak.

A másik perczen csakugyan kicsapódott a szoba fakilincses ajtaja s azon három bekormozott képü betyár éles baltával, késekkel

rohant be éktelen szitkozódás között. A negyedik czinkos a konyhában maradt s paraszt lámpással az ajtón bevilágított.

— Kezünk között vagy hát valahára! — ordított föl rekedten az egyik betyár.

És baltájával a pusztázó felé sujtott.

A meglepett, védtelen ember karjával fogta föl az iszonyu csapást, mégis lerogyott tőle. A gazemberek fenevadrént rárohantak, a szó szoros értelmében össze-vissza szabdalták szurkálták a míg ki nem adta lelkét.

A szerencsétlen leány az iszonyattól megdermedve nézte végig a megszedítő, rémes gaztettet, aztán odarohant ahhoz a betyárhoz, a ki az első csapást mérte az apjára s a ki a czinkosok vezetőjének látszott lenni, görcsösen megragadva a vállát, a fülébe kiáltott.

— Őljetek meg engem is, ne kiméeljétek az életemet. Kellettaz ő vére, vegyétek az enyémet is!

A betyár szemére vágta kalapját s ellökte maga elől a leányt.

— Bujj a kuczkóba, ott van a te helyed.

Erzsi azt sem tudta mit csinál kétségbeesésében. Furiaként rohant a gyilkosra, gyöngékezeivel tán megfojtani akarta.

A betyár egy taszításától a földre omlott, de nem eresztette el a bal karját. Tehetetlen dühében nagyot harapott rajta.

A betyár fölsziszszent a fájdalomtól. Elrugta magától a félig eszméletlen teremést s a czimborákkal sietve elhagyta a véres tett színhelyét . . .

A gyilkosság hire futó tüzként terjedt el mindenüvé, s pár nap alatt a távolabb eső vidéken is erről beszéltek.

A vadállati kegyetlenséggel elkövetett gaztett indoka felől mindenkinek az a meggyőződése, hogy az boszúból, nem pedig rablási vágyból ered.

A hatóság az zsandárokkal egyetemben ilyen irányban indította meg a legszigorubb vizsgálatot.

A megtört leányt csak napok múltán lehetett kihallgatni.

Vallomása alapján a zsandárok letartóztatták — Bláskovács Pistát, a hűtlen szeretőt.

A vizsgálat sok terhes bizonyítékot kutatott föl ellene.

Hiszen a korcsmában nyíltan megfenyegette a pusztázót, a leszámolás órájának az emlegetésével. Persze vak gyűlölettel viseltett az apa ellen, a ki a lánya becsületének megóvása czéljából őt házából kiutasította.

Erzsi nem ismerhette meg az arcát, de a gyilkos alakja, hangja teljesen hasonló a Bláskovács fiuéhoz. Ő a főczinkos, — senki más.

A szegény leánynak csak a második kihallgatásnál jutott az eszébe, hogy iszonyu

helyzetében a borjuszájú ingen keresztül a gyilkos balkarjába harapott.

Oh, az ő éles fogainak a nyoma napok múltán is meg fog látszani, nem enyészteheti el semmi földi szer, — kiáltó seb, biztos bünjel lesz az a kerek, összeszorított husdarab.

A tudós doktorok megvizsgálták a vádlott balkarját. És csakugyan: a kar felső részén a vastag izomban vastag kék folt volt látható. Természetesen, csakis a Seffer Erzsi fogai rajzolhatták oda kitörülhetetlenül azt az áruló, de a legnagyobb bizonyíték erejével bíró foltot.

A sok vád ellenében a Bláskovács fiu folyton az ártatlanságára hivatkozott. Nem tagadta, hogy szóváltása volt a meggyilkolttal, de ő azon a napon a várost el nem hagyta. Este hét óráig az apja korcsmájában mulatott. Aztán hazament, lefeküdt, reggelig aludt.

Csakhogy a korcsmából eltávozta után senkivel sem volt képes az alibjét beigazolni.

A védő ügyvéd a vádlott feddhetlen előéletének hangsúlyozása mellett bebizonyítani igyekezett, hogy védecze nem vehetett részt a gyilkosságban, a mely este tíz óra tájban történt. Harmadfél óra alatt a legjobb lovas sem juthat ki a városból a pusztázó lakására.

Am tegyen próbát a bíróság. Ültesen föl a legkitünőbb futós paripára egy pusztázót vagy csikóst, sőt utközben kétszer is válthat lovat, képes lesz-e harmadfél óra alatt ezt az utat megtenni.

A bíróság elrendelte a próbát, még pedig váltott lovakkal. Bizony teljes három órába került, míg a vádlott lakásától a gyilkosság színhelyére érhetett,

Hanem az áruló kék folt ellensúlyozásául nem tudtak mentséget találni. A vádlott maga sem emlékezett rá, miként kaphatta azt? Mulasztás közben valaki éles tárgygal megütötte. Egyebet nem gondolhat.

Hanem Seffer Erzszi megmaradt állhataosan a sujtó vallomás mellett. A vad gyűlölet, a végtelen bosszuvágy erős hitté érlelte meg a gyanuját, hogy Bláskovács Pista a gyilkos. Megesküszik a feszületre.

A gyanus körülmények szerencsés összejátszásán kívül minden fölhozott vádnak elfogadható, szilárd alapja van.

A bírák kimondták az ítéletet. A vádlottra tizenöt évi sulyos börtönt mértek. Egy hónap mulva a deli szép legény ott végezte rabmunkáját az illavai fegyház sötét falai között.

* * *

Kilencz év mulva beköszöntött a Ráday-

korszak. Az ideiglenesen eltemetett gaztettek egész serege került napfényre, sok addig rejtélyes s földerithetlenné gondolt bűntényt bonyolított le a delegált törvényszék a kezeihez jutott adatok, vallomások nyomán.

A Seffer-féle gyilkosságról Kecskés Istenes Gergely, a kecskemét-pusztaszeri határ réme tett részletes vallomást.

Ő gyilkolta meg a pusztázót bosszúból, mivel Kátai Balog András czimboráját a zsandárok kezére kerítette.

Emlékezett a Seffer Erzsi harapására is. Évekig viselte a fehér fogak nyomát.

Az ártatlanul elítélt Bláskovács gyerek szabadon bocsájtása iránt rögtön megtörtént a kellő intézkedés. Kilencz évig szenvedett — egy vélt harapás miatt.

A nagyasszony rétje.

— Öreg sarzsítól. —

A nagykiterjedésű Pallavicini-féle mindszentalgyői uradalom Ányás és Hantháza elnevezés alatt ismeretes területei virágzó kertészségek voltak valaha! Az uradalom bérbe adta ki ezen területeket, és pedig ősi szokás szerint tíz évre; természetes tehát, hogy a bérlők (többnyire szegény munkás emberek) ott meg is települtek, az uraság engedelméből hajlékot építettek, családi tűzhelyet alkottak. Nem ott ringott a bölcösük, a bérföldet azonban otthonnak tekintették. Itt élnek, — itt is lesz a temetőjük, abban a földben, a mely verejtékes munkájuk árán megélhetésüket biztosította.

A két kertész-telep, különösen a harminczas években, gyorsan fölvirágzott. Hantháza egész faluvá nőtte ki magát: az anyásiak pedig akként keltek nemes versenyre zsellér-

társaikkal, hogy az uraság hozzájárulásával csinos templomot építettek. Szaporodtak a házikók, a szorgalmas, dolgos népnek néhány kedvező esztendő teljes jólétet, megelégedést szerzett. Avval soha sem törődtek, hogy szerencsájük, létük a szerződéstől, vagyis az uradalom kegyétől függ. Ha a tiz év leteltével valami váratlan körülmény folytán az újabb egyezség létre nem jön: világgá mehetnek, új tanyát keresni, belyonghatnak pusztáról-pusztára, míg elszéledve, a nyomor által kergetve, valahol menedékre, sivár otthonra találnak.

A forradalom tudvalevőleg fegyverre hívta föl a nemzet minden harczképes fiát s a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget hirdető jelszó a hantházai és ányászi zsellérség kebelében is fölgyújtotta a lelkesedés lángját. A két telepítvény férfiai csekély kivétellel beálltak honvédnek s a csongrádi híres zászlóalj egyik legvitézebb elemét képezték. Az öreg Pallavicini őrgróf, erős dynasztikus érzelmei daczára, nem nézte rossz szemmel cselédjeinek a haza ügye iránt való nemes fölbuzdulását, noha ily tömeges eltávozásuk ellen a szerződés értelmében is tiltakozhatott volna. Hanem az már csakugyan sértő volt ránézve, hogy némely szájhős, az ily válságos időköbör

hangulatának megfelelőleg, föld-fölosztásról, örök váltságról beszélt, az egyenlőség eszméjét szája ize szerint akként értelmezvén, hogy az általuk művelt terület az ő jogos tulajdonukba megy át; a forradalom után megszűnnek az uradalom cselédjei lenni, segítséget, ritka kiváltságokat, stb. kapnak.

Elhez járult még az is, hogy a forradalom után az eke szarvához visszatért cselédség a helyett, hogy békésen meghuzta volna magát a fészkében, folyton egyenetlenkedett, helyzetével, a sorsával elégtelennek látszott. Hát miért is ontotta ő a vérét hiába! Mig oda harczolt, a kertészség nyomoruságos helyzetbe jutott. A háboru-okozta inség őket sujtja leginkább; nincs termés, még a dohány palántát sem ültethetik el, fogytán vannak az élelemnek; az uradalom nem segít rajtuk, veszni hagyja őket!

Az őrgrófol bizonyára ezek a bántó körülmények kényszerítették aztán arra az elhatározására, hogy a birtoka szívébe ékelt eme két kertészséget föloszlatja s a tiz év leteltével nem ujtja meg a szerződést egyetlen családdal sem, a két telep ugy is vékony hasznót hajt az uradalomnak; e tiszta, ármentes területek a házi kezelés mellett kiválóan értékesíthetők. Az 1851. év végével telik le a tiz év.

Az őgróf a föloszlatásra vonatkozó intézkedések megtételével Palásthy József uradalmi inspektort idejekorán megbizta, de egyuttal lelkére kötötte, hogy ebben a kényes ügyben a lehető kimélettel járjon el.

Palásthy teljhatalmu igazgatója volt az uradalomnak. A tulajdonos teljes bizalmával ajándékozta őt meg, s annyi tény, hogy ennek a kegynek a viszonzásául minden kitelhető, sőt tán meg nem engedhető módon is iparkodott az uradalom érdekeit előmozdítani. Igazságérzete sokszor áldozatául esett tulszigorának; hajlíthatlan, nyakas természete nem tűrt ellenvetést és mi sem volt képes eltántorítani föltett szándékától. Az uradalmi tiszték féltek, a cselédek és bérlők pedig rettegetek hatalmától; könnyen érthető tehát, hogy még a főbb tisztviselők sem viseltettek barátságos jóindulattal irányában.

Palásthy azon kezdte, hogy a tetemes bérhátralékok behajtásához teljes szigorral hozzá látott. Ezzel egyengette a bekövetkezendő pusztulás útját. A ki nem birt fizetni, annak eladatta a jószágát, lefoglaltatta a termését s megvonta tőle a szerződésben kikötött s az uradalom által évente adni szokott terménybeli járandóságot.

És alig egy év leforgása alatt az ányási

meg a hantházai viskók, a megelégedés e hé-
kés tanyái pusztulásnak indultak. Lakói (egész
család) elköltöztek, inkább elszökdöstek a kis-
teleki földekre, lábas jószág helyett keserüsé-
get, bánatot vivén magukkal. A két kertészség
nagyrésze azonban teljes odaadással ragasz-
kodott a szép helyhez, hol életének hol vidám,
hol borus napjait eddig nyugodtan töltötte el.
Ragaszkodott a viskóhoz, melyet idegen földön
saját keze emelt, ragaszkodott a röghöz, a
melyet annyi kitartással, változó szerencsével
művelt. Sőt sokan abban is biztak, hogy az
uradalom továbbra is szerződésre lép velök:
nem kergeti el őket, mintha gazdátlan ebek
volnának.

Hiába reménykedtek. Palásthy kitarító hév-
vel s jobb ügyre valló buzgalommal folytatta
az irtás, a pusztítás munkáját. A már falu jel-
legével bíró két kertészség léte fölött meg-
kondult a halálharang. A dohánytermés be-
szállítása után az igazgató közhírré tette: hogy
január elsejével mindenki szedje föl a sátor-
fáját. A házat lebonthatja, mert arra joga van,
s tetszése szerint bánhat az anyagokkal; de a
föld az uraságé, a melyen idegen elem többé
nem tanyázhat.

Az a tapintatlan modor és kérlelhetlen
szigor, a mely Palásthy minden intézkedését

jellemezte: az elkeseredett népben azta hitet érlelé meg, hogy egyedül ez az ember oka az ő romlásuknak. Ő tüzelte föl ellenük a különben jólelkű örgrófit s a saját hasznára, a vagyonának álutakon való gyarapítása czéljából tör ellenük. Csakhamar gyűlöltté vált a Palásthy név; ott a két telepen átok kíséretében említette mindenki. Az nem jött számitásba, hogy az uradalom jogos talajon áll s ott, hol anyagi érdek mozog előtérben, a méltányossági tekintetek nem igen határoznak. A kolomposok badarabbnál badarabb okokkal beszélték tele a nép fejét, hogy például Palásthy felsővidéki tótokat, svábokat akar a helyükbe telepíteni: büntetésül, mert a forradalom alatt a hazáért harczoltak.

Eljött a tizedik év vége: hideg széllel, havas esővel beköszöntött az új esztendő. A két kertészség népességének a száma felére olvadt már le; csak a tehetősebbek, a kik az uradalom zaklatásait kiállották, maradtak még együtt. Megkapták ugyan a többszörös fölszólitást az elköltözésre, de hát én Istenem! ilyen pogány időben a jó kutyát sem teheti emberi érzés hajléktalanná. A jobb gazdákból tehát küldöttséget menesztettek az igazgatóhoz, a ki a hosszas rimánkodásra néhány heti hátaridőt adott nekik.

Ez a terminus is letelt csakhamar, de a telepítvényesek a legkisebb vágyat sem mutatják az elköltözésre. Sőt az ányásiak az uradalmi cselédségnek ellen szegültek, a hantházaiak pedig azzal fenyegetődztek, hogy földulják az egész uradalmat, de ők onnét még most el nem távoznak.

Palásthy e hallatlan vakmerőség által felbőszülve, négyes fogatán még aznap Szegeden termett, s rámutatva a fenyegető veszedelemre, a katonai parancsnokság közbenjárásáért folyamodott. Másnap egy század gyalogság szállta meg a kertészséget s a fegyvertelen néppel szörnyű vitézül bánt el. Az uradalmi cselédség segélyével szétützte a kertészség lakóit, annyi időt alig engedvén nekik, hogy a legszükségesebb holmijaikat magukkal vihessék.

Abban az időben a mindszent-algyői uradalom még nem tartozott hitbizomány alá; két részből állott, s a hantházai határban egy tágas rét által volt elválasztva. A »nagyasszony rétjének« nevezték s ma így hívják. A szétugrasztott nép itt szedelőzködött össze a szabad ég alatt, kitéve a téli időjárás mérégének — fődél, hajlék nélkül. A jövődő felől tanácskoztak.

Elhagyják az uradalmat: drága kincsért

még csósznek sem marad itt közülök egy sem. Elhagyják az ismerős vidéket, a melynek minden zugához a lelkük hozzá van nővé; itt hagyják halottjaikat, reményeiket! És míg az asszonyok jajveszékelve tördelték a kezeiket s omló könnyeik barázdát égettek arczukon: a férfiak szemeiben a boszu vad tüze lángolt s elkeseredett lelkükben a gyűlölet által táplált boszuállás tombolt.

Elmennek ők innét örökre, de ezerszeres jaj a szerencsétlenségük okozójának: Palásthy uradalmi igazgatónak! Boszut állnak rajta: iszonyu, véres boszut! Föl fogják keresni többi ellenségeit is, a kiket szintén koldusokká, földönfutókká tett s szövetkeznek velük. Megfoszlják kincseitől (Palásthy dúsgazdag ember hírében állott) aztán izekre tépik igazi gyönyörűséggel. Ezt fogadták, erre esküdtek meg közös elszántsággal — a nagyasszony rétjén.

Palásthy családjával Algyőn lakott, a falu szélén levő régi lisztartó-épületben. Bátor ember volt a vakmerőségig, de azért — tudván, hogysok az elensége — soha nem tartotta fölöslegesnek a szigoru óvatosságot. Egyedül ritkán utazott, a majorokat bizalmasabb emberei kíséretében csak nappal látogatta meg s mindig úgy intézte a dolgát, hogy az est földél alatt találja. Lakásán volt elhelyezve az

uradalmi iroda, a melyben több hivatalnok volt alkalmazva. Hálószobája pedig valóságos fegyvertárhoz hasonlított, a tágas lakás kapuja meg folyton zárva volt, nem tarthatott tehát attól, hogy rablók törnek rá; szóval, odahaza az akkori rabló világ daczára, teljes biztonságban érezte magát.

Az 1852. év februárjának egyik koromsötét estéjén, hét óra tájban, hevesen bezörgettek a tisztalak kapuján. Az elősiető udvaros soha ki nem nyitotta az ajtót a szokásos kérdezősködés nélkül.

— A hantházai öregbéres vagyok, — hangzott kívülről élénken.

— Sürgős levelet hoztam a nagyságos urnak. A beteg ispán ur küldi.

A hantházai ispán, a mint azt az udvaros is tudta, csakugyan ágyban fekvő beteg volt, tehát gyanutlanul zárta ki az ajtót, hogy a levelet átvegye.

A következő pillanatban torkon ragadták, mielőtt védekezhetett, vagy egy áruló hangot kiejthetett volna. Aztán betömték a száját, belökték a kapu alatt levő szobájába s rázárták az ajtót. Tíz bekormozott képű, fölfegyverkezett zsivány nyomult a lakás bejárat felé a legnagyobb óvatossággal, a bejárat ajtaja, a mely egy rövid folyosón keresztül az ebédlőbe vezetett, még nyitva volt.

Az ebédlőben két uradalmi őrök tartlított s közben fogyasztgatta a jóízű magyarádit, a vacsora eme nélkülözhetlen maradványát. Persze mindkettőnek kiesett a kártya kezéből, a mint a váratlan vendégek közül négy esöndesen belépett. Suttogó hangon, de mellüknek szegezett fegyverrel intették őket a hallgatásra. Enyivel beelégedtek, s annak a biztosítékául, hogy parancsuk pontosan betartva leend, rájuk zárták az ebédlő ajtaját.

Ezután négy rabló a hálószoba elé osont s egyikük erősen kopogtatott az ajtón.

Palásthy már az ágyban feküdt s hírlapot olvasott.

— Ki háborgat? — kiálltott indulatosan, a nélkül, hogy fölkelte volna.

— Levelet hoztam a bantházai ispántól, — hallatszott be tompán.

Palásthy semmi rosszat nem gyanítva, kingrott az ágyból s a karos gyertyatartóval kezében megindult az ajtó felé, a mely e perczen nagy robajjal föltárult.

Palásthy száraz, magas alakja szinte megdermedt a végtelen meglepetéstől. Egy pillanat elég volt arra, hogy tisztába jőjön iszonyu helyzetével. Két ugrással a fegyvertartó előtt termett. De már annyi ideje sem volt, hogy valamely ott esüggő töltött pisztolyát kézbe

kaphatta volna. A rablók közre fogták s rövid dulakodás után leteperték a földre. Félholtra verték, aztán kezét lábát összekötözték. Pénzt kértek tőle.

A szerencsétlen embert a vérszomjas banda halálra kínoztá. A féktelen boszu képes csak ilyen rémtetre. A család által tett hozzávetőleges számítás szerint a rablók közel negyvenezer forint készpénzt s egész láda családi ékszert, arany- s ezüstneműt vittek el.

Tehát a boszú mellett a rablási szándék is! A gazemberek óriási előkészületeket tettek a tervük kivitelére, a melynek netáni meghiusulása esetén egyéb gázságtól sem riadtak volna vissza.

Mint ugyanis a megindított vizsgálat kideríté, alkonyat után nyolczvan főnyi lovascsapat foglalta el a falu keleti részét s csakhamar gyűrüként övezte át a tisztalak környékét. Egész hadjárat egy ember ellen! A jó algyeviek rémülten a házukba zárkóztak, s mikor a holtra rémült sekrestyés fölreverte a harangokat, szentül azt hitték, hogy a rablók az egész falu kipusztítását tüzték ki célul.

A rabló csoport éjfél felé hagyta el sebes ügetéssel a falut. Az algyeviek állítása szerint a tömegből három kocsi vált ki s a szegedi ut irányában tűnt el. Hogy a rablott pénzt és

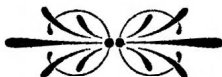
kincset Szeged felé vitték vagy éppen a városban rejtették el, bizonyítja az, hogy másnap az országuton egy kisebb ládát találtak. Mint corpus delictit bevitték a városházához. Megindult a vizsgálat. Befogtak vagy száz gyanus embert a hantházai és anyási szétüzöttek közül, a kik a nagyasszony rétéjén boszut esküdtek; szóba került a talált láda százszor is a nélkül, hogy a bölcs bíróság valamely tagjának eszébe jutott volna megtekinteni a láda tartalmát. Két esztendeig hevert a pörtárban és csak akkor volt rá kíváncsi a vizsgálat vezetője, hogy a láda mit rejteget. Az elrablott családi ékszerek egy része volt benne.

A büntető igazságszolgáltatásnak soha sem sikerült kideríteni, kik voltak az értelmi bünszerzők, kik vettek részt tényleg a gyilkosságban. Egész tuzat hajdani kertészt ítéltek el tíz—husz esztendőre, de azért a vizsgálat teljesen megfeneklett. Tág tere nyílt a többféle gyanusításoknak, a melyek aztán maguktól szétfoszlottak. Ráday idejében újra előkerült e rémes ügy, elejétől kezdték a vizsgálatot, s mindössze annyit értek el, hogy tíz—tizenkét emberrel szaporították a szegedi vár lakóit.

Hanem azért a szegedi határ éltesebb pásztorai, az uradalmi régi cselédek gazdasorba

A nagyasszony rétje.

Jutott vénei sokat tudnak a hantházai és ányási kertészség bosszujáról beszélni. A kik a rablásban részt vettek, mind ott voltak a nagyasszony rétjén hideg téli éjben — fődél, hajlék nélkül.

Mészáros Katalin.

— Öreg sarzsítól. —

A Mészáros János alsótanyai gazda udvarában megütötték a rézdobot. A dob tompa pergése árverést hirdetett, azt zugta szomorúan, hogy a szép, nagy tanya melléképületeivel, gazdasági felszereléseivel együtt kótyavetyére kerül.

A jó öreg Mészáros János befogta a füleit s örültként futkosott az üres juhakol körül. Reszkető kezeit összekulcsolva, olykor föltekintett az égre, mintha onnét várna segídelmet, vagy mintha méltatlankodnék a miatt, hogy ezt a szégyent, pusztulást, végsemmissülést odafönn eltűrik . . .

Katalin leánya, egy tetszetős külsejű hajadon, egy pillanatra sem maradt el kétségbeesett atyja mellől. Gyöngye szavaival egyre vigasztalta.

A halálos sebnek nem használ semmi gyógyszer: nem balzsam, de sokszor méreg a részvét, a vigasztalás . . .

Mikor aztán elhangzott a végrehajtó ajkán a »senki többet — harmadszor« figyelmeztetés és néhány percze rá megújult a dobpergés, a mely azt hirdette, hogy az ősi tanyának új gazdája van már: Mészáros János behuzódott lányával a tágas fészkerbe. Elhagyta az ereje, a földre roskadt.

Alakja megtört, a szemei is könyekben fürödtek, hanem azért szilárd maradt a hangja.

— Koldusok lettünk, édes lányom! Nyomorult, taposni való férgek. Hát tudd meg, kinek köszönhetjük a pusztulásunkat! Hallottad Schönfeld Jakab hírét?

— A tanyákon mint rossz lelket emlegetik.

— Lelketlen vadállat az, édes Katalinom. Még a forradalom előtt nyolczszáz bankóforintot vettem kölcsön tőle, stemplis kötelezvényre. Még a határidő előtt becsülettel megfizettem én a tartozásomat, de az nem adta vissza; avval a kifogással élt, hogy sok a dolga, nem ér rá az iratokközül kikeresni. Én ebben megnyugodtam. De valahányszor bementem a városba, mindig sürgettem az átkozott irás visszaadását. Mindig ujjabb kifogással élt, míg egyszer nevetve

azt mondta: János bácsi, régen elszaggattam én azt a papiroost. Hittem a vén pióczának. És most, nyolcz esztendő után, bepörölt az egész összegért a kamatok kamatjával együtt. Sirva könyörögtem neki: ne tegyen szerencsétlenné, földönfutóvá; felelet helyett az udvarosával kizavartatott a házából . . .

Szavait elfojtotta a zokogás. Homlokát, gyér fürteit simogatta.

— Eredj lányom, — szolt kis vártatva csöndesen — nézd meg, miért nem pereg a dob többé; tudd meg, kié lett a tanya, melynek a vakolatján is az én kezem nyoma látszik.

Katalin elhagyta a lészert. Besietett a szobába, a hol már a tömött párnákat bontogatták föl, hogy megvizsgálják a toll minőségét. Valóságos barbár munka folyt ott. Katalin eltakarta kötényével az arcát. Édes anyja fosztogatta mind azt a selymes tollat, arra az időre, a mikor férjhez mén. Hát nem szivfacsaró csak erre rágondolni is?

Rövid félóra alatt a butorok is elkeltek. Nagyobbára a becsüsök vették meg potom árért. Éppen a szent képekre került a sor, a mikor a kispásztor rémült kiabálással rontot be a szobába. Megrendítő hirt hozott.

Mészáros János felkötötte magát a fésze gerendájára.

Még a kérges szívü végrehajtó is medőbent erre a hirre. A becsüsök lehorgasztották fejüket, Katalin pedig tántorodva ment ki a szobából: csak azért, hogy testben, lélekben megtörve, ráborulhasson édes apja élettelen testére s fejét elnémult szívére hajtva, elrebehesse iszonyu fogadását, esküjét.

— A föld ne fogadjon be, ha bosszút, iszonyu bosszút nem állok érted, szerencsétlen édes apám. A Schönfeld Jakab kergetett a halálba, -- susogta. -- Szentírás a te szavad... Az lesz az én esküm is.

Igy indult neki Mészáros Katalin a világnak. Egyedül, mindenből kifosztva, tépett reménnyel, vigasztalás, segítség nélkül. De szive a bosszu lángjától égett . . .

A mint a városba ért, az volt az első teendője, hogy fölkereste a lelketlen uzsorás lakását, a mely a régi kulcs-utcza sarkán kevélykedett. Magas, földszintes épület volt, erős, vaspántos kapuval, vasrostélylyal ellátott tágas ablakokkal.

Schönfeld hatvan év körüli magas, szikár ember volt. Feleségével visszavonultan élt, látszólag szerény viszonyok között. De azért tudta mindenki, hogy a legnagyobb mérvü uzsorát üzi, a mely ezrekkel gyarapítja évenként csalárdsággal összeharácsolt vagyonát.

Schönfeldéknek soha sem volt gyermekük. Az akkori rablóvilág miatt a háznál egy udvarost is tartottak, a kinek nem volt egyéb dolga, mint az éjjel-nappal bezárt kapu mellett üldögelni. Az uzsorás nagyon féltette az életét. Alkonyatkor rendesen otthon volt már, bezárkózott s másnap reggeligránézve minden meg volt halva.

A szegény Katalin elszántan, sötét tervvel kopogtatott be a pusztulás okozójához.

Azt hallotta, hogy a háznál új cselédre volna szükség. Ő egy szegény árva, Bácskából való, eddig is több uri háznál szolgált. Megbecsüli a helyét. Hű lesz, dolgoz és engedelmes, nem ad soha panaszra okot.

Schönfeldnek megtetszett a leány. Tetzesetős formáju, izmos, dologra termett. Hogy is jutott volna eszébe, hogy minden szava hazug (az árvaságát kivéve). Nyugodtsága erőltetett, alázatossága merő képmutatás. A könnyörgést a bosszuállás vak szenvedélye adja az ajkaira.

Az uzsorás véletlenül éppen az előző napon kergette el a cselédjét. Katalin tehát a legjobbkor jött. Nyomban megkötötték az alkut.

Mészáros Katalin még nem tudta, noha eleget töprengett fölötte, hogy mi módon fogja a boszuját kitölteni.

Az egyik legnehezebb föladat: bejutni a százszorosán megátkozott fészekbe, sikerült. Itt aztán megakadt. Mit fog cselekedni, egyedül, félénk teremtés létére? Szövetséges társról, czinkosról kellett gondolkoznia.

A véletlen ebben is segédkezett nyújtott neki.

Mint minden uzsorás, úgy Schönfeld is a fősvényiséget a fukarságig fokozta. Egy ízben ócska felsőkabátját Klopán József nevű szabólegénynek adta át kijavítás, tisztítás végett. Klopán tisztességesen elvégezte a munkáját, de Schönfeld hibát talált benne s a kialkudott bérből bizonyos összeget lefogott. Klopán a szobából kijövet káromkodásba s fenyegetőzésbe tört ki.

— Megállj vén gazember, ezt nem viszed el szárazon.

Erre aztán a konyhában szorgoskodó Katalinnak is volt megjegyezni valója.

— Ilyen lelketlen az én gazdám! Kivénne minden ember szájából a falatot. Sajnálja tőlem az élelmet, a mellett folyton szid, becsmérel, a ténsasszony (a felesége) pedig segít neki a gyalázkodásban,

A szabó sötét tekintetet vetett a lányra.

— Hát mért nem hagyod el a házat? Katalinból kifakadt a féktelen gyűlölet.

Minden kinzását eltűröm csak azért, hogy százszorosan visszafizethessem neki.

Kezdetben elég volt ennyi az ismeret-ségre. Katalinnak vasárnap délután kimenője volt s ilyenkor talált rá módot, alkalmat, hogy Klopánnal összetalálkozzék.

Néhány hónap telt el így. Az ismeretség barátsággá, ez pedig a Klopán részéről örült szerelemmé fejlődött. Katalin oda dobta magát e rovott előéletű ember karjaiba, mert célja és terve kivételére akarta fölhasználni.

A hányszor összejöttek, a gyűlölet szenvedélyétől elvakult leány sirva panaszkodott a rossz bánásmód miatt, a melyben gazdája részesíti. Aztán kerülő szavakkal arra a boldogságra czélozgatott, a melyet a nagy vagyon, a sok pénz nyújthat. Mézes szavainak a mér-gét apránként csepegtette be a Klopán sötét szívébe . . . Mig végre a leány kimondta a rettenetes szót, a halálos ítéletet: az uzsorás-nak feleségével együtt pusztulnia kell a föld színéről. Meg kell gyilkolni . . .

De hát ki hajja végre ezt a véres tettet?

Klopán kezdetben megborzadt a gyilkos-ság gondolatától. Elhalványult, habozott, nem mert a lánynak határozott választ adni.

— Loptam, tán raboltam is — mondta csüggedten — de kezemre embervér még nem tapadt.

— Nem ember az! — kiáltott szenvedélyesen a leány. — Vérszopó piócza, megérdemli, hogy úgy tapossák agyon. Bátrabb, derekabb legénynek tanultalak ismerni. Én fölládoztam érted mindent, te nem akarsz háladatos lenni.

Aztán susogva folytatta:

— Kiszimatoltam, hogy gazdám hol tartja a kincsét. Egy keskeny vasas ládában, melynek kulcsát rövid szalagon a nyakában hordja. Mennyi ott a pénz, arany, ezüst! Mind a tied lehet.

Klopánnak fölragyogott a szeme.

— Megosztanám veled . . .

— Nem a pénz, az élete kell nekem . . .

Mészáros Katalin ezután mindig sűrűbben talált alkalmat a Kloppánnal való találkozásra.

Végre megállapították a sötét terv minden részletét. Csak még a kivitel volt hátra.

1855. február 2-án reggel Katalin korábban ment a piacra bevásárlás végett. Fölkereste a szeretőjét s tudatla vele, hogy délután Schönfeld Jakab és neje egyik rokonukhoz mennek névnapi ünnepélyre. Az udvaros sem lesz otthon. Észrevétlenül bejuthatnak a házba.

Klopán ezalatt két czinkost kerített Veszelovszki Ferdi szintén szabólegény és Judik

Sándor csavargó személyében. Az utóbbit beleavatta a tervbe. Veszelovszkit azonban hamis ürügy alatt hívta el magával.

Azt mondta ugyanis, hogy a szeretőjének, Mészáros Katalinnak, ma születésnapja van : miért ne töltenének el néhány jó órát a leány szivességéből. Az összejövetel, szelid mulatozás ellen a gazdának sincs kifogása.

Mészáros Katalin terített asztallal várta jeles vendégeit. De végtelenül levertnek, bánatosnak látszott.

— Talán megint az a nyuzó gazdád bánalmazott? — kérdezte Klopán czélzatosan a Veszelovszki Ferdi felé fordulva. — Hogy ténéked nem tud már egyszer jó napod lenni.

Katalin elpityeredett. Egyre törülgette a szemeit.

— Pokol itt az én életem. Olyan vagyok, mint a gazdátlan kutya: ütnek, vernek, szidalmaznak.

Veszelovszki jámbor természetű volt. Szeszec itallal soha sem élt, nem csuda hát, hogy mire beesteledett, a bor gőze a fejébe szállt. Még ő kezdte újból a méltatlankodást.

— Volnék csak Klopán czimbora helyében, jaj volna annak, a ki az én szeretőmet csak egy rossz szóval is illetné!

A ravasz leány nyakába esett a deli természetű Veszelovszkinak.

— Ilyen védőt, jóakaró pártfogót adjon nekem az Isten. De ilyet is keresek!

Ezalatt hazajött az udvaros s a nélkül, hogy az épület végén levő cselédszoba vendégeinek a jelenlétéről tudomással bírna, szürét nyakába akasztva, a kapu fülkéjébe huzódott.

Kemény hideg idő volt.

Benn a meleg cselédszobában Klopán a Veszelovszkit csábítgatta a büntényre, s hogy nagyobb foganatja legyen a rábeszélésnek: Katalin titokban rumot öntött a boros pohárba.

Kevéssel hét óra után többszörös heves csengetés hallatszott.

— Istenem! kiáltott Katicza tettetett réműlettel — hazajöttek a ténsurék. Azt gondoltam, hogy csak holnap délre jönnek vissza. Mi lesz belőlünk?

— Ha itt találunk, végünk van, — toldta utánna Klopán csüggedten.

Veszelovszki tántorogva kelt föl az asztaltól.

— Mi bajunk lehetne? Bántunk mi csak egy lelket is?

— Zsandárvilágot élünk. Nem szeretnék a tömlöczbe kerülni, — mondta daczosan Judik Sándor.

Ezalatt az udvaros beeresztette a kapun a mitsem sejtő Schönfeld Jakabot és nejét.

Katalin gyertyával jött ki elébük a folyosóra, világított nekik, a míg szobájukba mentek. Előbb Schönfeld a vaspántokkal kirakott ketős konyhaajtót gondosan bezárta s a keresztvasakat fölrakta.

Katalin visszament a czinkosok közé, a kik ugyancsak fogyasztgatták a bort, sőt a rumot is, természetesen a nekibátorodás okáért.

— Most már a vén uzsorás tudta nélkül ki nem léphettek a házból. Ha ő nem, az udvaros észrevenne benneteket. Holnap vége lesz a szabadságtoknak. Egy mód volna megszabadulni a veszedelemtől.

Klopán a csizmaszárából egy élesre fent sertésölő kést rántott elő.

— Bevárjuk az éjfélt s akkor elbánunk vele, — szólt sötéten.

A rummal kevert bor megpuhította a Veszelovszki tartós ellentállását. A sok beszéd, sirás, esdeklés, a tömérdek pénz nagyon gyakori emlegetése annyira elvette az esztét, hogy az udvaros meggyilkolását magára vállalta . . .

Már kora reggel városszerte elterjedt a megdöbbentő hír, hogy Schönfeldet, nejét és a szegény udvarost az éjjel kegyetlenül meggyilkolták.

A véres tett elkövetői minden készpénzt magukkal vittek, az értékpapirokat, kötelevényeket darabokra tépték, megsemmisítették.

A cselédleányt és ennek szeretőjét Klopán Jóskát pedig ruhaszáritó kötelekkel összekötözve, betömött szájjal a hátulsó konyhában találták meg a helyszínén megjelent városi rendőrök.

Az akkori császári törvényszék ezen az alapon, de elég lanyhán indította meg a vizsgálatot, a melynek hosszú huzavona után az lett a vége, hogy a gyanuba, de néhány hónap vizsgálati fogságba került Klopán Jóskát és Mészáros Katalint bizonyítékok hiányában a vád alól fölmentették s szabadon bocsájtották.

Veszeloovszki a fővárosba költözött s ott csakhamar szabóműhelyt rendezett be. Judik és Klopán Szegeden maradtak, míg Mészáros Katalin a tanyán egyik rokonánál huzta meg magát.

Nem törődött velük senki, a mit az akkori zür-zavaros állapotok között nem is lehet csudálni. Nem látta meg senki, hogy Veszeloovszki milyen jólétnek örvend, a másik két czimbora folyton dőzsöl, szórja a pénzt, s hogy Mészáros Katalin ha bejött a városba a hetivásárra, suhogós selyem ruhát hordott s uj-jain drága gyűrűk ragyogtak.

Akkor nagyon helyes volt semmi olyat

meg nem látni, a mely a hatalmas zsandárok-
kal való ismeretséghez juttatja az embert.

Megtörténhetett volna könnyen, (sőt meg
is történt) hogy ártatlant keverték be olyan
bűnténybe, a melyről tudomása sem volt.
Hija, akkor is divott ám szépen a bűnbak ke-
resés olcsó, de hasznos rendszere.

Hanem jött aztán a Ráday-korszak. Föl-
derült a titok s a czinkosokat pár nap alatt
összefogdosták.

Mészáros Katalint testben-lélekben meg-
törve állították a vizsgálóbíró elé. A lelki be-
tegség, az önvád elsöpörte az arcz ékességét,
idő előtt megöregedett, s az iszonyu büntett
sulya összetörte a lelkét.

Nem védte magát. De mikor a boszuját
említette, vad tűz áradt szét megtört fényü s
egyszer oly szép szemeiből.

Magára vállalta az egész bűntényt, a me-
lyért a földi igazságszolgáltatás keze nem ér-
hetett utól. Meghalt a vizsgálati fogság alatt a
szegedi vár sötét börtönében.

De az apja meghidegült hullája mellett
tett fogadását megtartotta.

Titkos akták.

Az alföldi rablóbandák kiirtása czéljából királyi biztossá kinevezett Ráday gróf 1869. elején jött Szegedre hivatalos apparátusával, a delegált birósággal. Már működésének első napjaiban megmutatta, hogy kitartó erélyvel s kérlelhetlen szigorúsággal lát nehéz föladatahoz, szigoruan szem előtt tartva a czélt, a melynek eléréséhez tagadhatlan sok segéderő állt rendelkezésére.

És ettől az időtől kezdve a szegedi vár hire elterjedt az országban mindenütt. A börtönökké átalakított fülkék lakói naponta ijesztő mérvben szaporodtak. Először is az orgazdákra került a sor, a kiknek vallomásai alapján becsületes, kifogástalan jelleműnek látszó egyének jutottak fogságba. Az ember egyik bámulatából a másikba esett. Régi bűnökről hullott le a rejtély leple, elfeledett gaztettek elkövetői jutottak váratlanul a büntető igazságszolgáltatás kezébe.

A kisteleki vasuti rablás hősei, a szegedi postarablás tettesei rövid idő alatt bekerültek a szegedi várba. Rózsa Sándor sem soká élvezhette az arany szabadságot, a melyet (mint kiderül) a régi mesterségének folytatására használt föl. Kistelek és Péteri közt a vasuti sinek fölszedése, a vonat megtámadása az ő vakmerő műve volt. A bácskai és torontáli futóbetyárok grasszálásának is hamar vége szakadt. Egyenként bejutottak sirjukba: a szegedi várba, a melynek szomorú hírnevéhez most már titokzatosság is fűződött.

Mert annyi nyilvánvaló volt, hogy börtönei naponta telnek; de a ki mögött egyszer az a nagy feketesárgára mázolt kapu becsukódott, az meg volt halva a világra nézve, senki sem tudta mi történik vele. A család utánjárása, kérdezősködése kárbaveszett fáradság volt; néha arról értsítették, hogy a kit keresnek, még él és vizsgálati fogoly.

A delegált bíróság által elítélteket éjjel szállították el az ország különböző fegyházaiba. A végtárgyalások nyilvánosak voltak, de hát mit tudhatta azt a Szegedtől mértföldekrelakó feleség vagy anya, hogy mikor fog az ő élőhalottja a törvény elé állani. A kir. biztonság működésének második évében megtörtént ugyan, hogy egy-két foglyot föltételesen sza-

badlábba helyeztek; ezeknek azonban nem volt semmi mondani valójuk. Minden kérdézősködésre mély hallgatással feleltek. Mi történt velük, mi sorsa van a foglyoknak, miként vallatják őket: mindezekre a legcsekélyebb fölvilágosítást is kereken megtagadták. Miféle hüverő lehetett, a mely így békót rakott a nyelvükre ?!

Nem czélunk a királyi biztosságnak részben a középkorba illő működése fölött pálczát törni: csak a megtörtént tényekre, tehát az igazságra hivatkozunk, midőn azt mondjuk, hogy a vizsgálat sokszor tullótt a czélon; a sok gazember között akadtak olyanok, a kik ártatlanul, a boszuállás vagy félreértett vallomás alapján lettek megfosztva becsületüktől, szabadságuktól.

A fogságba került elvetemült rablónak egyszerű vallomása elég volt arra, hogy az általa megnevezett egyének, mint czinkosok nyomban letartóztatassanak. Persze, ez az eljárás mindig menthető a vizsgálat érdekének emlegetése által; csakhogy ahhoz a tapintatnak, judiciumnak s a lelküismeretnek is van ám egy kis szava.

Hej! ha a híres királyi biztosságnak a belügyminiszteriumhoz fölvándorolt összes iratai, azok a titkos akták valaha napfényre ke-

rülnének! A szegedi vár fölött borongó homály végkép szétfoszlanék s ismeretessé válnának azok a titkos eszközök, a melyek segítségével az Alföld nyugalma, a közrend és biztonság helyreállítható volt.

És hogy az eszközök alkalmazásában a királyi biztosság hibákat követhetett el: az a dolog természetében rejlik. Annyi tény, hogy az egyik legilletékesebb bíró, az Alföld népe, ma is tisztelettel, hálával említi a Ráday gróf nevét.

Ha gyomot irtunk, sokszor megsértjük az egészséges, hasznos növényt. A bűn földerítése tisztán a bűnös lélek segítségével csak részben sikerülhet . . .

Azok a titkos akták nagyon jó helyen vannak ott, a hová jutottak. Lepje csak a por, ne háborgassa senki a nyugalmukat. Családok becsülete szenvedne csorbát, jó neve tűnnék el páráként s a megdöbbentő események egész sorozata törne elő egy-egy megsárgult lap halványuló soraiból.

A titkos akták között akadnak azonban szelidebb természetűek, a melyek sok tanulságost rejtenek magukban. Egyszerűségük daczára talán némi érdekléssel bírnak.

I. Kvitt.

Szekeres Mihály felsőtanyai juhászgazda még a királyi biztosság kezdő évében bejutott a szegedi várba. Persz nem a maga jószántából. Egy éjjel három markos pusztázó beállított a tanyájára, aztán katonásan tudtára adták, hogy Szegeden egy kis sora akadt; ezután már csupa nagy urral lesz dolga! Ha szép szóra nem jön, összekötözve viszik magukkal.

Mihály gazda az ő természetes eszével rögtön kitalálta, hogy mire kell vélnie ezt a kiváló megtiszteltetést. Elborult a képe, — aztán keservesen sóhajtozott

— Tíz esztendeje, hogy nem nyultam a máséhoz' — Meg sem kezdték az akasztást, már is rám kerül a sor!

Érzékenyen elbucsuzott a feleségétől, meg nagyocska fiától. A pusztázók vigasztalni igyekeztek.

— Pár nap mulva hazaeresztik kendet. Kihallgatják . . . nagyobb baj nem éri.

Szekeres Mihály daczosan visszavágott:

— Tudjuk azt már itt a tanyákon is, hogy a ki mögött egyszer bezáródik a szegedi vár kapuja, nehezen látja meg az többé a fölkelő napot.

Elmult félesztendő, a jó Szekeresné hiába sirta végig a napokat, hirt sem hallott az ura felől. Idő telt, nap haladt, elmult a másik év, megszületett a harmadik, — még mit sem tud a szegény fogoly sorsa felől.

Pedig a három év alatt sok utánjárás, költséges tudakozódás elvitte a nyáj (az egyedüli vagyon) nagyobb részét, de a hű feleség a lelke üdvösségét is odaadta volna már, csak azt tudná: halottat sirasson, vagy tápláló reménykedéssel az élő kiszabadulásáért imádkozzék . . .

Annyit ma már a titkos aktákra való hivatkozás nélkül is megsughatunk, hogy a vizsgáló bíróság milyen eredeti, mondjuk, zseniális eljárást követett a foglyokkal szemben. A kit elzártak: azt hagyták a börtönnek csufolt piszkos vároduban senyvedni. Évekig senki sem szólt hozzá; a fogolytársaknak, a kikkel a rövid déli séta alkalmával találkozott tiltva volt a beszéd; a porkoláb meg a cselédjei a sirnál is hallgatagabbak voltak . . .

És az a szegény rab, a kit sokszor gyanuból, de a vizsgálat érdekében tettek azzá, sötét börtöne mélyén hosszasan elgondolkozhatott régi napjairól; volt rá ideje (ha ugyan eszébe jutott) latolgatni régi cselekedeteit. Fölbolygatta a szunnyadó lelkismeretet, segít-

ségül hiva emlékeit: milyen égbekiáltó, tehát bevallandó vétket követett el embertársai, tehát a társadalom ellen, amiért későn bár, de irtózatosan lakolnia kell?

Szekeres Mihály a hosszú három esztendő alatt csak egyetlen olyan bűnre emlékezett vissza, a mit őszinte vallomásba foglalhat a bírāja előtt, azt ugyanis, hogy tíz évvel ezelőtt a Sina-féle bébai uradalom juhainak az elrablásánál segédkezett. Ő nem volt tettes, de a nyáj előtt mint vezető az utat egyengette. Vedresházánál a Tiszához értek.

Enyhe nyári éj volt. A lég üde, a víz langyos. A rablóbandának csak egy csónak állott a rendelkezésére. Szekeres abba hajigálta a ruházatát. Kitűnő uszó lévén, beleugrott a vízbe — utmutatónak. A czimborák a nyájat utána terelték. Az egész zsákmány hiány nélkül átért a túlpartra, a szegedi földre. Hát ez volt az ő egyedüli vétké! . . .

A magános órák öröklétszerű egyhangúsága megöli a lelket. Aztán föllép a kétségbeesés: halálhozó betegsége az elmének. Az az egyszerű juhászgazda győzedelmeskedett annak a hatalma fölött. És mi adta neki ezt a csodás erőt? A meggyőződés, hogy neki bűnhődnie kell. Meg az élet utáni vágy: jó felesége, gyermeke van!

Egy séta alkalmával a börtönőr csuszó hátlára méltó jóindulattal volt hozzá. Megszólította. A börtönőrnek is van szive. Meglágyult a fogoly sápadt arcától, beesett, megtört fényű szemeitől. Szánalommal ránézett és csak emyit mondott neki:

— Elfogad kend tőlem egy jó tanácsot? Kérje, hogy vezessük a vizsgálóbíróhoz. Fontos közlendője van! Mert itt csak akkor hallgatják ki a rabot, ha önmaga kívánja. Különben elveszhet, senki sem törődik vele; elpusztul, kiviszik a kórházi temetőbe!

(Íme a vizsgálat zseniális oldala! A ki a maga jószántából tesz vallomást, az csak fölfedi az igazat! Csak nem akar továbbra is élőhalott lenni!)

Szekeres szót fogadott! Szépen megköszönte a börtönőr jóakarátját. És másnap reggel egyik fiatal vizsgálóbíró előtt állt már!

— Uram! — szólt hozzá daczosan. — A harmadik esztendő is elmulik már, a mióta fogva vagyok. Miért? nem tudom. Nem vádolnak, mégis el vagyok ítélve. Könörüljön rajtam.

A vizsgálóbíró hivatalos állásából kifolyólag nem tűrheti az érzékenykedést. A törvény köteleességet szab reá, annak kell megfelelni. Mint fiatal ügyvéd lett erre a fontos

állásra alkalmazva. Emberismerő volt, de nem lélekbuvár! A szegedi vár rabjának csak kötve lehet hinni az őszinteségében; arcz, beszédmódor és köny, ugy se mindig a belső tüköre.

A fontoló ész szigoru biró ilyenkor és akaratlanul is mindig a rosszabb felé hajlik itéletének a mérlege.

A fiatal vizsgálóbíró kezdetben meg volt arról győződve, hogy a fogoly lelkét a bébai nyájrabláson kívül más vétek is nyomja. Valatott tehát a meg nem engedett, de eléggé használt titkos eszközökkel. Minden ilyen vizsgálatnak meg volt a maga barbarizmusa!

A vége csak oda lyukadt ki, hogy a meggyötört Szekeres megmaradt a vallomása mellett. Nem vett el belőle, de nem is toldott hozzá semmit. Erre aztán szépen visszavezették a börtönébe, amig tudniillik nem jut eszébe valami régi vétek, a melybe a vizsgálat belekapaszkodhat a vár lakóinak nagyobb gazdagítására.

A fiatal vizsgálóbíró (kiszegítő erőként alkalmazva) egyszerre csak megunta a nehéz dicsőséget, kilépett a Ráday büvököréből s Szegeden ügyvédi irodát nyitott. Csakhamar szép klienturára tett szert, s különösen a tanyaiak vették igénybe ügyvédi praxisát, széleskörű ismereteit, elfeledve, hogy vizsgálóbíró is volt valaha.

Egy hetivásáros délelőtt erős termetű, őszbe csavarodott tanyai paraszt állított be.

Nem sokáig huzalkodott, hamar készen volt a mondókájával.

— Emlékszik-e még rám az ur? Én vagyok a Szekeres Mihály, a kit annyira elázta-
tott, hogy az ötödik esztendő nagyobb felét is le kellett a várba morzsolnom.

Az ügyvéd meghökkent. Zavarodottan mentegette magát.

— Soha sem láttam kendet. A Szekeres nevet meg egyáltalán nem hallottam.

— No csak erőltesse meg az ur egy kicsit az eszét! Ismerjen rám! Én még most is érzem tenyere ütését a képemen. Mert hát nem vitt rá a lelke a hazugságra.

Az ügyvéd kezdte magát kényelmetlenül érezni. A paraszt fönhen beszél . . . bizonyosan valami bosszu, vagy gyilkos szándék hozta ide.

— Édes barátom — szólt szeliden — ha ezt cselekedtem volna is, mit kíván tőlem?

Szekeres nagyot ütött öklével az ügyvéd asztalára.

— Hát csak az a kívánságom, hogy ha az ur még másfél esztendőt elvett az életemből, adjon érte kárpótlást.

Hangja elcsöndesült, de szemei mintha ki akarnának ugrani az üregből.

— Föltételesen szabadon bocsájtottak! Csaknem öt keserves esztendő elteltével. Ügyemben holnap lesz a végtárgyalás. Mentessen ki a tekintetes ur a bajból, legyen a védőügyvédem. Az lesz, én akarom!

Annyi nyers határozottsággal mondta ezt hogy a hajdani vádlónak torkán akadt a szó, lehorgasztotta a fejét, mintha bírása előtt állana.

Hangja fenyegetővé vált. Oktalanság volna ellentmondani.

— Megigérem, bácsi, ott leszek, elvállalom a védelmet.

Szekeres Mihály oda bökte érdes tenyerét az ügyvéd elébe, a ki kellemetlenül bár, de a nyugalom kedvéért magyarosan beleparolázott.

— Ember tartja a szavát — szólt mogorván. Aztán eltávozott.

De nem ment tovább a kapu aljánál. Az egyik sarokban meghuzta magát. Az ebédre siető ügyvéd szinte megbotlott benne.

— Kend az, Szekeres? Hát mit keres még itt? Mi már végeztünk . . .

A parasztyet csavarított tuskés bajszán,

— Még nem, tekintetes uram. Majd csak

a tárgyalás után. Hanem holnap reggelig itt maradok, nehogy elfelejtse az ígérését.

Szavának állott. Az egész éjet a kapusarokban töltötte. Reggel nyolcz óra előtt kopogtatott az ügyvédi iroda ajtaján.

Ennyi határozottsággal szemben nem volt helye a habozásnak.

Az ügyvéd a végtárgyaláson Szekeres védőjeként szerepelt, még pedig sikeresen.

Hévvél, meggyőzőleg, és a mi legfőbb, tárgyilagosan beszélt. Kifejtette, hogy vádlottra közel öt év alatt csak a bébai rablás bűnrészessége bizonyult. Ennek ellenében utalt a vádlott nagyhorderejű vallomásaira (a melyeket ő persze figyelembe sem vett), a melyek a vizsgálatot megkönnyítvén, lehetővé tették a czinkosok kézrekerítését. Szóval, olyan szolgálatot tett, a melyek az államnak takarékosági szempontból is jelentékeny hasznot hoztak.

A törvényszék hosszas tanácskozás után kihirdette az ítéletet, a mely szerint Szekeres Mihály bűnösnek mondatik ki; de tekintetbe véve a védő ügyvéd által fölhozott enyhítő körülményeket, büntetésül a már kitöltött vizsgálati fogság ideje tudatik be.

A tárgyalási teremből kijövet Szekeres komoly képpel sietett az ügyvéd elé.

— Köszönöm az urnak szivességét. Helyre hozta, a mit elrontott! Most már kvittek vagyunk.

Es hátat fordítva büszkén elballagott .

A fölmentő ítélet, ki tudja, mily iszonyu gyűlöletet s ádáz bosszút olvasztott föl a volt rab megkérgesült szivében! . . .

2. Paraszt karakter.

A következő történet, mint a Ráday-korszak egyik legérdekesebb epizódja, már föl volt dolgozva valahol. Vagy talán csak szóbeszéd terjesztette s adta szájról-szájra azoknak az okulására, a kik a paraszttól minden nemesebb jellemvonást megtagadni szeretnének. És épen ezért — ha mindjárt az ismétlés hibájába esnénk is — nem tartjuk indokolatlannak a fölujtását.

A komlósi első esküdt, hajlott kora daczára, fiatal, alig felserdült oláh leányt vett el feleségül. Az ilyen természetellenes házasság rendszeren gyászos következményekkel jár: pörpatvar, féltékenységből való viszálykodás dulja föl a családi életet, a melyben mindkét fél boldogság helyett csak gyötrelmet talál.

Szivesen elismerjük, hogy az egyenetlenség fölidézésében az esküdtet illette meg az

oroszlánrész. Egész éjjel a korcsmában dőzsölt s rendesen részeg állapotban került haza. Ilyenkor aztán a változatosság okáért először szóval, majd tetleg bántalmazta a fiatal menyecskét, buta fölfogásból a nótává fajult közmondásnak hódolt; hogy az asszony csak verve jó. Soknál ez az igazi szeretet legfényesebb bizonyítéka . . .

A szép esküdtné látszólag belenyugodott a sorsába. Nem panaszkodott a férje ellen, noha ezer oka lett volna rá. A falubeli pletyka még sem hagyott neki békét.

A jó hírnév megöli azt rebesgették fölöle, hogy titokban kerített sok jó vigasztalót. Három legény után is üzent már.

Alázatoskodik, kerüli a legényeket, de otthon a saját fészkében galambmódra turbékol a szeretőjével, a míg a férje a korcsmában dőzsöl.

Ha pletykának egyszer szárnya nő, bekopogtat mindenhová. Az esküdt fülébe természetesen legkésőbb jutott ez a hír, s kellő hatást gyakorolt a kerges szivre, a korlátolt elmére. Ettől a naptól kezdve vált aztán csakugyan pokollá a szegény asszony megmérgezett élete.

Egy éjjel az esküdt szokása szerint jól teleszitta magát pálinkával az árendásnál.

Társai, két oláh paraszt, fölhozták jól kisallan-
gozva a felesége felől terjedő híreket s egyi-
kők gunyosan megjegyezte: fogadni mernék
két itcze pálinkába, hogy a menyecske most
sincs egyedül, hanem fölhasználva az alkalmat
enyeleg a szeretőjével.

Az esküdthben fölfort a vér. Egyszerre
kijózanodott. Öklével nagyot ütött a fejére
s vadul szilkozódtott.

— Majd megtudom én mindjárt! Várja-
tok, visszajövök.

Fölkapva furkósbotját, kiszaladt az ivóból.

Hídeg őszi éj volt. Az eső is permetezett.
A csipős szél befurakodott a tüző alá. Az
esküdt fázott. Futásnak eredt s meg sem ált
a templomtéren levő házáig.

Nagy meglepetésére a kapu nyitva volt.
Hirtelenében azt hitte, hogy a szél fordította
ki vassarkaiból a vesszőből font alkotmányt.
Belépett az udvarra s nem várt látvány tárult
a homályhoz hozzászokott szeme elé.

Szép nyerges lova a kocsija el volt fog-
va már. Egy subás atyafi éppen a hámmal
bibelődött, míg czimborája az ülésben volt
elhelyezkedve s a gyeplőt kezében tartotta.
Mintha indulni akarnának.

Az esküdt tisztában volt azzal, hogy itt
lökötőkkel van dolga. Vinni akarják a kocsit

a szép drága lóval együtt. Fűtykösével rohant neki a kocsi elejéig visszahátrált rablónak.

A következő pillanatban lövés dördült el, a mit tompa zuhanás, majd halálhörgés követt. Az esküdtet a közeli lövés jó helyen találta, pár perc múlva kiadta a lelkét.

A gyilkosok ott hagyva a zsákmányt, kereket oldottak.

Ekkor mintha a földből pattant volna elő, egy nyulánk alakú oláh paraszt termett a holtest mellett. Hangos kiáltással életet akart bele verni. A mellett segélyért lármázott.

A lövés meg a lárma zajára fölriadtak a szomszédok. Az esküdt két ivó társa toppant először is a vész színhelyére. A kíváncsiság meg egy kis leleskedési kedv hozta őket ide : Vajjon az esküdt talál e valakit a házban elrejtve. Két itcze pálinkának az oláh paraszt előtt mindig nagy a varázsa.

A hullát csakhamar egész népcsoport fogta körül. A fél falu talpra állt. Mindenki a gyilkos meg a rémes eset felől tudakozódott. Ki lehet a tettes? Kezdetben suttogva jött rá a felelet : A kit mellette találtak. A Trotia Péter ! Az a nyulánk erős legény !

Kell hozzá több magyarázat? Az esküdt a rabláson érte s fölismerte. Ez a gyilkosság

indoka. Mit keres éjszakának évadján más portáján ?

A suttogó hang erős váddá nőtt. A néptömeg közre fogta a szegény Trotia Pétert s tettelegesen bántalmazás után elkísérte a falu házához. Kezét lábát összekötözték s bedobták a kamrába.

A szerencsétlen legény hiába bizonyította az ártatlanságát : hogy ő igaz, becsületes ember volt, életében nem bántotta a más vagyonát. Éppen az utcán arra járt, mikor a lövés eldördült. Láta, hogy két ember a kert felé futott. Ha ő lett volna a gyilkos, hát elmenekül, volt rá ideje. Józan észsel mást nem tehet . . .

Kinevették minden mentségét. És másnap már ott senyvedt a kikindai császári törvényszék börtönében.

Statárium lévén, menten a törvény elé állították. Adtak neki elegendő alkalmat a védelemre. Csak azt mondja meg, hol járt, ki látta utoljára a gyilkosság elkövetése előtt.

A fogoly büszkén emelte föl a fejét. Hatalmas alakja, merész, de korántsem daczos nézése imponált a törvény szigorú embereinek. Nem védekezett. Csak kezét a szívére téve ünnepélyesen megesküdü, hogy ártatlan az

egész dologban, az ő keze tiszta a felebarátja véréből.

A törvényszék életfogytiglani börtönre ítélte. Harmadnapra elvitték az illavai fegyházba s azután nemsokára az egész esetre a feledés leple borult . . .

Ki is törődne egy szegény elítélt paraszt sorsával.

. . . Eltelt tizenöt esztendő. A szegedi várban ülő rabok vallomásai rég elfeledett büneseteket támasztottak föl s adtak az igazságszolgáltatás asztalára. Így került elő a komlói eset is.

Egy többszörös rablóvilkossággal vádolt zsvány töredelmesen bevallotta, hogy a komlói esküdtet egy még élő czimborájával gyilkolta meg. A miért ártatlan ember, a szerencsétlen Trotia Péter bűnhődik.

A vallomás természetesen óriási szenzációt keltett a delegált bíróság körében. Az erélyes vizsgálat erre a körülményre terjedt ki leginkább. Befogták a megnevezett czimborát. Gyűjtötték a tanuvallomásokat a legnagyobb lelkiismeretességgel. És rövid idő alatt kiderült a Trotia Péter ártatlansága . . .

A kir. biztosság közbenjárására a fogolyt tüstént elbocsájtották az illavai fegyházból. A

szegedi várba hozták, hogy hivatalosan tudtára adják a szabadulását.

A hajdani szép fiatal legény megöregedve. Nem a börtön legétől, hanem tán a lelki bánatolomtól! Igazi részvétet keltett maga iránt.

Mikor megértették vele, hogy szabad, könnyek peregtek le az arcán. Aztán gyöngy hangon megkérdezte, hogy él-e még az esküdtné.

— Meghalt régen — mondotta a vizsgálóbíró komoran.

Mély csönd állott be. A szabaddá vált ember kebléből nehéz sóhaj fakadt. Aztán ennyit mondott :

— Azon az éjszakán az esküdtné szobájában voltam, Nem akartam kivallani, nehogy a falu ujjal mutogasson reá. Most már megmondhatom, hiszen a föld alatt nyugszik.

Ez az egyszerű szegény oláh paraszt, ezzel a néhány szóval tizenöt évi szenvedést válthatott volna meg.

Karakter !

A m i s e.

Az éjszakának pihenő csendjében altatót fu a szél az álmodó falunak. A vándor, a ki beér az országuatról, világot keres mohó tekintettel. Csillagnyi fény játszik a megdőbbentő feketeségben. A tél lidércze, melyet a didergő vándor üzve üz. A hol leomlik a megfagyott könyecsepp szempillájáról: a meleg hajlék. Az egész faluban ezen az egy helyen vannak még ébren. A templomtérre nyiló széles utca fasorában, a szürke ködön át egy fekete pont mozog előre a templom irányában. Dobogás hangja szűrődik el messze s a tér haván megnyulik a közeledő fekete körvonalak árnyéka.

Egy ember, a ki rohanva tart a templomnak. Nem válogatja az utat. Térdig szakad a hóba, mégis fut. Vissza-visszatekint lázas fejforgatással. Mintha valaki üldöznéné, mintha valamitől egyre jobban megrettenne, zihálva gázol gyorsan előre.

Valami szegény bujdosó tán, a kit üz a tél s veri a lábát a futva röghöz, hogy megdermedve bele ne düljön a hóágyba, Órületes egy futás ez! Miért tekint vissza-visza, mit keresgél az elhagyott sötétben? Mintha minden pillantásban lövést várna onnét, mely leteritse, vagy hallaná az üldözők dobaját. A rettegés elfojtott hangja az, mely ki-kitör arasznyira emelkedő melléből.

Különös ember, hiszen nem hallatszik az üldözők kiáltása, a sötétből senki nem keresedik elő nyomába. Ő pedig már mindjárt czéljánál van, a hova el nem ér üldöző kéz.

A plébánia nagy kapuját teljes erejéből döngetni kezdi. Izgatottan ráveri öklét a kilincsre, lázzal figyelve fekteti arcát a kapu hideg fájára, ha nem hallják-e még odabent. Egyszerre fölveti fejét. Belől lépések nesze hallatszik.

— Ki az? Szól valaki vékony hangon a kilincs mögött.

— Egy haldokló, nénéim, a kinek az utolsó kenetre van szüksége. Csak bebocsát az irgalom nevében!

Az indulatos hang nagy csengésében parancs is volt, könyörgés is.

Mérgelődő mormogással felel a fölismert nő. Haldokló, ebben az átkozott időben. Ki

hallott ilyet? Oh, szegény főtisztelendő, — sajnálkozik a néember a fogai közt mormolva s megfordítja a kulcsot a zárban. Nehéz lökés-sel vágódik ki a kapu vasas ajtaja. A jámbor asszony a kísértettől se rendülne meg jobban mint mikor a jövevény rákiáltja zordul a jó stét. Pedig az éjféli látogató szép barna arczu ifju ember. Sötét tigris-szemei villognak olyan ijesztőn.

— Uram Jézus segits!

A bolondos asszony keresztet vet magára s a lámpa fénye kísérteties tánczot jár a padlón. a mint a keze reszket.

— Ne féljen, nem ölöm meg! Előre a lámpával a tisztelendő atyához! — Az izmos legény indulatos szava beharsogja az öblös folyosót. Egyet lódit a sivalkodó asszonyon.

— Ej, ha mondom, előre!

— Jaj, szentséges szűz, minek hát az a gyilkos szerszám a kezében?

— Ez?

A pisztoly fénye megvillan a félhomályban, a mint a jövevény felemeli barna kezét. A szegény asszony csuklásba fog a félelemtől s inogva topog előre, csakhogy le nem bukik megrogyott térdeire. Most az egyszer sehogyse tudja használni a nyelvét, a folyosó végén némán oda mutat az ajtóra.

— No, kiáltson be, hogy nyissa ki!
Parancsol az éjféli látogató s az asszony
megzörgeti a kilincset.

— Ki az? hangzik ki a lelkész szava.
Erre már hangos jajjal felel a nő.
Egy kinos perc s a fegyveres ember be-
ront a fiatal plébánoshoz.

— Köszöntsön vissza szent atyám, ha
rossz szándéku ember megérdemli azt!

A fiatal lelkész elsápad s megdöbbenve
tántorodik vissza.

— Rossz ember vagy, hogy fegyverrel
mersz betörni Isten szolgájához, Őlni akarsz?

— Nem én! Ezt akkor használom, ha a
szó nem használna.

Szakadozva zihál széles melle a betö-
rőnek.

— Na, megteszi-e szent atyám?

— Mit kívánsz?

— Azt kívánom, hogy öltözzön fel a
legszebb papi köntösébe, lapozza ki a szent
énekekből a legszebb imádságot, aztán mondja
el azt, ahogy tudja, olyan szépen . . .

Egészen eltorzul a legény szabályos arcza
s a mellére üt lázasan dagadt erü öklével.

— Szent atyám, misét mondjon az én
lelkemért!

A fiatal plébános, a ki érző szívü ember,

bele látott egyszerre abba a lélekbe. Nem remeg többé a pisztoly csőve előtt. Az ég felé nyújtott kéz nem öl.

— Misét, most éjjel??

— Azt hát!

— Nem ilyenkor van a beteg lelkek miséjének ideje.

Teljes erelyéből kiáltott föl az éjféli látogató:

— Én ugy akarom, hogy most legyen.

— Egyház törvénye tiltja a lelkésznek az éjjeli misemondást.

— Az a törvény, a mi itt parancsol!

A lázongó lelkiismeret tüze csap ki a sötét szemekből. Az őrület vadságával veri ismét öklét magasra ziháló mellére s czéloz.

A papnak egy vonása sem változik. A részvét forrása megered szivében. Már engedelmeskedik.

Fölveszi a misemondó disz ornátusát, fényes fővegét, a mikkel a megrémült nő tipeg elő nagy pihegéssel. Magához veszi a sekrestye kulcsát s int az indulásra.

A jámbor asszonyt erősen foglalkoztatja ez a dolog, a mi itt történik, de már ő sem fél. Elől megy a lámpával az utat világítani...

Föltáruul a templom főséges csendjével. A küszöbön visszadöbben az ifju ember. Gyorsan eldobja fegyverét. Aztán belép s mellére hajtott fővel áll meg az oltárlépcsőnél. Az izmos alak tehetetlenül zsugorodik össze. Odaveti tekintetét a szent hely lépcsőire, szí-

véhez emeli kezét s e közben fölcsendül a pap első imája.

Az introitus könyörgő hangjai bongnak szerte a templom mélyében.

Az ifju pap megkezdi a misét. Magasra emeli az oltár keresztjét s odatapasztja az ajkához, majd az episztola oldalán, a hol a nő szintén világot gyújtott már, fölhangzik a zsol-tár zsolozsmája s kilencszer száll vissza a szivbe a templom sötét boltjáról: Kyre eleyson, Kriste eleyson. . . .

Mind a kilencszer lejjebb bukik az oltár lépcsőjén az a szenvedő ember.

A pap megáll az oltár közepén, fölcsendül a Glória dicséneke, aztán lassan lehajol a térdelő alakhoz.

— Imádkozzál!

Hangos, szakadozott sóhajokban hangzik el a Miatyánk a szenvedő ajkán. Nehezen, nagyon nehezen megy neki az imádkozás.

A Graduale és az Evangelium szent igéi rezegnek át a templom csendjén.

. . . Deus, qui nullum respuis . . .

Zendül föl a pap ajkáról az ima a bűnös lelkek megváltásáért. S mintha megsujtotta volna valami a szenvedőt, ott az oltárlépcsőn, arczra bukott.

Lelkéből, buzgón imádkozik a pap. Az áhitat csendjébe valami sejtelmes hang vegyül. Oh, ha leszáll az oltár homályából az irgalom angyala s végig simítja kezével a vergődő ember izzó homlokát.

Az égő sebre csak egy cseppet az er-
gesztelődésből.

Áldozásra elhangzik a communis háláj-
s fölszál az utolsó ima Szent János evangél-
umából . . .

A zsolozsma végső hullámai bugva ör-
lenek szerte a mély csendben.

A mise végeztével hirtelen fölszökik
legény. Tán az utolsó imával elszakadt lelké-
től a gyötrellem, hogy nyugodtabb a tekintet
szelidebb a szeme fénye.

A lelkésznek egy gondolata van, Megtud-
a rejtélyt.

Szótlanul, fejét lehajtva, szelíden közele-
dik hozzá az a rettenetes ember s a mir-
odaér, lázzal elkapja és megsókolja kezét.

— Köszönöm szent atyám!

A pap megrendül. Egy könnycsepp ese-
le a kezefejére.

Végre megragadja az alkalmat, hogy
rejtélyes szenvedőt vallomásra bírja.

— Ugy lesz teljes bűnbocsánatod, ha e-
mondod nekem, mi az, ami fáj? Hiszen olya-
ifju vagy még.

A boldogtalan ember megrázza magá-
félelem fogja el s hallható a szivverése, a mir-
susog:

— Oh, az a fehér kéz!

— Micsoda fehér kéz?

Fölveti a fejét, megborzadva néz körü-
fölfelé.

- Itt mozog mindig a fejem fölött . . .
 - Bizonyosan nagy bünt követtél el.
 - Szörnyűt! Kiált az ifju lázasan, de hirtelen ismét szelidre olvad át szava.
 - Egy kis galambvértől piros a kezem.
- A pap mélyen megrendül e beszédre. Szólni készül, de a boldogtalan elébe vág.
- Hanem egyet kérek még szent atyámtól.
 - Mi az ?
 - Imádkozzon ő érte is.
 - Kiért ?

Aztán hirtelen futásnak eredt s vissza-kiált:

—Megtudja szent atyám majd holnap, mikor egy hűtlen lány temetésére harangoznak . . .

A parochia ajtaja bevágódik, a bujdosó rohan a téren át. Dobogás hangja szűrődik el messze s a tér haván egyre fogy a futó alak árnyéka. Nem válogatja az utat. Térdig szakad a hóba minden lépésnél. Mégis fut. Mintha valamitől egyre jobban rettegne, zihálva, gázol gyorsabban előre. A fekete körvonalak egészen összezsugorodnak, a szürke köd távolában mozog még valami feketeség, egy vad, egy holló alakja . . .

Oh, az a fehér kéz! . . .

